

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TASAVVUF BİLİM DALI

**HACI BEKTAŞ-I VELÎ DERGÂHI'NIN SON POSTNİŞİNİ:
SALİH NİYAZÎ DEDEBABA**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

İlir HAMZAJ

BURSA - 2015

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

**HACI BEKTAŞ-I VELÎ DERGÂHI'NIN SON POSTNİŞÎNİ:
SALİH NİYAZÎ DEDEBABA**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

İlir HAMZAJ

Danışman:
Doç.Dr. Salih ÇİFT

BURSA - 2015

TEZ ONAY SAYFASI

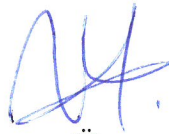
T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

.....**Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı**..... Anabilim/Anasanat Dalı,
.....**Tasavvuf**..... Bilim Dalı'nda ..**701223056**... numaralı
.....**İlir HAMZAJ**.....'ın hazırladığı "...**HACI BEKTAŞ-I
VELİ DERGÂHI'NIN SON POSTNİŞİNİ SALİH NİYAZÎ DEDEBABA**....." konulu
.....**Yüksek Lisans**..... (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik Tezi/Çalışması) ile
ilgili tez savunma sınavı, **28/08/2015** günü ..**11⁰⁰** - **12³⁰** saatleri arasında yapılmış,
sorular sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının
.....**başarılı**..... (başarılı/başarısız) olduğuna**oy birliği**.....
(oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Doç. Dr. Salih Çift
Uludağ Üniversitesi

Üye
Yrd. Doç. Dr. Veysel Kaya
İstanbul Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Mustafa Kara
Uludağ Üniversitesi

28/08/ 2015

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : İtir Hamzaj
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı : Tasavvuf
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi / Doktora Tezi
Sayfa Sayısı : ix + 127
Mezuniyet Tarihi : / / 2015
Tez Danışman(lar)ı : Doç. Dr. Salih Çift

HACI BEKTAŞ-İ VELİ DERGÂHI'NIN SON POSTNİŞİNİ SALİH NİYAZI DEDEBABA

Çalışmanın konusu Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'nın son Postnişini Salih Niyazi Dedebaba'dır. Giriş ve üç bölümden oluşan çalışmanın giriş bölümünde araştırmanın amacı, önemi, yöntemi ve kaynaklar hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde Bektaşiliğin ve Balkanlar'a yayılışı devamında da Arnavutlar ve Bektaşilik konusu genel hatlarıyla ele alınmıştır.

Çalışmanın ana kısmı olan ikinci bölümde Salih Niyazi Dedebaba'nın hayatına ve faaliyetlerine yer verilmiştir. Bu bağlamda çocukluk yıllarından başlayarak, Anadolu'ya göç etmesi, Hacı Bektaş Dergâhı ile tanışması, sırasıyla derviş, baba ve dedebaba oluşu gibi konular ele alınmıştır. Ayrıca sıkıntılı bir dönem olan kurtuluş savaşı ve cumhuriyetin kuruluşunda tekke ve zaviyeleri yasaklayan kanunun çıktığı zamanda Salih Niyazi Dedebaba'nın yaptığı icraatlara yer verilmiştir. Bu bölümün devamında Salih Niyazi Dedebaba'nın Türkiye'de Tarikatlar yasaklandıktan sonra Arnavutluk'a dönüşü, Dedebabalık merkezinin taşınması ve oradaki Bektaşiliği yeniden organize etmesi, icraatları ve son olarak da esrarengiz ölümüyle ilgili iddialar değerlendirilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde Salih Niyazi Dedebaba'nın vefatından sonra dünyada Bektaşiliğin durumu ve Dedebabalık postuyla ilgili olan tartışmalar genel hatlarıyla ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler:

Bektaşilik, Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı, Salih Niyazi Dedebaba, Balkanlarda Bektaşilik, Dedebaba, Arnavutluk, Türkiye

ABSTRACT

Name and Surname : İtir Hamzaj
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Basic İslamic Sciences
Branch : Sufism
Degree Awarded : Master
Page Number : ix + 127
Degree Date : / / 2015
Supervisor (s) : Doç. Dr. Salih Çift

THE LAST SHEIKH OF THE HADJI BEKTASH-I VELI LODGE: SALIH NIYAZI DEDEBABA

The subject of this work is the life of Salih Niyazi Dedebaba. This work consists of an introduction and three chapters. The introduction consists of information on the aim, importance, method and references used in this study.

The first chapter includes the spread of Bektashism in the Balkan region and in particular the relation between Albanians and Bektashism.

The second chapter, which is the main part of this work, consists of the life and work of Salih Niyazi Dedebaba. It starts with the childhood of Salih Niyazi Dedebaba, migration to Anatolia, and continues with topics like the first contact with Hadji Bektash Lodge and becoming a dervish, baba and dedebaba. It also includes Salih Niyazi Dedebaba's activities during the problematic times of the downfall of the Ottoman Empire, creation of the republic of Turkey and the banning law of Tekkes and Zawiyas. Furthermore it deals with Salih Niyazi Dedebaba's return to Albania, his role in reorganizing the Bektashism in Albania, the process of transferring the post of Dedebaba and finally yet importantly, it evaluates his mysterious death.

The third and last chapter includes in broad strokes the topic of Bektashism after Salih Niyazi Dedebaba and the debate about the post of Dedebaba.

Keywords:

The Bektashi Order of Dervishes, Hacı Bektaş-ı Velî Lodge, Salih Niyazi Dedebaba, The Bektashi Order in the Balkans, Dedebaba, Albania, Turkey

ÖNSÖZ

Salih Niyazi Dedebaba yaşadığı dönem ve sonrası itibariyle başta Türkiye ve Arnavutluk olmak üzere dünya üzerinde yaşayan bütün Bektaşiler için önem arz eden bir şahsiyettir. Bu çalışmanın konusu belirlenirken Salih Niyazi Dedebaba hakkında daha önce herhangi bir bilimsel araştırma yapılmamış olması öncelikli gerekçemiz olmuştur. Böylesine önemli bir zât hakkında şimdiye kadar herhangi bir çalışma ortaya konulmamış olmasının birden fazla nedeni vardır. Bunların başında Türkiye’de bu konuda çalışma yapmak isteyenlerin ilgili alan için zorunlu olan Arnavutça’yı bilmemeleri gelmektedir. Bu noktadan hareketle konu üzerine ön okumalar yaptıktan sonra “Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı’nın Son Postnişini: Salih Niyazi Dedebaba” başlıklı çalışmamızla ilgili başta Arnavutluk’ta bulunan çeşitli arşivlerde yoğun tarama faaliyetinde bulunduk. Bunun yanı sıra ilgili konuda daha önce kaleme alınmış olan yayınları tedkik etmeye başladık. Söz konusu okumalar esnasında Salih Niyazi Dedebaba hakkındaki mevcut sınırlı yayınların büyük oranda popüler tarzda ve bazen yanlış bilgilerle içiçe olduğunu tespit ettik. Öte yandan Bektaşilik hakkında belgelerin mevcut olduğu Arnavutluk arşivlerinin düzgün bir tasnifin yapılmamış olması başlıbaşına sıkıntı oluşturdu. Bütün zorluklarına rağmen arşiv taraması esnasında edinilen bilgiler bu çalışmaya ciddi katkı sağlamıştır.

Bu çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Bektaşilik’le ilgili kısaca bilgi verilerek, Balkanlarda yayılma süreci ve buna sebep olduğuna inanılan Sarı Saltuk genel hatlarıyla tanıtılmıştır. Bölümün son kısmında ise Arnavutların Bektaşilik’le tanışmaları ve tarikatı benimseme nedenlerine kısacası yer verilmiştir. İkinci Bölüm’de Salih Niyazi Dedebaba’nın hayatı ele alınmıştır. Çocukluk yıllarından başlayıp Türkiye’deki yıllarına, Arnavutluk’a geri dönüşüne, faaliyetlerine ve vefatıyla ilgili bilgilere burada değerlendirilmiştir. Salih Niyazi Dedebaba’nın vefatından sonra başta Arnavutluk olmak üzere, Bektaşiliğin yaygın olduğu ülkelerdeki durumu Üçüncü Bölüm’ün konusunu teşkil etmektedir.

Bu çalışmanın her safhasında bana yardımcı olan, tecrübesi ve entelektüel birikimiyle katkıda bulunan danışmanım Doç. Dr. Salih ÇİFT’e ve engin tecrübelerinden sürekli istifade ettiğim Prof. Dr. Mustafa KARA hocama minnettarım. 2007-2012 yıllarında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde okumak üzere karşılıksız burs imkânı

sağlayan Türkiye Diyanet Vakfı'na ve özellikle Türkiye Bursları kapsamında Yüksek Lisansım boyunca burs imkânı sunan Yurt Dışı Akraba Toplulukları Başkanlığı'na şükranlarımı sunarım. Bu çalışmanın belli bölümlerini okuma zahmetine katlanıp gerekli gördükleri hususlarla alakalı faydalı yönlendirmelerde bulunan başta Anadolu Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi olan Yaprak ALAGÖZ'e, U.Ü. Doktora öğrencisi Avni LALA'ya, U.Ü. Doktora öğrencisi Nagehan CEYLANLAR'a, Osmangazi Üniversitesinde Öğretim üyesi Nehri AYDINÇE'ye, U.Ü. Edebiyat Fakültesi öğrencisi Eftalya FETTAHOĞLU'ya, U.Ü. Araştırma Görevlisi Serhat GÜLTAŞ'a, Araştırma Görevlisi Yusuf Bilal Kara'ya, M.Ü araştırma görevlisi Yener BAYAR'a ve burada zikredemediğim tüm hoca ve dostlarıma teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu çalışmanın her safhasında her konuda yardımcı olan aileme, Urtësia Dergisi'nin baş editörü Syrja XHELAJ'a, Dünya Bektaşî Merkezi'nin Sekreteri Nuri ÇUNİ'ye ve bu merkezin Postnişini olan Hacı Edmond Brahimaj Dede Baba'ya şükranlarımı iletmek isterim.

Gayret bizden tevfiğ Allah'tandır

İlir HAMZAJ

Bursa 2015

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ.....	1
I. Çalışmanın amacı	1
II. Çalışmanın önemi.....	1
III. Çalışmanın yöntemi	2
IV. Çalışmada kullanılan kaynakların incelenmesi.....	2

I. BÖLÜM

ANA HATLARIYLA BEKTAŞİLİK VE ARNAVUTLAR

A. Genel Hatlarıyla Bektaşilik ve Balkanlarda Yayılışı.....	4
1. Sarı Saltuk Dede (Sultan) (ö. 1297-98)	6
B. Arnavutlar ve Bektaşilik.....	9

II. BÖLÜM

SALİH NİYAZİ DEDEBABA

A. Salih Niyazi Dede Baba'nın Hayatı	15
1. Doğumu ve Çocukluğu	15
2. Anadolu Yılları	16
3. Bektaşî Dergâhı'nda Dervişlik Dönemi.....	19
4. Salih Niyazi Dede Baba'nın Tasavvufî Görüşleri	21
5. Anadolu'da Dede Babalık Yılları	22
6. Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşı'nda Salih Niyazi Dede Baba	25
7. Tekkelerin Kapatılması Döneminde Salih Niyazi Dede Baba ve Bektaşilik	27
8. Salih Niyazi Dede Baba'nın Türkiye'den Ayrılması ve Arnavutluk'a Dönüşü.....	28
9. Arnavutluk'ta Bektaşîliğin Organize Edilmesi Evresinde Salih Niyazi Dede Baba'nın Rolü.....	32

10.	Dünya Bektaşî Merkezinin Taşınma Süreci.....	39
11.	Salih Niyazi Dedebaba Tarafından Verilen İcazetnameler.....	41
12.	Salih Niyazi Dedebaba'nın Okul Açma Girişimleri.....	47
13.	Bektaşî Vakfî'nin Kuruluşu.....	51
B.	SALİH NİYAZİ DEDEBABA'NIN VEFATI.....	57
1.	Salih Niyazi Dedebaba'nın Vefatıyla İlgili Ortaya Atılan İddialar.....	58
a.	Arnavutluk'taki Bektaşîlerin İddiaları.....	58
b.	Türkiye'deki Bektaşîlerin İddiaları.....	62
c.	Dönemin Devletinin Resmi Belgelere Dayalı İddialar.....	63

III. BÖLÜM

SALİH NİYAZİ DEDEBABA'DAN SONRA BEKTAŞİLİK

A.	Salih Niyazi Dedebaba'nın Vefatı Sonrasında Bektaşîlik.....	70
B.	Salih Niyazi Dedebaba'dan Sonra Arnavutluk'ta Bektaşîliğin Durumu.....	71
1.	Ahmet Müftari Dedebaba Hakkındaki Tartışmalar.....	78
C.	Türkiye, Mısır ve Dünya'nın Diğer Yerlerinde Bektaşîliğin Durumu.....	80
1.	Türkiye'de Bektaşîliğin Durumu.....	80
2.	Mısır ve Dünyanın Diğer Yerlerinde Bektaşîliğin Durumu.....	84
	SONUÇ.....	89
	EKLER.....	93
	KAYNAKLAR.....	120
	Kitaplar.....	120
	Makaleler.....	122
	Dergiler.....	123
	Arşiv Belgeleri.....	123
	Tezler.....	125
	Mülakatlar.....	126
	Diğer Kaynaklar.....	126
	ÖZGEÇMİŞ.....	127

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.md.	Adı geçen madde
a.g.tz.	Adı geçen tez
A.M.R	Arkiva e Ministrise se Rendit (İçişleri Bakanlığın Arşivi), Arnavutluk
A.Q.SH	Arkiva Qendrore e Shtetit (Devletin Merkez Arşivi), Arnavutluk
ASN	Association for the Study of Nationalities (Ulusları Araştırma Derneği), ABD
Bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
CEDIME-SE	Center for Documentation and Information on Minorities in Europe-Southeast Europe (Avrupa-Güneydoğu Avrupa'da Azınlıklar hakkında Belgelendirme ve Bilgileme Merkezi), Yunanistan
çev.	Çeviren
D.	Dosja (Dosya)
F.	Fondi (Fon)
FL	Fleta (Varak)
IEMED	Institute Europeu de la Mediterrania (Akdeniz Avrupa Enstitüsü), İspanya
MÜSBE	Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
No.	Numara
Ö.	ölümü
p.	Page (sayfa)
pp.	Pages (sayfalar)
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
UÜSBE	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
V.	Viti (Yıl)
Vol.	Volume (cilt)
vs.	Vesaire
Yay. Haz.	Yayına hazırlayan

GİRİŞ

I. Çalışmanın amacı

Bu çalışma ile Türkiye’de tarikatların yasaklandığı 1925 yılında Hacı Bektâş-ı Velî Dergâhı’nın başında bulunan Salih Niyazi Dedebaba’nın hayatı ve faaliyetleri, Türkiye’den Arnavutluk’a geçişi ve Dedebabalık merkezinin taşınma süreci ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ayrıca Salih Niyazi Dedebaba’nın Arnavutluk’taki faaliyetlerinin, Bektaşiliği yeniden organize etmesindeki rol ve etkisinin, bu süreçte gösterilen tepkiler ve sonuçlarının ele alınması bu çalışmanın amacını teşkil etmektedir.

II. Çalışmanın önemi

Salih Niyazi Dedebaba hakkında farklı çalışmalar mevcut olsa da bilimsel anlamda bu çalışma bir ilktir. Günümüzde onun hakkında Arnavutça ve Türkçe birkaç tane makale ve kitap bölümü bulunmaktadır. Fakat bunların bilimsel yönleri yok denecek kadar azdır. Bilimsel olduğu iddiasında olan makalelerde ise hayatının sadece ya Türkiye’deki kısmı ya da Arnavutluk’taki kısmı ele alınmış, kullanılan bilgiler ise teyit edilememiştir. Hâlbuki Salih Niyazi Dedebaba’nın hayatının araştırılabilmesi için iki ülkede de ele alınması gerekmektedir. Böyle bir eksikliğin dil bilgisi yoksunluğundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca bu eserlerde genel itibariyle hakkında fazla araştırma yapılmadan kısıtlı kaynak kullanılmış, böylece yanlış bilgilere yer verilmesine sebep olunmuştur. Bir başka mesele ise Salih Niyazi Dedebaba’nın hayatının araştırma konusu yapıldığı makalelerde ya da kitaplarda arşiv belgelerine yer verilmemesidir. Bu araştırmayı diğerlerinden farklı kılan Arnavutça ve Türkçe dillerine olan hâkimiyet ve ortaya atılan iddiaların arşiv belgelerinin ışığında titizlikle incelenmesidir.

Arnavut asıllı olan Salih Niyazi Dedebaba Türkiye’nin resmi olarak tanıdığı son Bektaşî Dedebabasıdır. Tarikatlar yasaklandığında tasavvufî hayatına Türkiye’de devam edemeyeceğine kanaat getiren Salih Niyazi Dedebaba Arnavutluk’a dönmüş ve Dedebabalık merkezini de taşımıştır. Arnavutluk’ta yoğun ve kritik çalışmaların içinde bulunduğu bir dönemde esrarengiz bir şekilde öldürülmüştür. Bütün bunlar ve Salih Niyazi Dedebaba’nın ehemmiyeti göz önünde bulundurulduğunda daha önce bu konu hakkında

bilimsel araştırma yapılmamasının büyük bir eksiklik olduğu görülmektedir ve böylece bu çalışma ile alandaki eksiklik giderilmeye çalışılacaktır.

III. Çalışmanın yöntemi

Bu çalışmada Türkiye’de tarikatların yasaklandığı dönemde Hacı Bektâş-1 Velî Dergâhı’nın başında bulunan Salih Niyazi Dedebaba’nın hayatı ve faaliyetleri, Türkiye’den Arnavutluk’a geçişi ve Dedebabalık merkezinin taşınması süreci ortaya konulması amaçlandığından nitel bir araştırma yöntemi olan tarihi araştırma benimsenmiştir. Çalışmanın verileri temel olarak doküman incelemesi ile elde edilmiştir. Arşiv incelemesi ve mülakatlara başvurulmuştur. Popüler tarzda kitaplar, gazete demeçleri, bilimsellikten uzak olan fakat konuyla ilgili çeşitli iddialarda bulunan makaleler ve konusu farklı fakat belli yerlerinde Salih Niyazi Dedebaba’nın faaliyetlerini bilimsel yönden ele alan kitaplardan da yararlanılmıştır. Bütün bu kaynaklar dönemsel olarak ayrılmıştır. Bu şekilde elde edilen bilgiler incelenerek mevcut olan iddialar teyit edilmiş, yanlış olan bilgiler ise karşılaştırmalı yöntem kullanılarak düzeltilmiş ve yeni iddialar ortaya atılmıştır. Salih Niyazi Dedebaba’nın yaşadığı dönem hasebiyle, Osmanlı Devleti’nin sonu ile II. Dünya Savaşı arasında olan zaman dilimi ise çalışmanın sınırlılığını oluşturmuştur.

IV. Çalışmada kullanılan kaynakların incelenmesi

Popüler yazılar, Salih Niyazi Dedebaba’dan kısa da olsa bahseden bilimsel niteliği olan kitaplar ve makaleler, Arnavutluk’ta ve Türkiye’de Bektaşî mensuplarıyla yapılan mülakatlar ve en önemlisi de Arnavutluk ve Türkiye’de bulunan arşiv belgeleri çalışmanın ana kaynağını oluşturmaktadır. Popüler tarzda yazılarda bilgi eksikliği ya da yanlışlığı tespit edilmiştir. Bu kaynakların başında Kujtim Ahmataj’ın “*Loti i Vrarë*” ve Bedri Noyan’ın “*Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*” adında çalışmalar gelmektedir. Bu tip kaynaklardan yararlanıldığında kaynağı belli olmayan iddiaların doğruluğunu ispat etmek amacıyla arşiv belgeleriyle karşılaştırma yapılmıştır. Hülya Küçük’ün “*Kurtuluş Savaşında Bektaşiler*” ve Shyqyri Hysi’nin “*Histori e Komuniteteve Fetare Shqipare*” bilimsel olan çalışmalarda ise bazı durumlarda gerçekliği araştırılmadan popüler tarzdaki yazılardan yararlanıldığı tespit edilmiştir. Elde edilen arşiv belgeleri ise Salih Niyazi Dedebaba’nın faaliyetleri, çeşitli yazışmaları, uyguladığı projeleri vs. gibi konuları içermektedir. İki

ülkenin Bektaşı müntesipleriyle gerçekleştirilen mülakatlarda çalışmanın konusuyla ilgili farklı yaklaşımları görmek mümkündür.

I. BÖLÜM

ANA HATLARIYLA BEKTAŞİLİK VE ARNAVUTLAR

A. Genel Hatlarıyla Bektaşilik ve Balkanlarda Yayılışı

Bektaşilik, Alevi gruplarıyla yakın bağları olan, İslam dünyasının heterodoks tarikatlarından biridir.¹ Bektaşiler ve Alevi gruplar Hacı Bektaş-ı Veli'yi Pir olarak kabul etmektedirler.² Bektaşiler ve Aleviler arasındaki farkı ise araştırmacı Irene Melikoff şöyle dile getirmektedir: “*Bektaşiler değişmeyen ritüelleri takip ederken, Alevilerin efsanelerle dolu ve yerel folklorla karıştırılmış olan mitlere inanmaktadırlar*”.³

Anadolu'da 13. Yüzyılda ortaya çıkışından kısa bir süre sonra Bektaşilik Osmanlı döneminin en tesirli tarikatlarından biri olmuştur.⁴

Bektaşileri Osmanlı döneminde önemli kılan 14. ve 15. yüzyılda Yeniçerilerle olan yakın ilişkilidir.⁵ Bu ilişki efsaneye göre Hacı Bektaş'ın Sultan Orhan zamanında ilk Yeniçeri birliğini kutsamasıyla başlamıştır.⁶ Bu ilişki tarihi bakımdan pek mümkün görünmezse de Bektaşiler tarafından gerçek olarak kabul edilmektedir.

¹ Irène Mélikoff, “Bektachis et groupes relevant de Hadji Bektach”, in: *Alexandre Popovic/Gilles Veinstein (eds.), Bektachiyya. Etudes sur l'ordre mystique des Bektachis et les grou-pes relevant de Hadji Bektach*, Istanbul: Editions Isis 1995, p.4

² Esat Coşan, *Makalat Hacı Bektâş-i Velî*, Sadeleştiren Hüseyin Özbay, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 20.

³ Irène Mélikoff, “Bektashi/Kizilbas: Historical Bipartition And Its Consequences”, in: *Tord Olsson/Elisabeth Özdalga/Kathrin Raudvere (eds.), Alevi Identities. Cultural, Religious and Social Perspectives. Papers read at a Conference held at the Swedish Research Institute in Istanbul*, November 25-27, 1996, in: *Swedish Research Institute Transactions* 8 (1998), pp.6-7

⁴ Frank Kressing, “A Preliminary Account on Research regarding the Albanian Bektashis - Myths And Unresolved Questions” Published in: *Kaser, Karl, Kressing, Frank, Albania – A Country In Transition. Aspects Of Changing Identities In A South-East European Country*, Nomos-Verlag, Baden-Baden, 2002, p.66;

Jürgen W. Frembgen, *Derwische, Gelebter Sufismus, Wandernde Mystiker Und Asketen Im Islamischen*, Orient, Köln: Du Mont 1993. p. 52

⁵ J. K. Birge, *The Bektashi Order of Dervishes*, Luzac Oriental, London 1994, p.74

⁶ Margaret Hasluck, “The Non-Conformist Moslems of Albania”, published in: *The Moslem World Volume 15*, Issue 4, October 1925, p. 388.

Bektaşilerin Yeniçeriler ile olan ilişkileri uzun bir dönem boyunca nimet, fakat aynı zamanda “bela” olmuştur. Zira mükerrer ayaklanmalardan sonra 1826 yılında Yeniçeri ocağı yasaklanmış ve bundan Bektaşî tarikatı da etkilenmiştir. II. Mahmut zamanında Bektaşî tarikatının birçok tekkeleri kapatılmış ve mensupları da ya idam edilmiş ya da sürgüne gönderilmiştir.⁷ Bu olaydan yüz yıl sonra Bektaşî tarikatı diğer tarikatlarla birlikte tamamen yasaklanmıştır.⁸

Bektaşî Tarikatı Anadolu haricinde Irak ve Mısırın yanı sıra en fazla Balkanlar ve Girit adasında yayılmıştır.⁹

Bektaşî tekkeleri Arnavutların yaşadığı bölgenin haricinde, Romanya, Macaristan, Bosna Sırbistan ve Yunanistan gibi devletlerde de faaliyette bulunmuştur.¹⁰

Osmanlı döneminden sonra Bektaşî tarikatı Arnavutların yaşadığı bölgelerde yoğunlaştı. Böylece 1967 yılına kadar Arnavutluk “Dervişlerin Vatanı” olarak anılmıştır.¹¹

Balkanlar’da Bektaşîliğin yayılışıyla ilgili kısıtlı bilgiler olmasına rağmen, konuyla ilgili üç farklı görüş vardır.

Birinci görüşe göre Bektaşîliğin Balkanlar’da yayılışı, Osmanlı’nın bu bölgeyi tamamen fethetmesinden sonra değişik vesilelerle bu bölgeye gelen Bektaşî babalarının aracılığıyla olmuştur. Bu zamanın en ünlü şahsı da Seyyid Ali Sultan (ö. 15. yy) Balkanlar’a gelerek yerel halka İslamı ve Bektaşîliği anlatmıştır.¹²

İkinci bir görüşe göre Bektaşîlerin Balkanlar’a yayılması XVI. Yüzyılda Osmanlı-Safevi savaşları vesilesiyle olmuştur. Bu iddiaya göre Balkanlar’da bulunan halk Bektaşîliği seçmiş değildir, zira Balkanlar o dönemin Alevi-Bektaşîlerin sürgün yeri olmuştur.¹³

⁷ Birge, a.g.e., pp.77-78

⁸ Nathalie Clayer, **L’Albanie, pays des derviches: les ordres mystiques musulmans en Albanie de l’époque post-ottomane (1912-1967)**, Berlin: Osteuropa-Institut der Frei-en Universität 1990. p. 225

⁹ Clayer, a.g.e., p. 35.

¹⁰ Metin İzeti, **Balkanlar’da Tasavvuf**, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2004, s. 236-253.

¹¹ Kressing, a.g.m., p.66;
Frembgen, a.g.e., p. 71.

¹² İzeti, a.g.e., s. 237

¹³ Adil Seyman, **Balkanlar’da Alevi Bektaşîlik**, MÜSBE. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006, s. 76.

Üçüncü ve en yaygın olan görüşe göre Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhından gelen gezgin dervişler vasıtasıyla Bektaşilik Balkanlar'da yayılmıştır.¹⁴ Bu dönemde Bektaşiliğin yayılma süreci gezgin dervişlerin en önemli simalarından olan Sarı Saltuk ile başlamış ve XV. Yüzyılda Osmanlı zaferleri zamanında büyük ölçüde tamamlanmıştır.¹⁵

1. Sarı Saltuk Dede (Sultan) (ö. 1297-98)

Araştırmacılar ve Müslüman halklarına göre Balkanların İslamlaşması ve tarikatların bölgede yayılmasının yolunu açan Sarı Saltuk adında bir derviştir. Özellikle Bektaşiler için bu şahıs çok önemlidir. Zira onlara göre Bektaşi olan Sarı Saltuk, bölgeye bu tarikatı getiren ilk kişiydi. Bu bölümde halk kahramanı olan ve efsaneleşen Sarı Saltuk Dede'nin kim olduğu ve bölgedeki halkın üzerinden olan etkisi genel hatlarıyla ele alınacaktır.

Değişik kaynaklarda Sarı Saltuk Dede “mücahid-gazi, gazi-derviş, alp-eren, mübarek zat, ermiş” gibi çeşitli sıfatlarla anılmış, özellikle Alevi ve Bektaşi çevrelerince benimsenmiş önemli bir isimdir. TDV'nin yayınladığı İslam Ansiklopedisinde de Anadolu ve Rumeli'nin Türkleşip İslamlaşmasında etkin rolü olduğu zikredilmektedir¹⁶. Tarihi kimliğini tespit etmek için birçok araştırma yapılmış, fakat kesin bir sonuca varılamamıştır. İbn Battuta'nın 1331-32 yıllarında kaleme aldığı Seyahatname adlı eseri, Sarı Saltuk hakkında bilgi veren en eski kaynak olarak sayılmıştır.¹⁷ Ancak yakın zamana kadar ihmal edilmiş olan Yusuf b. İsmail en-Nebhani'nin (ö. 1932) *Cami'ü Keramati'l-Evliya*'sında kaynak olarak gösterilen Kemaleddin Muhammad Serrac er-Riffai'ye ait 1315 yılında yazdığı *Tuffâhu'l-ervah* adlı çalışma, Sarı Saltuk'tan bahseden en eski eser olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸ Sarı Saltuk'tan bahseden ilk tarihi eser ise 1421-51 senelerinde Yazıcıoğlu Ali'nin yazdığı *Tevârih-i Âl-i Selçuk*'tur.¹⁹ Bahsedilen eserlerin yanı sıra pek çok çalışmada Sarı Saltuk hakkında çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Bu çalışmaların ortak

¹⁴ İzeti, a.g.e., s. 236.

¹⁵ Seyman, a.g.t., s. 83

¹⁶ Machiel Kiel, “Sarı Saltuk”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XXXXIV (devam ediyor), C. XXXVI, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, s. 147. Daha geniş bilgi için bkz. Muhammed b. Ali b.es-Serrâc, **Tuffâhu'l-Ervâh ve Miftâhu'l-İrbah - Ruhların Meyvesi ve Kazancın Anahtarı**, Hazırlayanlar: Nejdîet Gürkan, Mehmet Necmettin Bardakçı, Mehmet Saffet Sarıkaya, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2015.

¹⁷ Gary Leiser, “Sarı Saltuk Dede”, **The Encyclopaedia of İslam**, Brill, Leiden, 1997, Vol. IX, p. 61

¹⁸ Kiel, a.g.m., s. 148;

Leiser, a.g.m., p. 61

¹⁹ Leiser, a.g.m., p.61

noktası, Sarı Saltuk'un hayatının büyük bir kısmını Balkanlar'da Babadağ Dobruca'da irşat faaliyetlerine adanmış ve buralarda tekkeler açmıştır. Bu bilgiyi göz önünde bulunduran birçok araştırmacı, Balkanların Müslümanlaştırmasına Sarı Saltuk'un da katkısı olduğunu savunmaktadırlar.

Yukarıda zikredilen çalışmaların yanı sıra bizzat Sarı Saltuk'un hayatını ele alan eserler de mevcuttur. Saltukname adıyla kaleme alınan bu eserlerde Sarı Saltuk'un hayatı daha çok efsanevi yönüyle ele alınmıştır. Günümüze ulaşan Saltuknamelerden en önemlisi 1480 yılında tamamlanan Ebu'l Hayr Rûmî'nin çalışmasıdır. Diğer kaynaklara kıyasla gerçek tarihi hikâyelerle dolu olan bu çalışma, akademik çevrelerce daha fazla kabul görmüştür.²⁰ Cem Sultan'ın tavsiyesi üzerine kaleme alınan Ebu'l Hayr Rûmî'nin Saltuknamesinin bir diğer belirgin özelliği de Sarı Saltuk'u Hacı Bektaş ile sıkı ilişkilerde bulunan büyük bir Sufi olarak göstermesidir. Bu eserden sonra yazılacak Bektaşî Vilayetnamelere Sarı Saltuk da girmiştir. Böylece XV. yüzyıldan günümüze kadar Sarı Saltuk Bektaşî geleneğinin ayrılmaz bir unsuru olacaktır.²¹ Şunu belirtmekte fayda var ki, zikredilen çalışmalarda Sarı Saltuk hiçbir zaman Bektaşilikle ilişkilendirilmemiştir.²²

Sarı Saltuk'un adı, daha yakın bir zaman sayılabilecek XVII. yüzyılda Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde de geçmektedir. Evliya Çelebi, Sarı Saltuk'la ilgili olarak gezdiği yerlerde topladığı şifahi bilgilerin yanı sıra günümüze ulaşamayan iki eserden de bahsetmektedir. Bu eserlerden biri Yazıcıoğlu Mehmet Çelebi'nin (ö.1451) *Risale*'si, diğeri ise Kenan Paşa'nın (ö. 1659) *Saltuknamesi*'dir.²³ Evliya Çelebi'ye göre Sarı Saltuk, Ahmet Yesevi'den Hacı Bektaş'a yardımcı olarak gönderilen Muhammed Buhari adında bir şahıs idi. Hacı Bektaş da daha sonra Sarı Saltuk'u Dobruca'ya göndermiştir.²⁴ Öldüğü yer ile ilgili Provadia, Kaliakra ya da Babadağ olarak çeşitli kaynaklardan farklı rivayetler

²⁰ Kiel, a.g.m., s. 149;

Helga Anetshofer, "Legends of Sarı Saltık in the Seyahatname and the Bektashi Oral Tradition", **Evliyâ Çelebi Studies and Essays Commemorating the 400th Anniversary of his Birth/ Editors Nuran Tezcan, Semih Tezcan, Robert Dankoff, English Edition**, Ministry of Culture and Tourism, The Bank Association of Turkey, İstanbul, 2012, p. 292

²¹ Ahmet Yaşar Ocak, ancak XVII. Yüzyılda Sarı Saltuk'un Bektaşî geleneğinin unsuru olmaya başladığını savunmaktadır. Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, **Sarı Saltık**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2002, s. 85

²² Leiser, a.g.m, p.61

²³ Leiser, a.g.m, p.62;
Anetshofer, a.g.m, p. 295

²⁴ Leiser, a.g.m, p. 62

bulunmaktadır.²⁵ Zikredilen yerlere ilaveten Balkanlar'da mevcut olan neredeyse bütün ülkelerinde Sarı Saltuk'un türbesi bulunmaktadır. Bunun izahı ise rivayetlere göre şöyledir: Ölümünün yaklaştığını hisseden Sarı Saltuk, dervişlerine, naaşını almaya gelecek olan her kral için bir tabut yapmalarını söylemiştir. Böylece her kral Sarı Saltuk'un tabutuyla kendi bölgesine geri dönmüştür.²⁶ Sarı Saltuk'un mezarı Dobruca'nın dışında Doğu Trakya (Babaeski'de ve Edirne'de), Romanya (Büzo'de), Bulgaristan (Kaliakra'da), Yunanistan (Korfu adasında), Arnavutluk (Kruja'da), Kosova sınırı yakınında Has, Makedonya (Ohri gölü kıyısındaki Sveti Naum Manastırı'nda) ve Bosna Hersek (Blagaj'da) gibi birçok ülkede bulunmaktadır. Bu arada onun Anadolu'da da mezarları mevcuttur.²⁷ Fakat Sarı Saltuk'un türbeleri bulunduğu ülkenin dini aidiyetine göre isimlendirilmiştir. Böylece Yunanistan, Romanya, Bulgaristan ve Makedonya'da Müslüman olmayan yerel halklar tarafından Sarı Saltuk türbeleri, Aziz Nikolas ya da Aziz Spiridon gibi Hristiyan azizi isimleriyle bilinmekteyken, yerel halkı Müslüman olan Bosna, Kosova ve Arnavutluk'ta Sarı Saltuk türbeleri aynı isimle yani Sarı Saltuk adıyla anılmaktadır. Arnavutluk'ta Kruja'da (Akçahisar) bulunan türbesi Bektaşî halkın ziyaret merkezidir ve türbenin yanında da bir Bektaşî Tekkesi bulunmaktadır. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Sarı Saltuk'un hayatıyla ilgili yazılanlar genel itibarıyla efsanevi hikâyelerden ibarettir. Bu hikâyeler Balkanların çeşitli ülkelerinde de aynı mahiyette olmakla birlikte, ülkelere göre çeşitlilik göstermektedir. Böylece Arnavutluk'taki Bektaşî kaynaklarında onunla ilgili yazılan ve anlatılan hikâyeler, ana kaynaklarla aynı fakat yer isimleri farklıdır. Örneğin, Sarı Saltuk çeşitli kaynaklarda bölge kralının imdadına koşuyor ve halka eziyet veren ejderhayı öldürme hikâyesi, Arnavut Bektaşî kaynaklarında da geçmektedir. Yalnız hikâyede geçen yer isimleri Arnavutluk'ta bulunan yer isimleriyle değiştirilerek anlatılmıştır.²⁸

Bu kaynaklarda geçen hikâyelerin yanı sıra Arnavut Bektaşî halk arasında da pek çok hikâye anlatılmaktadır. Anlatılan hikâyeler özellikle Arnavutluk'ta komünizm dönemi (1945-1990) ile ilgilidir. Ağızdan ağıza dolaşan çeşitli menkıbelere göre komünistler Arnavutluk'ta bulunan Sarı Saltuk'un türbesini yok etmek istemişler fakat başarılı

²⁵ Anetshofer, a.g.m, p. 298

²⁶ Anetshofer, a.g.m, p. 298

²⁷ Nehri Aydınçe, Ohri Şeyh Zekeriyya Efendi Ve Mecmuât-ı İlâhiyât'ı, UÜSBE (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2011, ss. 2,3

²⁸ Baba Selim Kalıçani, **Histori e Bektashizmit si Sekt Mistik İslam**, Koha Yayınları, Tiran, 1999, ss. 145-147

olamamışlardır. Aynı dönemde Sarı Saltuk'un türbesinde bulunan taşları ya da demirleri almayı başaran farklı kişilerin başlarına çeşitli musibetlerin geldiği anlatılmaktadır. Yerli halka göre komünizm zamanında Sarı Saltuk türbesinin bulunduğu dağda tüneller açılıp ya da mevcut olan yolu yok edip yeni yollar yapılmaya çalışılmıştır fakat birçok mühendis, asker ve bu projelerde yer alan işçiler ya dağdan düşmüştür ya da patlamalar esnasında hayatını kaybetmiştir. Bu yüzden de komünistler bu dağda bulunan türbeyi yok etmekten ve bu dağ ile ilgili olan projelerinden vazgeçmek zorunda kalmışlardır.

Bu tür hikâyeler ve geçmişten gelen efsaneler Sarı Saltuk kültürünü Arnavutluk'ta çok güçlendirmiştir. Günümüzde dağın tepesinde bulunan türbenin yanında görkemli bir Bektaşî tekkesi bulunmaktadır. Her yıl 20 Ağustos-1 Eylül tarihleri arasında bu tekke ziyaretçi akınına uğramakta ve burada çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir.²⁹

B. Arnavutlar ve Bektaşîlik

Eskiden putperest ve çok tanrılı bir inanca sahip olan Arnavutlar, Pavlus'un bölgeye gelmesiyle Hıristiyanlıkla tanışmışlardır. Pavlus'tan sonra bölgede Hıristiyanlık, Ortodoks ve Katolik olarak ikiye ayrılmıştır. Katoliklerin temsilcisi Roma İmparatorluğu, Ortodoksların ise Bizans İmparatorluğu olup, Arnavutlar bu iki mezhebe de bağlıydılar. Bu iki Hıristiyan mezhebin Arnavutlar üzerindeki etkisi farklılık göstermiştir. Ortodoks olan Arnavutlar, Ortodoklaşmanın yanı sıra bölgede etkin olan Ortodoks Sırp ve Yunan toplumlarının zorlamasıyla etnik bir asimilasyonla da karşı karşıya kalmışlardır. Bizans tarafından desteklenen Sırplaşma ve Yunanlaşma politikasına karşılık Arnavutlar çoğunluk olarak Katolik Hıristiyanlığını benimseyip bu süreci bir nevi durdurmayı başarmışlardır. Bu yüzden Arnavutluk'ta belli bir döneme kadar Katolikler sayıca daha fazlaydı.³⁰

İslam'a gelince, Arnavutların bu dinle olan ilişkileri çok farklı boyutlardadır. Şu bir gerçek ki günümüzde henüz Arnavutların İslam'la olan ilişkilerini tüm yönleri ile ortaya çıkaran ciddi anlamda bir çalışma bulunmamaktadır. Buna rağmen konuyla ilgili farklı tezler ileri sürülmüş ve ufak çaplı çalışmalar yapılmıştır. Arnavutların İslam ile olan

²⁹ Nuri Çuni, Kastriot Qesja, **Kalendar Henor Hixhri**, Yay. Haz., Selia e Shejte: Kryegjyshata Boterore e Bektashinjeve, Urtesia Bektashiane Yayinevi, Tiran, 2014, s. 41

³⁰ Luan Afmataj, Arnavutluk Bektaşîliği, Başlangıcı, Gelişmesi ve Günümüzdeki Durumu, MÜSBE (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009, s. 22-31

tanışmaları bir görüşe göre X. Yüzyılda gerçekleşmiştir.³¹ Diğer bir görüşe göre ise İslam'la tanışmaları XIV. Yüzyıl sonu ve XV. Yüzyılın birinci yarısında Türkler sayesinde olmuştur.³² İslam'ı kabul etmelerinin sebepleri genel itibariyle dini, ekonomik ve siyasiydir. Ayrıca Batılı yazarların kabul ettikleri gibi, İslam, Arnavutlara hiçbir zaman zorla dayatılmamıştır. Batılı yazarlara göre Arnavutların İslamlaşması Katolik kilisesinin ağır vergilerinden kaçış, Slav ve Yunan baskılarına karşı da bir siper idi. Bu yüzden Arnavutlar İslam'ı seçmişlerdir. Çünkü İslam onların milli duygularına dokunmayıp, herkesin diline, dinine ve milliyetine saygı göstermiştir.³³

Araştırmacı Abdi Baleta İslam'ın Arnavutluk'ta yayılışını Arnavutlar için bir kurtuluş olarak görürken, kendini Arnavutların düşmanı ilan eden Arsa Millatoviç'in şu sözünü delil olarak kullanmaktadır: "*Arnavutlar İslam'ı benimsemeleriyle Sırplaşmaktan kurtuldular*".³⁴ Kısacası İslam Arnavutlar için bir kurtuluş yolu olarak görülmüştür. Yukarıda sözü geçen gerekçelerden hareket ederek, Arnavutluk'un resmi tarihinde Arnavutların hiçbir zaman dindar ve iyi Müslümanlar olmadıkları zikredilmektedir. Bu iddiaya Rajwantee Lakshman-Lepain karşı çıkmaktadır. Arnavutların hep dindar olduklarını fakat kendilerine has bir dindarlık geliştirdiklerini, bu dindarlıklarının da Osmanlı'da bulunan diğer milletlerin tüm dindarlıkları kadar saf ve kökleşmiş olduğunu savunmaktadır.³⁵ Yine de Arnavutların İslam'ı kabul etmelerinin sebebi ne olursa olsun, bunu kolaylaştıran ve Müslümanlaşmalarına zemin hazırlayan unsurun, o topraklara gelen gezgin dervişlerin faaliyetleri olduğuna inanılmaktadır.

Anadolu topraklarında faal olan birçok tarikat, zamanında Balkanlar'a kendi müritlerini göndermiş ve böylece onların faaliyetleri Arnavutların yaşadığı topraklara kadar uzanmıştır. Diğer tarikatlar gibi Bektaşî tarikatın müritleri de Balkanlar'a gitmişler ve günümüzde halen varlığını sürdüren Bektaşîliği buralarda yaymışlardır. Ancak Bektaşî tarikatı Arnavutların arasında etkili olduğu kadar Balkanlarda bulunan diğer milletlerde etkili olamamıştır. Günümüzde Balkanlarda Bektaşîlik denilince ilk akla gelen

³¹ Florian Bieber, "Muslim Identity In The Balkans Before The Establishment Of Nation States", **ASN, Nationalities Papers** 28, no. 1 (March 2000): p.14.

³² Aleksandre Popovic, **Balkanlarda İslam**, çev. Komisyon, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 17.

³³ Roberto Maroco della Roca, **Kombësia dhe feja në Shqipëri**, Tiran, 1994, s. 9-22.

³⁴ Abdi Baleta, "Bashkimi Kombëtar, Kusht për Integrimin e Shqiptarëve në Europë", **Dituria Islame**, No. 67-68 Prishtina, s. 29.

³⁵ Rajwantee Lakshman-Lepain, "Albanian İslam- Development and Disruptions", Published in: **Kaser, Karl, Kressing, Frank, Albania – A Country In Transition. Aspects Of Changing Identities In A South-East European Country**, Nomos-Verlag, Baden-Baden, 2002, p.34

Arnavutların olması da bunun göstergesidir. Bektaşiliğin, Arnavutların kültürel, sosyal ve siyasal yaşantısında çok büyük tesirleri bulunmaktadır³⁶.

Bektaşiliğin Arnavut topraklarında yerleşmesi iki bakımdan ele alınmaktadır:

Birinci görüşe göre XII. Yüzyılın başlarında, Osmanlı henüz bu bölgelere gelmeden evvel, seyyah dervişler boş arazilere yerleşip tekke ve zaviyelerini inşa etmişlerdi. Daha önce de zikredildiği gibi bu seyyah dervişlerin başında hiç şüphesiz Balkanlarda çokça tanınan Sarı Saltuk yer almaktadır. Sarı Saltuk, Bektaşi tarikatıyla özdeşleşmiş ve Arnavut Bektaşileri tarafından da çok önemli bir şahıs olarak anılmaktadır. Arnavut Bektaşilerin arasında yaygın olan bir görüşe göre, İslam'ın ve Bektaşi Tarikatın Balkanlar'a ve Arnavut topraklarına ulaşması Sarı Saltuk'un vasıtasıyla olmuştur. Hatta onlara göre Osmanlı Arnavut topraklarına gelmeden önce Arnavutların bir kısmı İslam'ı çoktan seçmişlerdi. Bununla ilgili olarak bir fıkra da anlatılmaktadır: Sarı Saltuk Arnavut topraklarına geldiğinde Kruja (Akçahisar) bölgesinde bir dağa yerleşir ve dağın eteklerinde bulunan Akçahisar'da bir tekke ve cami inşa eder. Osmanlı Padişahı II. Murat, Kruja'ya (Akçahisar'a) ilk geldiğinde *“nasıl olur da bizim ordumuzun hala ayak basmadığı bu topraklarda hem cami hem de tekke bulunmaktadır”* deyip şaşkınlığını ifade etmiştir. Bektaşilerin bu iddiası tarihi bilgilerle pek bağdaşmıyor olsa da bu Arnavut Bektaşileri için Sarı Saltuk'un ve özellikle Bektaşiliğin ne kadar önemli ve içselleştirilmiş olduğunun bir göstergesidir.

Bektaşiliğin Arnavut topraklarında yayılmasının ikinci bir görüşe göre ise, Osmanlı'nın fethetmesinden sonra, değişik vesilelerle Arnavutluk'a gelen Bektaşi din adamlarının aracılığıyla olmuştur.³⁷ Bu bağlamda J.K. Birge *“The Bektashi Order of Dervishes”* kitabında Haydar Baba'nın ifadesine yer vermektedir. Haydar Baba'ya³⁸ göre, 1431 yıllarında Bektaşi babalar II. Murat'ın ordusuna katılarak Arnavutluk topraklarının fethi sırasında yavaş yavaş bu bölgelerde Bektaşiliği yaymaya çalışmışlardır³⁹.

³⁶ Metin İzeti, “Arnavutlar ve Bektaşilik”, **Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu**, I. sayı, 28-30, Isparta, Ekim 2005, s. 517-525

³⁷ İzeti, a.g.m., s. 521

³⁸ Birge Haydar Baba'yı zeki ve bilgili olarak tanıtmaya karşın eserinde Haydar Baba hakkında daha fazla bilgi vermemektedir. Bkz. Birge, a.g.e., p.72

³⁹ Birge, a.g.e., p. 72;

H. T. Norris, **Islam in the Balkans: Religion and Society between Europe and the Arab World**, University of South Carolina Press, Columbia, 1993, p. 127

Araştırmacı Norris'e göre ise XVI. yüzyılın sonlarına doğru, Bektaşilik Balkanlarda iyice kök salmış ve Osmanlı himayesinin altında herhangi ciddi bir muhalefete karşılaşmadan gelişmeye başlamıştır. Buna da zemin hazırlayan Balkanlarda XIII. yüzyılda Dimetoka şehrinde inşa edilen bir Bektaşi tekkesidir. Dimetoka tekkesi Balkanlarda Bektaşiliğin yayılması için adeta üs halinde gelmişti. Bu tekkeden bir baba ve iki dervişten oluşan küçük gruplara ayrılarak, başta Arnavutların yaşadığı topraklar olmak üzere bütün Balkanlara dini faaliyetlerini yaymışlardır.⁴⁰ Arnavut topraklarında Sarı Saltuk'tan sonra, İslam'ı ve Bektaşiliği yaymak için gelenlerin en önemli simaları Kosova'da Pir Abdal, Elbasan'da Şah Kalender, Horasan'dan Kruja'da (Akçahisar) Baba Ali Horasani ve Gjirokastra'da (Ergiri) Diyarbakırlı Asım Babadır.⁴¹

Arnavutların Bektaşilikle ilişkilerinin güçlenmesine vesile olan bir başka unsur da yeniçerilerdir. Araştırmacı Metin İzeti'nin de dediği gibi, Arnavutlar askerliği, silahla beraber olmayı seven bir millettir.⁴² Bu yüzden pek çok Arnavut, Osmanlı döneminde Yeniçeri birliklerine (1363–1826) katılmıştır. Bilindiği üzere Yeniçeriler Hacı Bektaş-ı Veli'nin manevi otoritesinin altına girmiş ve Bektaşilikten gelen birçok unsur ve ayini benimsemiştir. Yeniçeri birliklerine Balkanların genellikle Müslüman olmayan gençleri toplanıyordu. Bunların arasında da Osmanlıların beğenisini kazanmış savaş becerileri yüksek olan Arnavut gençler çok sayıda idi. Bu gençler Bektaşiliği benimsemişler ve tarikatın yayılmasında da önemli bir rol oynamışlardır.

Bektaşiliğin Arnavut topraklarında sistematik bir şekilde tarikat olarak faaliyet göstermesi ve tekkelerin kurulmasının, XVIII. yüzyılın sonlarında Güney Arnavutluk'ta bağımsız olarak hareket eden ve kendisinin de Bektaşi olduğu söylenen Tepedelenli Ali Paşa⁴³ zamanında olduğunu savunanlar vardır. Diğer bir görüşe göre ise Bektaşilik Arnavut topraklarında Tepedelenli Ali Paşa'dan çok daha önce kurumsallaşmaya başlamıştır.⁴⁴ Bazı tarihçilere göre Tepedelenli Ali Paşa kendi çıkarları ve amaçlarına ulaşmak için Bektaşiliği desteklemiştir. Örneğin Ali Paşa'nın, Bektaşi dervişlerini halk desteğini artırmak, yeni

⁴⁰ Norris, a.g.e., p. 125

⁴¹ Norris, a.g.e., p. 125

⁴² İzeti, a.g.m., s. 521

⁴³ Tepedelenli Ali Paşa (Arnavutça: Ali Pashë Tepelena; 1744 – 24 Ocak 1822), II. Mahmut zamanında Osmanlı Devletine isyan etmiş olan Yanya valisidir. Daha fazla bilgi için Bkz. Kemal Beydilli, "Tepedenli Ali Paşa", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XXXXIV (devam ediyor), C. XXXX, TDV Yayınları, İstanbul, 2011, s. 476-479.

⁴⁴ Miranda Vickers, **The Albanians. A Modern History**, I. B. Tauris, London/New York, 1995, p. 21; Kressing, a.g.m., p. 74.

topraklar fethetmek, kendi gücünü pekiştirmek, Osmanlı otoritesinden bağıni koparmak ve diplomatik işlerinde temsilci olarak kullandığını iddia etmektedirler⁴⁵. Fakat son zamanlarda ortaya çıkan dönemin bazı belgelerine göre Ali Paşa Bektaşî tarikatından ziyade Halvetî ve Sâdi tarikatını daha fazla desteklemiştir.⁴⁶ Arnavutluk'taki Bektaşîler ise Ali Paşa'yı samimi bir Bektaşî ve Şememî Baba'nın⁴⁷ müridi olarak tanırlar.

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması esnasında Bektaşî tarikatına da sert müdahaleler olmuştur. Bu müdahaleler İstanbul, Anadolu ve Devletin diğer bölgelerinde yoğun bir şekilde hissedilirken, Arnavutluk'ta pek hissedilmemiştir.⁴⁸ Bu yüzden Arnavutluk'ta bulunan Bektaşî tekkeler, kanun dışı ilan edilen diğer bölgelerden gelen Bektaşîler için sığınma bölgesi olma özelliğini kazanmıştır.⁴⁹

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru gücünü kaybeden Osmanlı İmparatorluğunun, bu bölgeler üzerindeki etkisi de azalmaya başlayınca, Arnavutluk'ta Bektaşîlik farklı bir değişime uğramaya başlamış ve böylece bir nevi Arnavutluk Bektaşîliği oluşturulmuştur⁵⁰ Bunun faileri de Arnavut Bektaşî entelektüel zümresidir. XIX. yüzyılda Arnavut Rönesans'ının ana aktörlerinden sayılan Frasherî Kardeşleri,⁵¹ Bektaşîliği bir şekilde modernize etmeye çalışmışlardır. Naim Frasherî⁵², resmi bir Bektaşî literatürü oluşturmaya başlamış, Bektaşîliği de Arnavut Milliyetçiliğiyle özdeşleştirmiştir.⁵³ Milliyetçi ve Osmanlı karşıtı olan birçok Arnavut Baba'nın gayretiyle, Milliyetçilik, Arnavut Bektaşîliğinin ana unsurlarından olmuştur. Bununla birlikte Bektaşî tekkeleri de isyan hareketlerin merkezi haline gelmeye başlamıştır. Osmanlı yönetimi, milliyetçilik hareketlerin içinde olan,

⁴⁵ Albert Doja, "A Political History of Bektashism in Albania", **Totalitarian Movements and Political Religions**, Vol. 7, No. 1, 83-107, University of Limerick, Ireland, March 2006, p. 99;

Clayer, a.g.e., p. 36;

Kressing, a.g.m., pp. 65-92

⁴⁶ Edlira Osmani, "Dios en el Pais de las Aguilas: La Orden Bektashi", **Quaderns de la Mediterrània Dedicado a: Migracions i Creativitat, IEMed**, Barcelona, 2012, No. 17, p. 199

⁴⁷ Şememî Kemaluddin Baba (Shememî Qemaludin Baba) 1748-1803 Fushe Kruje tekkesinde 1799 yılında göreve gelmiştir.

⁴⁸ İzetî, a.g.m., s. 522

⁴⁹ Frederick W. Hasluck, **Christianity and Islam under the Sultans**, Clarendon, Oxford, 1929; reprint, Isis, İstanbul, 2000, p. 538

⁵⁰ Rajwantee Lakshman-Lepain, "Bektashism of Albania", **Center for Documentation and Information on Minorities in Europe-Southeast Europe (CEDIME-SE)**, Athens, 2000, p. 6

⁵¹ Sami Frashëri ö.1904, Naim Frashëri ö. 1900, Abdül Frashëri ö. 1892, Bektaşî geleneğinden gelen Frashëri kardeşler Arnavut ulusal düşüncesinin babaları olarak kabul edilmektedir.

⁵² Naim Frashëri 1846-1900, şair ve mütercim, Arnavut Milliyetçiliğin ana aktörlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

⁵³ Lakshman-Lepain, a.g.m., p. 6

milliyetçilik literatürü dağıtan, Arnavut alfabesini destekleyen ve tekkelerde siyasi toplantılar yapan Bektaşî babalarına karşı sert politikalar uygulamıştır.⁵⁴

Buraya kadar zikredilen yaklaşımlar, bize Arnavutların neden Bektaşîliğe bu kadar bağlı ve onunla iç içe olduğu hakkında bir fikir vermiştir. Öte yandan Arnavut Bektaşî'si deyince, hepsini Arnavut Milliyetçiliğiyle bağdaştırmak doğru değildir. Zira Hacı Bektaş-ı Veli Tekkesi'nde hizmet eden Arnavut kökenli birçok derviş ve baba bulunmuş ve bu dergâhta hizmet ettikleri sürece Arnavut milliyetçiliği yaptıklarına dair herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bektaşîler etnik kökene bakmaksızın yaşadıkları devleti kendi memleketleri sayar ve o ülke için en iyi hizmetleri yapmaya gayret ederler. Bu tutum, Türkiye'de Bektaşîlerin lideri ve aynı zamanda Arnavut asıllı olan Salih Niyazi Dede Baba'nın Kurtuluş Savaşı sırasında Mustafa Kemal Atatürk'e verdiği desteğinden,⁵⁵ Mısır'da Ahmed Sırrı Baba'nın yaptığı hizmetlerinden de anlaşılmaktadır.⁵⁶ Zira Arnavut kökenli Bektaşî babalar sadece Arnavutluk'ta hizmet etmemişlerdir. Onlar Anadolu topraklarında, Yunanistan, Sırbistan, Macaristan, Mısır, Irak vs. gibi yerlerde bulunan Bektaşî tekkelerinde layıkıyla görevlerini yerine getirmişlerdir. Bazıları gösterdikleri üstün başarılarından dolayı Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhında Dede Babalığa kadar yükselmişlerdir. Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhında Arnavut kökenli olan Selanikli Hasan Dede Baba 1849-1850, Tepedenli Hacı Feyzi Dede Baba 1898-1913 ve Kolonyalı Salih Niyazi Dede Baba 1913-1925 yılları arasında Dede Babalık görevi yapmışlardır.⁵⁷

⁵⁴ Lakshman-Lepain, a.g.m., p. 7

⁵⁵ Kurtuluş savaşında Bektaşîlerin rolü hakkında daha fazla bilgi için Bkz. Hülya Küçük, **Kurtuluş Savaşında Bektaşîler**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003

⁵⁶ Ahmed Sırrı Baba ile ilgili daha fazla bilgi için Bkz. Salih Çift, **Son Bektâşî Dede Babası Ahmed Sırrı Dede Baba Ahmediyye Risâlesi ve Nefesler**, Revak Kitabevi, İstanbul 2013

⁵⁷ Nuri Çuni - Kastriot Qesja, **Kalendar HënorHixhri**, Yay. Haz., Selia e Shejte: Kryegjyshata Botërore e Bektashinjëve, Urtësia Bektashiane Yayinevi, Tiran, 2014, s. 61. Salih Niyazi Dede Baba Türkiye'de tarikatlar yasaklanınca, Dede Babalık görevini 1930 senesinden sonra Arnavutluk'ta devam etmiştir.

II. BÖLÜM

SALİH NİYAZİ DEDEBABA

A. Salih Niyazi Dedebaba'nın Hayatı

1. Doğumu ve Çocukluğu

Salih Niyazi Dedebaba'nın¹ hayatının ilk dönemlerine dair elde yeterli bilgi yoktur. 1876 yılında² Kolonya (Kolonja) İlinin Starye (Starje) köyünde, Bektaşî geleneğine bağlı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası Derviş Tsufo (Cufo)³, Bektaşî tarikatına mensuptur. Annesinin adı ise Shemsie'dir (Şemsie). İlkokulu memleketinde okuyan Salih Niyazi Dedebaba çok iyi notlarla mezun olmuştur. Okuması için ailesinden gerekli desteği her zaman görmüştür. Hatta dedesi tarafından, okula gideceği gün için kurban edilen bir keçinin derisinden yapılmış bir çantayla okula gönderildiği rivayet edilmektedir. İlme âşık bir kişiliğe sahip olan Salih Niyazi Dedebaba, babasının ilim hakkındaki sohbetlerinde her zaman kendisine şu güzel sözü naklettiğini ifade etmektedir: “*Hayatta bizi süsleyen ve kılavuzluk eden, ilimdir*”. Ayrıca o, okuma merakından dolayı kendisini sürekli kitapların arasında bulmaktaydı.⁴

Bu dönemde Salih Niyazi Dedebaba, yine bir Bektaşî olan Zyko Kamberi'nin (Züko Kamberi)⁵ iğneleyici sözlerle dolu, XVIII. yüzyılın zorluk, belirsizlik ve acılarla yüzleşen Arnavutluk'taki köy hayatını ele alan yergi şiirleriyle de tanışma imkânı

¹ İsmi Türkiye'de Salih Niyazi olarak geçmektedir. Arnavutluk'a döndükten belli bir süre sonra Salih Niyazi yerine *Sali Niazi* olarak değiştirilmiştir. Bunun sebebi ise Arnavutça dilinde yazım ve telavuz kurallarına uygun hale getirme mecburiyetindedir. Salih Niyazi Dedebaba'nın resimleri için Bkz. Ek 1.1

² Bkz. A.Q.SH, F. 483, V. 1939, D.1, fl. 1; A.Q.SH, F. 483, V. 1927, D.3, fl. 2,3,4; Yalnız Arnavutluk İstanbul Konsolosluğunda verilen TABİİYET VESİKASI'nda doğum tarihi 1879 olarak yazılmıştır. Bkz. Ek 1.3.

³ Derviş Cufo (Derviş Tsufo) ya da Derviş Bej Starja (Derviş Bey Starya) olarak tanınan Salih Niyazi Dedebabanın babasının vefat tarihiyle ilgili elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bkz. A.Q.SH, F.483, V. 1936, D.2, fl. 1; A.Q.SH, F. 483, V. 1939, D.1, Fl. 1; A.Q.SH, F. 483, V. 1932, D.3, fl. 1

⁴ Kujtim Ahmataj, **Loti i Vrarë**, Adelprint Yayınları, Tiran 2011, s.18

⁵ Hasan Zyko Kamberi, XVIII. yüzyılda Kolonja ilinin Starje köyünde doğdu. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamakla beraber, fakat biyografik şiirlerinden onun zor ve sıkıntılı bir hayat geçirdiği, 1789 yılında Tepedenli Ali Paşa'nın (ö.1822) komutanlığında Osmanlı-Avusturya savaşında katıldığı anlaşılmaktadır. Bektaşî dervişi olarak vefat etmiştir fakat vefat yılıyla ilgili bilgi bulunmamaktadır.

bulmuştur. Küçüklüğünden itibaren Bektaşî kültürüyle yetişen Salih Niyazi Dedebaba'nın kişiliğinin şekillenmesinde bu tarikatın önemli bir rolü vardır. Zira o, meşhur Qesarake Tekkesi'nin bulunduğu bölgede yaşıyordu. Hacı (Haxhi) Baba⁶ tarafından kurulmuş olan Kesarake (Qesarake) tekkesi Kolonya (Kolonje), Permet, Skrapar ve Korça illerinin yanı sıra, bütün Arnavutluk için de bir ilham kaynağıydı. Hacı (Haxhi) Baba aynı zamanda Tomor (Tomorr)⁷ dağında meşhur Abaz Ali'nin anıt mezarını yaptırmıştır.

2. Anadolu Yılları

İlkokulu bitirdikten sonra ailesiyle beraber Anadolu'ya göç eden Salih Niyazi Dedebaba, ilk olarak İstanbul'a yerleşmiştir. İstanbul'da geçen gençliği hakkında çok fazla bilgi sahibi olunmasa da Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'na olan ilgisi bilinmektedir. Aklı ve gönlü Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'nda olan genç Salih'in, babasına sürekli oraları ziyaret etmek istediğini söylediği, ailesinin de onun bu isteğini kırmadığı ve birlikte birkaç defa Hacı Bektaş Dergâhı'nı ziyaret ettikleri rivayet edilmektedir. Bir hatırasında Salih Niyazi Dedebaba Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'ndaki tecrübesini şöyle anlatır:

“Güzel bir köy havasında, tekkenin avlusunda beyaz giysili sakallı genç dervişler görüyordum. Onlardan bazıları tarlada çalışıyorlar, bazıları ağaçlarla uğraşıyorlar ve bazıları da aşevinde yemek pişiriyorlardı. Hayallere dalmıştım ve tam o esnada uzun boylu bir baba elindeki boruya üflemeğe başladı. Acaba bu neydi diye düşünürken içerden bir ses geldi: ‘Gelin, gelin evlatlarım, dinlenelim, Allah döktüğünüz alın terlerinizi kabul etsin’. İçeri girildi ve genç bir derviş hepimize ayran dağıttı. Daha önce boruyu çalan baba hal hatır soruyordu. Böylece dinlendikten sonra herkes yine işe koyuldu. Akşam saatlerinde tekkenin avlusunda birçok insan toplanmıştı. Bir derviş orada bulunanları ana binaya davet etti. İçeri girdiler. Ben ise avluda kaldım. Pencereden bakıverdim. İçerisi mumlarla aydınlatılmıştı ve boruyu üfleyen baba oturdu, kalın bir kitap açıp okumaya başladı. Herkes sessizce dinliyordu. Baba okumasını bitirdikten sonra nefesler ve gazeller

⁶ Mezar taşına ismi Hacı Baba Nishaburi olarak yazılmıştır, vefatı ise 1620.

⁷ Tomor dağı Arnavutluk'un güneyinde Skrapar ilçesinde bulunan eskiden beri paganların ziyaret ettiği ve kurban sundukları bir dağ olarak bilinmektedir. Sonraları da Hıristiyanların ve Bektaşîlerin de ziyaret ettiği bir yer haline gelmiştir. 1620 yılında Hacı Baba Kerbela'ya gidip Abaz Ali mezarından toprak alarak Tomor dağının tepesinde Abaz Ali için bir anıt mezar yapmıştır. 1916 yılında ise bu dağda Bektaşî tekkesi de kurulmuştur. Her sene 20-25 Ağustos tarihleri arasında Bektaşîler dağı ve tekkeyi ziyaret etmektedirler. Abaz Ali'nin anıt mezarında dua ettikten sonra kurbanlar kesmektedirler.

okunmaya başlandı. Daha sonra babam her şeyi açıkladı bana. Kalın kitabın aslında Kur'an olduğunu söyledi ve nefeslerin ve gazellerin anlamını da izah etti.”⁸

Bundan sonra Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'na sıklıkla ziyaretler gerçekleştiren Salih Niyazi Dedebaba bunlardan etkilenmeye başlamış ve Bektaşiliğe intisap etmek için gönlünde bir arzu uyanmıştır. Böylece Salih Niyazi Dedebaba lise eğitimini bitirdikten sonra 1896 yılında, 20 yaşındayken Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'nda eğitime başlamıştır. Orada İslam İlahiyatının temel ilkelerini, Kur'an-ı Kerim'i, Sünneti ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin felsefesinden ilham alan Bektaşi öğretisini öğrenerek, dini eğitimini tamamlamıştır. 1897 senesinde Muharrem ayında tekkede Kerbela merasimleri yapılırken ve herkes Ehl-i Beyt'in katliamına ağlarken, Muharrem orucunun tutulduğu günlerden birinde Salih Niyazi Dedebaba derviş olarak teslim olmuş ve mürşidi Hacı Feyzi Dedebaba, ona şu nasihatlerde bulunmuştur:

“Evladım! İnsan eğlenmek için yaratılmadı. Topraktan yaratılmasına rağmen, ruhen ebedidir. Nefsinden feragat edip, şehvetten ve açgözlülüğten kendini arındırması lazım, zira dervişler hep Hakkı ararlar. Her anı, Allah'a ve insana karşı aşkla yaşa. İlahi aşk için kendini yok say. Allah'ı sürekli zikret. Resulullahın yolunu takip et ve onun sünnetinden ayrılma. Kur'an'ı öğren zira aklın en güzel yemeği Kur'an'dır; kalbin şifası Kur'an'dır”⁹

Derviş Salih bütün bu olanlardan ve Hacı Feyzi Dedebaba'nın nasihatlerinden esinlenerek o gece ilk şiirini kaleme almıştır:

*Yola girdiğimde, içimden bir istek geldi
Medet ya Muhammed! Medet ya Ali!
Şah'ıma ben niyazımı ettim,
Medet ya Muhammed! Medet ya Ali!*

*Muhammed Ali, sırrın ta kendisi
Onların yolu, Hakka giden yoldur,
Hasan, Hüseyin'den miras kaldı bize*

⁸ Ahmataj, a.g.e., ss.19-21

⁹ Ahmataj, a.g.e., ss.22-23

Medet ya Muhammed! Medet ya Ali!

*Kurbanlarıyız, Şah-ı Kerbela'sına
Zeynel'le birlikte, başımızı eğeriz,
Muhammed Bekir'in izlerindeyiz,
Medet ya Muhammed! Medet ya Ali!*

*Beni hatırlayın ki ben sizi hatırlayayım
Hünkâr'ın kendisi dedi, bunu sen dile getir
Cafer'in yolunu takip et ve ağzınla söyle:
Medet ya Muhammed! Medet ya Ali!*

*Musa Kazım bizim için nurdur,
Teki ve Neki'nin tavsiyelerini dinliyoruz,
Böylece hep kararlı, gece gündüz deriz:
Medet ya Muhammed! Medet ya Ali!*

*Mısra'mız geldi, Hasan Askeriye
On ikincimizdir Muhammed Mehdi
Niyazi çağırır, Pirimizi Veli
Medet ya Muhammed! Medet ya Ali!¹⁰*

¹⁰ Ahmataj, a.g.e., s.24. Şiirin Arnavutça orijinali aşağıdaki gibidir:

Rrugës kur i hyra thirra vet kërkova:
Më ndih ja Muhammed! Shpëtom, ja Ali
Atij Shahut tim un lutje i drejtova,
Më ndih ja Muhammed! Shpëtom, ja Ali

Muhammet Aliu është gjithë sekreti,
Rruga e tyre shkon drejt tek i Vërteti,
Nga Hasan, Hyseni trashëgim na mbeti;
Më ndih, ja Muhammet! Shpetom, ja Ali!

Shahut Qerbelasë, ne theror i jemi,
Me Zenelin bashkë, me kokë i vemi,
Muhammet Bakirit gjurmën ne ja kemi,
Më ndih ja Muhammet! Shpëtom, ja Ali!

Ruaj mua tinë, qe unë të të ruaj,
Tha Hynqari Vete, Këtë ti e gjuaj

Salih Niyazi Dedebaba hakkında Arnavutça kaynaklarında onun bir şair olduğuna, çokça şiir yazdığına ve şiirlerinde “Niyazi” mahlasını kullandığına dair rivayetler vardır, fakat günümüze onun manzûmelerinden sadece yukarıda nakledilen şiiri ulaşabilmiştir.¹¹

3. Bektaşî Dergâhı’nda Dervişlik Dönemi

Salih Niyazi Dedebaba 1899’da derviş olduktan iki sene sonra mücerred derviş olmuş ve 1901 yılında Babalık mertebesine ulaşmıştır.

Salih Niyazi Dedebaba dervişlik döneminde Feyzi Dedebaba’nın taraftarı olmuş ve ona her zaman gerekli desteği vermiştir. Özellikle de Çelebilerle olan sıkıntılara çözüm aranırken Feyzi Dedebaba Salih Niyazi Dedebaba’yı, Çelebilerle aralarını düzeltmesi için özel olarak görevlendirmiştir.¹² Bu görevi başarıyla yerine getirdiği için kendisi Hacı Bektaş Dergâhı’nda büyük beğeni toplamış ve 1913 yılında, Irak, Mısır, Suriye, Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk ve Yunanistan’dan temsilcileri olan Bektaşî Genel Konseyi’ne üye seçilmiştir. Aynı yılda Dede¹³ unvanını almış ve 1914 yılında Feyzi

Ndiq vijn e Xhaferit, dhe me gojë thuaj:
Me ndih ja Muhammet! Shpëtom, ja Ali!

Musa Qazimi është për neve dritë,
Tekiut, Nekiut u mbajmë porositë,
Për her të vendosur, thresim natë e ditë:
Më ndih ja Muahmmet! Shpëtom ja Ali!

Vargu na arrin te Hasan Asqeriu,
Është i dymbëdhjeti Muhammet Mehdiu,
Niazi i thërret Pirit tonë Veliut:
Më ndih ja Muhammet! Shpëtom ja Ali!

¹¹ Baba Rexhebi, **Mistiçizma İslam dhe Bektashizma**, Urtësia Yayinevi, Tiran 2006, s. 452

¹² Bir iddiaya göre baba ve dervişler disiplin içinde hizmet etmekteyken Çelebi Cemaleddin tekke gelirlerine el uzatmaktaydı. Feyzi Dede ve taraftarları olan- o zaman derviş olan- Salih Niyazi Dede ve diğerleri Bab-ı Meşihat’a Cemaleddin Çelebi hakkında şikâyetle bulundular. Bkz. Fahri Maden, **Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, ss. 266-268

¹³ Bektaşîlikte mertebeler sırasıyla şöyledir: **1. Muhip** – Bektaşîlik’e müntesipliğe ilk adım ve aynı zamanda da yol aşığı denilmektedir. **2. Derviş** – Bektaşî tarikatında muhiplerden dervişler olunur, mücerred (bekâr) ve müteehhil (evli) olarak ikiye ayrılırlar. **3. Baba** – Bektaşî baba aday olan derviş, ancak bir halife baba tarafından babalığa nasbedilir. Kendisine yapılan özel bir tören ile, sancak, sofra, çerağ gibi kutsal emanetler teslim edilerek bir post’a veya seccadeye atandığına dair icazetnâme verilir. Kendisinin giysilerine, Libas-ı Fahire denir ki, bir dervişe göre en önemli fark, tacına yeşil destar sarmasıdır. **4. Halife Baba ya diğer adıyla Dede** – Dedebaba uygun görürse, mevcut babalar arasında bir babayı, halife baba olarak seçer. Dedebabaca yapılan özel bir tören ile kutsal emanetler kendisine teslim edilerek, bir tutanak ile halife babalığı raptedilir ve mühürlü ve imzalı bir icazetnâme ile göreve başlar.

Dede'nin vefatından sonra genç yaşta olmasına rağmen, gösterdiği yüksek yöneticilik kabiliyetlerinden dolayı, Bektaşî Genel Konseyi'nin seçimiyle Dedebabalığa yükselerek Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'nın Postnişini olmuştur.¹⁴ Buraya kadar hayatıyla ilgili olarak aktarılan bilgiler, 1941 yılında Arnavutluk'ta bulunan Faşist rejimin Basın, Propaganda ve Turizm Genel Müdürlüğü'nün 14 Mart 1941 tarihli ve 759 no'lu resmi yazısında, Dünya Bektaşî Merkezi'nin postuna oturan Salih Niyazi Dedebaba'dan istenilen hülâsa biyografi ile genel hatlarıyla örtüşmektedir. Bektaşî Merkezinin hükümete gönderdiği ve Salih Niyazi Dedebaba'nın imzasını taşıyan söz konusu biyografi metni aşağıdaki gibidir:

Bektaşîlerin Dedebabası Salih Niyazi Dedebaba'nın Hülâsa Biyografisi

Adı ve soyadı: Salih Niyazi

Doğum tarihi: 5 Mart 1876

Doğum yeri: Kolonya İlin Starye Köyü

Eğitimi: Lise eğitimi Türkçe dilinde ve Hacı Bektaş Tekkesinde dini eğitim.

Görevi ve Misyonu: Tüm Bektaşîlerin Dedebabası

İcra ettiği görevler: Arnavutluk'ta Tiran Merkezli Dünya Dedebabalığının kurucusu.

Ekte:1-

Kendisinin resmi; 2- Tiran'da Dünya Bektaşî Merkezi'nin resmi açılışından resimler.

Özel Notlar: Salih Niyazi Dede 1896 yılında Hacı Bektaş tekkesine giderek. 1897 yılında muhib daha sonrada da derviş; 1899 yılında ise mücerret olmuştur; 1901 yılında

Dünya üzerindeki halife baba sayısı, toplam onikiyi geçemez. Halife babalar, kendilerine bağlı kılınan babaların yıllık hizmetlerini görürler ve talep halinde, Baba nasbederler. Giysileri babalara göre aynılık taşısa da, taclarındaki destar (emmame) sağ omuzlarına düşürürler. **5. Dedebaba** – Bektaşî tarikatında tüm mertebeler bir atama veyahut nasb ile olmasına karşılık, bu makam seçimle belirlenir. Dedebabanın Hakk'a yürümesi üzerine, mevcut halife babalar, mümkünse pirevinde bir araya gelerek, ittifak ile bir halife babayı, bu göreve seçerler. Burada maksat ittifak arayışı olduğundan, eğer bir aday üzerinde ittifak sağlanamıyorsa, en az onbir kez seçim yaparlar ve hâlâ ittifak edilememiş ise seçim otuz gün ertelenir ve yeniden icra edilir. Burada, artık ittifak aranmaz, oy çokluğuna bakılır. Şayet oylar eşit çıkarsa, Hakk'a yürümüş olan eski dedebabanın pazubendi açılır ve orada yazılı olan bir isim iki oy sayılarak, seçim tamamlanır. Dedebabalık makamı, aynı zamanda Hacı Bektaş Dergâhı Postnişinliğini kapsamaktadır. Yeryüzünde bir tane olan dedebaba, Bektaşî kurumunun yegâne hukuki temsilcisidir aynı zamanda. Konuyla ilgili daha geniş bilgi için bkz. Şevki Koca, **Bektaşîlik Ve Bektaşî Dergâhları**, Cem Vakfı Yayınları, İstanbul

¹⁴ Ahmataj, a.g.e., s.26

baba unvanını almış; 1913 yılında dede unvanını elde etmiş ve 1914 yılında babaların babası Bektaşiliğin en yüksek derecesine ulaşarak dedebaba unvanını almıştır.

1929'da Korça'da yapılan Bektaşi Kongresi'nden sonra, Arnavutluk'un tüm babalarının da rızasıyla, 1930 yılında Arnavutluk'a gelmiş ve Dünya Bektaşilerin Dedebabası unvanını koruyarak, Arnavut Bektaşilerinin Dedebabası olarak yüce ve aziz görevine üstlenmiştir.

Tiran 28 Mart 1941-XIX. Dünya Bektaşilerin Dedebabası

Salih Niyazi Dedebaba

İmza¹⁵

4. Salih Niyazi Dedebaba'nın Tasavvufi Görüşleri

Salih Niyazi Dedebaba'nın tasavvufi görüşleri ile ilgili yapılan araştırmalar neticesinde çok az verilere ulaşılmıştır. Bu doğrultuda onun tasavvuf anlayışını yansıtan bilgilerin küçük bir bölümü J.K. Birge'in *The Sufi Order of Dervishes* adlı kitabında yer almaktadır. Birge, Salih Niyazi Dedebaba'yla yaptığı görüşmeye dayalı olarak birtakım yorumlar yapmakta ve bunları aktarmaktadır. Buna göre Birge kitabında "Bektaşilik'te Ölüm" başlığı altında Salih Niyazi Dedebaba'nın ve Bektaşilerin genelinin kendi ifadesiyle *Metempsychosis* ya da diğer bir deyimle *Tenasüh*'e inandıklarını iddia etmektedir. Bu doğrultuda o Salih Niyazi Dedebaba ile görüşmesi hakkında şu ifadeler yer vermektedir:

*"Diğer yandan, Arnavutluk'ta Bektaşilerin Lideri Salih Niyazi Dedebaba diyor ki Bektaşilerin yaygın olan inancına göre insanın ruhu öldükten sonra o insanın yaşadığı hayatın alışkanlıklarına benzeyen bir tür hayvanın bedenine girer. Eğer hayvani ve yabani seviyesinde bir hayat yaşadıysa, ruhu da yırtıcı bir hayvanın bedenine yerleşir. Bu hayvan domuz, köpek, kaplan ya da başka diğer bir hayvan olabilir. Bu durum kişinin yaşadığı hayattaki ilgileri ve davranışlarına bağlıdır."*¹⁶

Salih Niyazi Dedebaba'nın bu görüşü yalnız Birge'in kitabında geçmekte ve başka kaynaklarda böyle bir görüşe rastlanmamaktadır.

¹⁵ Dünya Bektaşi Merkezi Özel Arşivi, Tiran, Arnavutluk 2014. Bkz. Ek 1.4..

¹⁶ Birge, a.g.e., s. 130

Niyazi Dedebaba'nın kaleme aldığı bir şiirinden hareketle de tasavvuf anlayışına dair bazı yorumlar yapılabilir. Buna göre, Salih Niyazi Dedebaba için Muhammed-Ali kültü tarikat hayatının temelini teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra 12 imama bağlılık onun inancında belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bu doğrultuda o İmam Cafer Sadık'ın yolunu takip ettiğini belirtmektedir.¹⁷

Yapılan araştırmalar neticesinde Salih Niyazi Dedebaba'nın tasavvufi görüşleriyle ilgili yukarıda belirtilenler dışında bir kaynağa rastlanılmamıştır. İleride bu alanda gerçekleştirilecek çalışmalar vesilesiyle yeni kaynaklara ulaşıp burada eksik kalan yönün tamamlanması umulmaktadır.

5. Anadolu'da Dedebabalık Yılları

Salih Niyazi Dedebaba postnişin olduğu yıllarda Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'nda babagan kolunu temsil etmiştir. Aynı dergâhta Nakşibendi şeyhi Hacı Hasan Efendi, Çelebi kolunu temsil eden Cemaleddin Çelebi ve kardeşi Veliyeddin Efendi de bulunmuştur.¹⁸ Ana dergâhta bulunan babalardan, sadece Necati ve Arslan Baba Türk, geri kalanların hepsi Arnavut idi. Türk olan babalar tekkeye pek uğramıyorlar ve genellikle Pir Evi'nin tarihi binalarında kalıyorlardı.¹⁹ Bu dönemde Salih Niyazi Dedebaba, Postnişin ve Türbedar unvanlarını birlikte kullanıyordu²⁰ ve aynı zamanda "Kilerevi Babası" idi. Kilerevi Babası, manevi liderdi ve Dedebaba olarak kabul edilirdi fakat bu unvanın açıktan kullanılması yasaktı. O, gayri resmi de olsa, diğer tekkelerin babalarını tayin eder ve Cem âyini yönetirdi.²¹

Hacı Bektaş Dergâhı'nda atanmış olan Nakşi Şeyhler ile Babagan ve Çelebiler arasında sürekli kavgalar ve anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. Özellikle Babaganlarla daha fazla anlaşmazlıklar söz konusu olmuştur. Nakşi şeyhi Hacı Hasan Efendi ile yaşanan

¹⁷ Bkz. Bu tezde Anadolu Yılları ss. 16-17.

¹⁸ Maden, a.g.e, s.271

¹⁹ H. Küçük'e göre Babagan'ı Arnavutlar temsil ediyordu, Güney Arnavutluk, İstanbul ve diğer kentlerdeki Bektaşiler de bu kola bağlıydı. Bkz. Hülya Küçük, **Kurtuluş Savaşında Bektaşiler**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003, s.107. Yalnız H. Küçük'ün zikretmediği Mısır, Irak, Suriye, Yunanistan, Bosna, Kosova, Makedonya, Romanya, Bulgaristan gibi dünyanın birçok yerinde bulunan Bektaşilerin büyük bölümünü Babagan koluna bağlıydı ve Dedebaba olarak Salih Niyazi Dede'yi kabul ediyorlardı. Bektaşiler ve Çelebi ayrışması Anadolu topraklarında mevcuttur ve Çelebilere bağlı olan Bektaşiler sadece Türkiye'de bulunan bazı Alevi gruplarıdır.

²⁰ Küçük, a.g.e., s.240

²¹ Küçük, a.g.e., ss.105-106

sıkıntılar Salih Niyazi Dede Baba'nın zamanında da aynı şekilde devam etmiştir. Fakat bu anlaşmazlıklara rağmen, devlet tarafından atanan Nakşi Şeyhi için Salih Niyazi Dede Baba, onun görevinin, iki tarafı gözetlemek ve yoldan sapmalarını önlemek olduğunu söylemiştir.²² Buna rağmen Salih Niyazi Dede Baba ve diğer Bektaşî babaları da Nakşi Şeyhlerin Bektaşî tekkelerinden uzaklaştırmak için imkânları dâhilinde sürekli çaba sarf etmişlerdir. Bu amacı gerçekleştirmek için Meclis-i Meşâyih'e mektuplar göndererek Sultan II. Mahmut zamanında çıkan kanunun feshi için talepte bulunmuşlardır.²³ Meclis-i Meşâyih'ten gelen cevap olumsuz olmuş, Bektaşî Tekkelerinde *redd-i bid'at ve neşr-i sünnet etmek ve talim-i akaid-i İslamiyye* için Nakşi Şeyhlerin bulundurulması gerekli olduğunu cevabı vurgulanmıştır.²⁴ Bunun üzerinde Bektaşî Babalarına aynı gerekçeleri göstererek bir cevap da dönemin Şeyhulislam'dan da gelmiştir.²⁵

Örnek verilecek olursa Bektaşî Babaların ve Nakşi şeyhlerin aralarında oluşan anlaşmazlıkların bazıları, tekkenin parasının nereye harcandığına dairdi. Hacı Hasan Efendi, Salih Niyazi Dede Baba'nın yiyecek için ayrılan parayı içki ve içki takımı almak için harcadığını söylemiştir. Ayrıca şeyh, Salih Niyazi Dede Baba'yı, derviş ve baba unvanlarını Mucur Evkaf Şubesi'nden onay almadan dağıtmakla ve kabir ziyaretine gelenlere, okunacak Kur'an bilgisine sahip olmadığı halde "türbedar" unvanını kullanmakla itham etmiştir. Nakşi şeyhe göre, bu görevi yapmaya yetki ve kapasitesi bulunmayan Salih Niyazi Dede Baba, türbelerin anahtarlarını kendisine teslim etmemiştir.²⁶

Salih Niyazi Dede Baba'nın sıkıntılarına, yukarıda zikredilen ve uzun zamandan beri devam eden Çelebi ve Nakşi Şeyhler sorununun yanısıra I. Dünya Savaşı ve bundan sonra da Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasını öngören meşhur 677 sayılı kanun da eklenmiştir. Kendisi bu zor şartlar altında dedebabalık görevini sürdürmüştür. Yaşanan sıkıntılar onun ideali olan okulu açmaktan alıkoyamamıştır. 1920 senesinde Hacı Bektaş'taki ilk ve tek

²² Küçük, a.g.e., s.105

Bu talepte bulunanlar arasında Salih Niyazi Dede Baba ve Topkapı Sarayı civarında bulunan Takkeci Baba Dergâh-ı postnişini babası El- Hac Abdullah Baba. Bkz. BOA, Tobra 75, Numero 305, Sene 1918; BOA, İstid'a 178, Numero 39, Sene 1918

²⁴ Bkz. BOA, Müzekkire 190, 423, Sene 1918

²⁵ Bkz. BOA, Meclis-i Vükela'ya 6/9, 19, Sene 1918

²⁶ Küçük, a.g.e., s.108-110, 116. Yazar bu ifadeden hareketle, Babaların, Salih Niyazi Dede Baba dâhil olmak üzere, Kuran-ı Kerim okuyamayan ve dini bilgilerden yoksun olduğu sonucuna varmaktadır. Hâlbuki Salih Niyazi Dede Baba ile ilgili daha ciddi bir araştırma yapıldığı takdirde bu sonuca varılmayacağı açıkça görülmektedir, zira Salih Niyazi Dede Kur'an-ı Kerim okuyabilen ve dini bilgileri sahip olan bir Bektaşî Babasıydı. Bkz. Baba Rexhebi, **Mistiçizma İslam dhe Bektashizma**, Urtësia Yayinevi, Tiran 2006, ss. 450-453.

okul onun maddi yardımlarıyla açılmıştır.²⁷ Bu okulun ömrü kısa olmuştur fakat o, yine de okul projesinden vazgeçmemiş ve bu projeyi Arnavutluk'a döndüğünde yeniden hayata geçirmek için farklı girişimlerde bulunmuştur.

Bu yıllarda Salih Niyazi Dedebaba pek çok derviş ve babaya icazet vermiştir. İlgili dönemde kendisinden icazet alan kişilerden bazıları şunlardır:

- a) Kazım Koca Baba: Prizren'de doğmuştur. Asıl adı Hüseyin Kazım idi. Nasibini Yakova'da Hacı Âdem Vechi Baba'dan, babalık icazetini ise Salih Niyazi Dedebaba'dan almıştır. Ayrıca 1959 yılında İstanbul'da Ma'arif Kitabevi tarafından bir Divanı basılmıştır. Divanın yanı sıra birkaç bestesi de vardır. 1953 yılında Balıkesir'de vefat etmiştir.²⁸
- b) Naci Kum Baba: 1896'da Seydişehir'de doğmuştur. Üsküplü Süleyman Turabi Baba'dan nasip, Salih Niyazi Dedebaba'dan da babalık icazetini almıştır. Kemalname adlı milli destanı, Bursa ve Adana Kitabeleri ve Kayseri Kitabeleri adında eserleri vardır. 1952 senesinde Adana'da vefat etmiştir.²⁹

²⁷ Küçük, a.g.e., s.240

²⁸ Bedri Noyan Dedebaba, **Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik**, Ardiç Yayınları, 2003, C. VI, s.207
Kazım Koca Baba Divanı'ndan bir alıntı:

*Harabat ehliyiz yahu bu gün biz ibn-i vakt olduk
Yetiştik vahdet-i sırra kamu envîir ile dolduk*

*Tecelli eyledi didiir ne mazi var ne istikbal
Fena filliîh olup halkın cemal-i pakini bulduk*

*Rumuz-i Aileme! esma münakkâş vechi Adem'de
Bütun-i seb'adan anı tamamen Adem okuduk*

*Geçip cennat ü huradan melfîmi terk ü tecridiz
Soyunduk harf libasından Enelhak sını duyduk*

*Gece gündüz niyazım var Hüdadan gafilim sanma
Gönül klibe imamım Hak salî-i daima uyduk*

*Harabat milkinin şahi bizi davet edip geldik
Çekip gülbengini Kazım Ali'nin sofrasını kurduk*

Bkz. İsmail Özmen, **Alevi - Bektaşi Şiirleri Antolojisi**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998, C. V, s. 218

²⁹ Noyan, a.g.e., C. VI, s.222.

Naci Kum Baba şiirlerinden bir alıntı:

*Dünyayı boş mu sandın, Niçin illere kandın
Saçma söze aldandın, Alem zevk ile dolu*

c) Mustafa Baba: Makedonya’da Kanatlar Köyü’nde öğretmenlik yapmıştır. Oradaki dergâhın postnişini olan İsmail Baba’nın dervişiydi. İsmail Baba vefat edince onun yerine geçmiştir. O dönemde, İzmir’de bulunan Haki Baba, Kanatlar’a gitmiş ve orada bulunan Derviş Mustafa’ya babalık icazeti vermiştir. Fakat Derviş Mustafa, Haki Baba’nın halife olmadığını ve icazet vermeye yetkisi bulunmadığını Salih Niyazi Dedebaba’dan öğrenince, aldığı icazetnameyi iptal ederek Salih Niyazi Dedebaba’dan yeniden icazet almıştır.³⁰ Salih Niyazi Dedebaba’nın imzasını taşıyan ve Osmanlıca yazılmış bu icazetnamenin aslı Arnavutluk Arşiv Merkezi’nde bulunmaktadır. Derviş Mustafa’nın bu icazetnamesinin latinize edilmiş hali ve orijinal metni ekler bölümünde verilmiştir.³¹

6. Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşı’nda Salih Niyazi Dedebaba

Birinci Dünya Savaşı ve ardından gelen Milli Mücadele sırasında Hacı Bektaş Tekkesi’nde Çelebiler ve Babaganlar arasındaki çekişmeler azalmakla birlikte son bulmamıştır. İhtilafların nispeten yatışmasının ardında yatan sebep bu dönemde hemen herkesin Kurtuluş Savaşı için kolları sıvaması ve Mustafa Kemal’in de tarafların arasını bulmak için çabaladığı olmasıdır. Hükümet tarafından atanan Nakşi Hacı Hasan Efendi bu dönemde tekkeyle ilgilenmemiş, Çelebilerin ve Babaganların işlerine fazla karışmayarak,

*Tasa tutma gülüver, Gülistan ol gülü ver
Eşikte bükülüver, Budur geçinme yolu*

*Her çiçeğin rengi var, Her kafanın dengi var
Erkeğin mihengi var, Cevherdir insanoğlu*

*Her arı bal yapamaz, Her taş gedik kapamaz
Doğru kişi sapamaz, Bükülmez onun kolu*

*Dünya gelse sana dar, Yüksel de gökleri sar
Uçmakta eyle karar, Darlığın vardır bolu*

*İlden üstün ol yürü, Aşkla zevkle dol yürü
Sağ ol olma sol yürü, Ayırd et sağla solu*

*Gönlü arıt temiz sil, İlk önce kendini bil
Arda kalır tatlı dil, Naci'ye ver bir dolu*

Bkz. Özmen, a.g.e., s. 230.

³⁰ Noyan, a.g.e., C. VI, s.239

³¹ A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D.5, Fl. 3. Bkz. Ek. 1.4.

daha çok Milli Mücadele için vaaz ve irşat vazifesine ağırlık vermiştir. Öte yandan hem Bektaşî din adamları hem de Bektaşilik mensubu olan halk, Milli Mücadeleye destek vermişler ve buldukları katkı sebebiyle hükümet tarafından hem yönetici hem de halkı temsil için seçilmeleri desteklenmiştir.³² Nitekim savaşın ardından, Cemaleddin Çelebi, Kırşehir mebusu olmakla kalmayıp aynı zamanda meclis başkan vekilliğine seçilmiştir. Mecliste Babagan koluna mensup isimler de mevcuttur. Bunlar arasında Denizli'yi temsil etmek üzere Hüseyin Mazlum Baba (Bababalım)³³ ve Ergani mebusu olarak da Ahmed Nüzhet (Saraçoğlu) Baba³⁴ seçilmiştir. Bu dönemde Milliyetçilerin ve özellikle de Mustafa Kemal'in büyük destekçilerinden biri olan³⁵ Salih Niyazi Dede'nin Tayyare Cemiyeti'ne büyük miktarda para bağışladığı bilinmektedir.³⁶

Yukarıda aktarılan bütün bu bilgilerden anlaşılacağı üzere Mustafa Kemal ile genelde Bektaşiler, özelde ise Salih Niyazi Dede'nin arasındaki ilişki, başlangıçta oldukça iyidir. Bu yakınlığın bir başka göstergesi ise Mustafa Kemal'in ona 12 Ekim 1919 yılında yazdığı mektuptur. Söz konusu mektubun baş tarafında yer alan "*Hacı Bektaş-ı Veli Hazretleri Dergâh-ı Şerifi Postnişini ve Türbedarı Salih Niyazi Baba Hazretlerine*" şeklindeki ifade Mustafa Kemal'in Hacı Bektaş Dergâhı'nın postnişini olarak Salih Niyazi Dede'nin tanıdığını ortaya koymaktadır.³⁷ Bununla birlikte, Babagan kolu Ankara'da pek tanınmamaktadır. Ankara'daki önemli bürokratlar da, Bektaşilerin babası olarak Çelebiyi tanımakta ve onunla ilişki kurmaya çalışmaktadır³⁸ Burada vurgulanması gereken bir başka husus ise Mustafa Kemal'in hem Çelebiler hem de Babaganlarla arasındaki diyalogun oldukça iyi düzeyde olmasıdır. Muhtemelen bu yüzden iki taraf da Mustafa Kemal'in Bektaşî olduğunu iddia etmişlerdir. Çelebiler, Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'nda, Çelebi Cemaleddin'i ziyareti sırasında onun Bektaşiliğe girdiğini ve yine bu vesile ile Cumhuriyeti kuracağını ilk defa Cemaleddin Efendi'ye söylediğini iddia etmişlerdir.³⁹

³² Küçük, a.g.e., ss.132-134

³³ Hüseyin Mazlum Baba (ö.1944) Denizli'de Teslim/Kazak Abdal Bektaşî Tekkesi'nin şeyhi idi. Bkz. Küçük, a.g.e., s.133

³⁴ Ahmet Nüzhet Saraçoğlu (ö. 1942) Nüzhet Dede olarak tanınıyordu, TBMM 1. Devre Ergani Mebusu idi. Bkz. Küçük, a.g.e., s.134

³⁵ Küçük, a.g.e., s.142

³⁶ Küçük, a.g.e., s.240

³⁷ Küçük, a.g.e., ss.128-129

³⁸ Küçük, a.g.e., s.107

³⁹ Bu iddia Çelebi taraftarı yazılı kaynaklarda kolayca bulunabilir. Ayrıca 25 Mart 2014 Nevşehir'e bağlı Hacı Bektaş ilçesine yapılan ziyarette, Çelebi kolunun dedeleriyle görüşme imkânı sağlanamamıştır fakat onların soyundan ve Dede kızı olan, İlçe Kültür Müdürü Hülya Aksoy hanımefendi ile yapılan

Babagan kolu mensupları ise, Mustafa Kemal'in Selanik'teyken Bektaşî tarikatına girdiğini söyleyip⁴⁰ ilk defa Salih Niyazi Dede Baba'ya Cumhuriyetin kurulacağını söylediğini iddia etmişlerdir⁴¹. Hatta bazılarının göre Salih Niyazi Dede Baba tekkelerin kapatılacağından haberdar olup dönemin gazetelerine demeç vermek suretiyle tekkelerin kapatılmasını desteklemiştir.⁴² Bu durumu destekleme sadedinde tekkeler kapatıldıktan sonra Hacı Bektaş Dergâhını okula dönüştürmek amacıyla Ankara'dan bir mimar getirtilip mekâna bazı ilaveler yaptırıldığı ve bunun da Salih Niyazi Dede Baba'nın bilgisi dâhilinde gerçekleştirildiği iddia edilmiştir.⁴³

7. Tekkelerin Kapatılması Döneminde Salih Niyazi Dede Baba ve Bektaşilik

Kurtuluş Savaşı'nın sona ermesi ve Cumhuriyetin ilanının ardından genelde bütün tarikatlar ve özelde ise Bektaşiler için birçok sıkıntı ortaya çıkmıştır. Salih Niyazi Dede Baba'nın Mustafa Kemal ile olan iyi ilişkileri tekkelere yönelik bu olumsuz şartları değiştirmek için maalesef yeterli olmamıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi 30 Kasım 1925 tarihinde Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasıyla ilgili 677 sayılı kanunu onaylamıştır. Bu kanuna göre bütün tekke ve zaviyeler kapatılmış, mal varlıkları ve kütüphaneleri devletin eline geçmiştir. Her ne şekilde olursa olsun bu kanuna karşı çıkan herkese, fark gözetmeksizin en az 3 ay hapis ve (en az) 50 lira para cezası ön görülmüştür.⁴⁴ Tarikatların resmen yasaklandığı dönemde, Hacı Bektaş'taki Dergâh da kapatılmış ve Numune Ziraat Mektebine dönüştürülmesi için

görüşmede, kendisi Çelebilere ait olan iddianın doğru olduğuna inandığını ve bununla gurur duyduğunu ifade etmiştir.

⁴⁰ 25 Mart 2014 tarihinde Hacı Bektaş ilçesine yapılan ziyarette belediye başkanı Ali Rıza Selmanpakoğlu beyefendiyle yapılan görüşmede, kendisi de böyle bir iddiaya sahip olduğunu ve bu iddianın Cemal Şener adlı bir yazara ait görüş olduğunu fakat iddianın bulunduğu eserin adını hatırlamadığını ifade etmiştir. Selmanpakoğlu bey, Hacı Bektaş'ın asıl dedebabasının Salih Niyazi Dede olduğu fikrini güçlü bir şekilde savunmaktadır. Yapılan gözlemlere dayanılarak, ilçe halkının arasında görüş ayrılığı olduğu kanaatine varılmıştır.

⁴¹ Hacı Bektaş Belediye Başkanı Ali Rıza Selmanpakoğlu bu iddiayı Mazhar Mufit Kansu'nun hatıralarından öğrendiğini söylemiştir.

⁴² 25 Mart 2014 tarihinde Hacı Bektaş ilçesine yapılan ziyarette belediye başkanı Ali Rıza Selmanpakoğlu beyefendiyle yapılan görüşmede, kendisi söz konusu iddiaya dair demecin bulunduğu gazeteyle sahip olduğunu ifade etmiştir fakat bu demeç elimize ulaşmamıştır.

⁴³ İlgili iddia Ali Rıza Selmanpakoğlu beye aittir. Hülya Küçük'ün kitabında da tekkenin ziraat mektebine dönüştürülmesi için çalışmalar yapıldığı aktarılmaktadır. Bkz. Küçük, **a.g.e.**, s. 193.

⁴⁴ "Tekke ve Zâviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedârlıklar ile Birtakım Unvanların Men ve İlgâsına Dâir Kanûn" (**K.n. 677.; K.t. 30 Teşrin-i sâni 1341 (Kasım 1925); R.G., T. 13 Kanûn-ı evvel 1341 (Aralık 1925), S. 243.; Düstur, 3. Tertip, C. VII., s. 113); Ahmataj, a.g.e., s.27.**

Geniş bilgi için Bkz. Kara, Mustafa, **Tekkeler ve Zaviyeler**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013

çalışmalar başlatılmıştır. O zamanda dergâhta, Çelebiler kolunu temsilen Velîyeddin Çelebi, Babagan kolunu temsilen Salih Niyazi Dedebaba ve Zeynel Baba, Hacı Kerim Baba, Muhtar Baba, Feyzi Baba, Necati Baba, Arslan Baba ve Japon Hasan Baba gibi babalar yer almıştır.⁴⁵ Bu zor şartlar altında, Salih Niyazi Dedebaba Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'nda 1926 senesine kadar kalmış⁴⁶ ve bu tarihten sonra dergâhtan ayrılmıştır. Ankara'ya yerleşip Ulus'ta Anadolu Oteli adında bir tesisi işletmeye başlamıştır. Aslında Salih Niyazi Dedebaba bu oteli gizli bir dergâh olarak kullanmış ve tarikat faaliyetlerini 1927 yılına kadar burada devam ettirmiştir.⁴⁷ Bir iddiaya göre ise, Atatürk, Salih Niyazi Dedebaba'ya sabırlı olmasını ve beklemesini, zira işlerin yoluna gireceğini söylemiştir. Bundan dolayı Salih Niyazi Dedebaba Ankara'da uzun bir süre beklemiş, fakat işler yolunda gitmeyince buradan ayrılma kararı almıştır.⁴⁸

8. Salih Niyazi Dedebaba'nın Türkiye'den Ayrılması ve Arnavutluk'a Dönüşü

Salih Niyazi Dedebaba'nın Ankara'da bulunduğu dönemde (1925-1930) Dedebabalık görevini başka bir ülkede devam ettirmesi için kendisine birçok ülkeden davet gelmiştir. Bunların arasında Arnavutluk da bulunmaktadır.⁴⁹ Nitekim bu amaç doğrultusunda Arnavutluk'ta bulunan Bektaşî babaları bir Kongre düzenlemişlerdir.

Bektaşîlerin kendi geleneklerini ilgilendiren hususları müzakere amacıyla kongre düzenleme geleneği Arnavutluk'taki Bektaşî din adamları tarafından başlatılmıştır. 1922 senesinde bazı Bektaşî entelektüelleri, Bektaşî babalarını da ikna ederek, dünyadaki ilk Bektaşî kongresini Arnavutluk'ta gerçekleştirmişlerdir. Bu Kongre Skrapar ilinin Prişt Tekkesinde düzenlenmiştir. Ahmet Turani Baba tarafından yönetilen bu kongrede Arnavutluk Bektaşîleri için önemli kararlar alınmıştır.⁵⁰ İkinci Kongre ise 1924 yılında Ergiri'de (Gjirokastra) gerçekleştirilmiştir. 1929 yılında, Korça'nın Turan Tekkesinde III. Bektaşî Kongresi düzenlenmiştir. Bu kongrede birçok karar alınmış, bunların en önemlisi

⁴⁵ Küçük, a.g.e., s.193

⁴⁶ Ahmataj, a.g.e., s.27

⁴⁷ Küçük, a.g.e., s.194

⁴⁸ Hacı Baba Edmond Brahimaj ile yapılan bir röportajda kendisi bu iddiayı ortaya atmıştır. Bkz. Ayhan Aydın, "Edmond Brahimaj (Hacı Baba, Mücerret Baba Mondî) İle Söyleşi", 28 Mart – 1 Nisan 2006, <http://www.cemvakfi.org.tr/balkanlarda-alevilik-bektasilik/edmond-brahimaj-haci-baba-mucerret-baba-mondi-ile-soylesi/> (15.10.2014)

⁴⁹ Ahmataj, a.g.e., s.27

⁵⁰ Fatmira Musai, "Kongreset Bektashiane", *Revista Urtësia*, Tiran, Nisan 1994, no. 3, s. 7-9

Dünya Bektaşı Merkezi'nin Arnavutluk'ta açılması ve Salih Niyazi Dede Baba'nın da başına geçmesi olmuştur.⁵¹ III. Kongreye katılan Bektaşı entelektüeller, halife babaların ve kongre başkanının imzası olmayan bir tüzük hazırlamış ve bu tüzüğü onaylatmak için hükümete sunmuşlardır. Hükümetin başında bulunan Kral Zogu bu oyuna gelmemiş ve tüzüğün halife babalar ve kongre başkanı tarafından imzalanmadan meclise sunulamayacağını söyleyerek tüzüğü geri çevirmiştir. Böylece kongreyi gerçekleştirenler bu tüzüğü yeniden gözden geçirmek maksadıyla Dedelik Konseyine sunmak zorunda kalmışlardır. Dedelik Konseyi'ne üye olan Mehmet Kruya Baba, Hüsen Melçani Baba, Ergiri'den Recep Derviş, Prişt'ten Kamber Baba ve Fraşiri'den Recep Baba bu tüzüğü onaylamayıp yeni bir tüzük hazırlamışlardır.⁵² Yeni Bektaşı tüzüğünde, özellikle tarikat vurgusu yapılmıştır. Böylece söz konusu metinde Bektaşilik, İslam dininin bir tarikatı olarak açıkça belirtildikten sonra hükümete sunulup, meclisin onayını almıştır.⁵³

Bu süre zarfında Salih Niyazi Dede Baba, kendisi de Arnavut olması hasebiyle, Arnavutluk'taki Bektaşilerin teklifini değerlendirmiş ve Arnavutluk'a dönme kararı almıştır. Bunun üzerine 17 Ocak 1930 tarihinde Ankara'dan İstanbul'a gitmiş ve burada birkaç gün farklı yerlerde misafir olmuştur⁵⁴. Bu süre zarfında da İstanbul'da bulunan Arnavutluk Konsoloslüğundan Tabiiyet Vesikası düzenletmiştir. 20 Ocak 1930 tarihli adı geçen konsolosluktan verilen ve hem Türkçe hem de Arnavutça yazılmış belgenin Türkçe içeriği aşağıdaki gibidir:⁵⁵

Arnavutluk Krallığı Namına

İstanbul Konsolosluğu

Tabiiyet Vesikası

⁵¹ Ahmataj, a.g.e., s.27

⁵² Kaliçani, a.g.e., ss.211-212

⁵³ III. Kongrenin hemen sonrasında hazırlanan ve Kral Zogu'nun onayını almayan tüzüğün içeriği bilinmemektedir ve neden onaylanmadığı da meçhuldür, fakat yazarın: *bir sonraki tüzükte "Bektaşilik İslam Dininin bir tarikatı olarak belirlendi"* ifadesinden hareket edilerek şu kanaate varılabilir. Onaylanmayan tüzükte büyük bir ihtimalle Bektaşilik ayrı bir din olarak gösterilmiş olabileceğinden bu tüzük hem Kral Zogu'nun hem de Dedelik Konseyinin onayını almamıştır. Belli entelektüel zümrelerin, Bektaşiliği ayrı bir din olarak gösterme çabaları sürekli olmuştur fakat hiçbir zaman sonuca varılamamıştır. Bkz. Kaliçani, a.g.e., s.202

⁵⁴ Noyan, a.g.e., C. I, s.341

⁵⁵ Dünya Bektaşı Merkezi Özel Arşivi, Tiran, Arnavutluk 2014. Bkz. Ek. 1.3.

Biz, İstanbul'daki Arnavutluk Konsolosu tasdik eyleriz ki, K. Gjysh (Dedebaba) Salih Niyazi Efendi, Starja Kolonje 1879 tarihte doğan, Şişli Meşrutiyet No.50'de ikamet eyleyen, Arnavut tabiiyetini haiz ve konsoloslüğumuzun teba esas defterinin 403/1451 numarasında mukayyet ve müsecceldir.

Bir sene için muteberdir

İstanbul 20/I/1930

Konsolos:

Mezih Lukaj

Öte yandan, Salih Niyazi Dedebaba'nın hayatından bahseden bazı kaynaklarda onun Türkiye'den ayrılması ile ilgili olarak "kaçmıştır" ibaresi kullanılmaktadır.⁵⁶ Böyle bir ifadenin hangi maksatla kullanıldığı bilinmemektedir. Fakat resmi belgelere bakıldığında onun Türkiye'den kaçtığı gösteren herhangi bir bulguya rastlanmamaktadır. Kaldı ki Salih Niyazi Dedebaba doğrudan resmi makamları ilgilendiren bir faaliyette bulunmadığı gibi takibat altında da değildir. Ayrıca yukarıdaki belge, Salih Niyazi Dedebaba'nın yasal yollardan Türkiye'den ayrıldığını ve kaçmadığını göstermektedir. Kendisinin Türkiye'deki yegâne sıkıntısı tarikat faaliyetlerini geleneğe uygun şekilde yerine getirememesidir. Bu nedenle o, ülkeyi terk etme kararı almış ve bu doğrultuda hareket etmiştir.

Salih Niyazi Dedebaba İstanbul'da "Tabiiyet Vesikası"nı aldıktan sonra, vapurla Yunanistan'ın Pire şehrine gitmiş ve oradan da Arnavutluk'a bağlı olan Saranda 'ya geçmiştir.⁵⁷ Arnavutluk'a vardığında, Ali Naci Baykal Baba'ya yazdığı 31 Ocak 1931

⁵⁶ Hülya Küçük'ün **Kurtuluş Savaşında Bektaşiler** kitabında şu ifadeler yer almaktadır: "1930 yılında Arnavutluk'a kaçan Salih Niyazi Baba"..... "Yine Salih Niyazi ve Bektaşi Babalar tarikatları kapatan kanuna riayet etmemiş, bir süre Türkiye'de gizli faaliyet gösterdikten sonra, eski tekke hayatlarına devam edebilmek için tarikatların henüz açık olduğu Arnavutluk'a kaçmışlardır"... Bkz. Küçük, a.g.e., ss.196-197. Bu ifadelerin hangi maksatla yazıldığı bilinmemektedir fakat Salih Niyazi Dede'nin Türkiye'den kaçtığına dair herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Yine Şevki Koca adında başka bir yazarın **Bektaşilik Ve Bektaşi Dergâhları** adlı kitabında Salih Niyazi Dedebaba'nın, Cumhuriyet Hükümetince çıkarılan "Tekke ve zaviyelerin ilgası"na dair yasa gereği, 1927 yılından itibaren yurtdışına sürgün edildiğini iddia etmektedir. Bu iddianın hiçbir dayanağı yoktur ve bu iddiayı destekleyecek herhangi bir resmi kaynak da bulunmamaktadır. Bkz. Şevki Koca, **Bektaşilik Ve Bektaşi Dergâhları**, Cem Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 51

⁵⁷ Salih Niyazi Dedebaba'nın Arnavutluk'a gidişiyile ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır, örneğin bazı Bektaşiler önce Dedebaba'nın İstanbul'dan bir vapurla İtalya'ya gittiğini, oradan da Arnavutluk'a vardığını söylemektedirler. Farklı bir rivayette ise Türkiye'den Mısır'a, Mısır'dan da Arnavutluk'a gittiği zikredilmektedir Bkz. Salih Çift, **Mısırda Bektaşilik**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, s. 136.

Salih Niyazi Dedebaba'nın İtalya'da ya da Mısır'da bulunduğu dair herhangi bir kanıt rastlanmamıştır. Kanaatimizce Arnavutluk'a dönüşüyle ilgili seçtiği güzergâh mektubunda da bahsettiği güzergâhtır. Bkz. Noyan, a.g.e., C. I, s.341-342

tarihli mektubunda yolculuğunu ve Arnavutluk'ta kendisi için hazırlanan karşılama merasimini şu ifadelerle dile getirmektedir:

“... Perşembe günü Ekspres vapuru ile İstanbul'dan yirmi iki saat zarfında Pire'ye geldim. Orada yirmi dört saat kaldıktan sonra ertesi günü Ayasarandoz İskelesi'ne vasil oldum. Sarandoz'da Piriştine Dergâhı Postnişini Kanber Baba, Ergiri Dergâhı Postnişini Süleyman Baba, Ergiri Dergâhı Postnişini Selim Baba'nın dervişi Derviş Receb, Tepedelen'de Turan Dergâhı Postnişini Hüsnî Baba, Mamaliman Dergâhı Postnişini Hasan Baba, Premedi Dergâhı Postnişini Ca'fer, Leskovik Dergâhı Postnişini Sait Baba, Berat Sancağı'nda Tomur Dergâhı Postnişini Ali Baba, Fraşer Dergâhı Postnişini Mustafa Baba'nın dervişi Derviş Murad, Goriçe'nin Katrum Dergâhı Postnişini Ramazan Baba ve Melçan Dergâhı Postnişini Zülfikar Babalarla birçok muhibban ve âşıkân bekliyorlardı. Ayasarandoz'dan Ergiri'de evvela Selim Baba'nın dergâhında bir kahve içtikten sonra Selim Baba ile birlikte Süleyman Baba'nın dergâhına gelip bir gece anda misafir kaldık. Salı günü yine Tepedelen'de Babagan ve ahali bizi istikbal ettiler ve buradan Soka Dergâhı'na misafir kaldık. Çarşamba günü Soka'dan hareketle bizi Ayasarandoz'da bekleyen Babagan ve muhibbanın refakatiyle Premedi, Leskovik, Kolonya kasabalarından geçerek şimdilik Dede Baba'lık merkezi ittihaz olunan Goriçe'nin Turan Dergâhı'na hamden ve şükren salimen yetiştik. Leskovik'te bütün ahali çıkmış ve mahall-i viladetim olan Kolonya Kasabası'nda ahali ile birlikte hükümet me'murini ile mektep çocukları bizi istikbal etmiştir. Kolonya'dan Goriçe'ye hareket ettiğimiz zaman yedi adet otomobil olmuştu. Goriçe'ye takarrüb ettiğimiz saat Goriçe'nin muhibban ve ihvanından on sekiz otomobil dolusu istikbale çıkmışlardı. Mafih Turan Dergâhına yirmi beş otomobil ile hatırası hiçbir vakit sönmeyecek bir ihtişamlı nazil olduk.

Şimdi burada birkaç gün istirahat ettikten sonra Dede Babalık Fermanı'nı almak için Pay-ı taht'a yani Tiran'a gideceğiz... ”⁵⁸

⁵⁸ Noyan, a.g.e., C. I, s.341-342

9. Arnavutluk'ta Bektaşiliğin Organize Edilmesi Evresinde Salih Niyazi Dedebaba'nın Rolü

Kendi beyanında açıkça görüldüğü üzere Salih Niyazi Dedebaba Arnavutluk'a adım attığı andan itibaren büyük bir teveccühe mazhar olmuştur. Arnavutluk topraklarına ayak bastıktan sonra bir müddet Turan tekkesinde dinlenmiş, ardından ülkede bulunan diğer tekkeleri de ziyaret etmiştir. Dedebaba'nın ilk molasını verdiği Turan Tekkesi kısa bir süreliğine Dedebabalık Merkezi olarak kullanılmıştır. Salih Niyazi Dedebaba fazla vakit kaybetmeden Arnavutluk'ta Bektaşiliğe canlılık kazandırmak ve Bektaşî tekkelerini bir düzene sokmak için hemen işe koyulmuş, Nisan 1930 yılında Dedelik Konseyini toplamış ve yeni kararlar almıştır.

Arnavutluk'ta Bektaşilerin iki konseyi bulunmaktadır. Biri Dedelik Konseyi ki sadece Dedelerden oluşan bir konseydir. İkincisi ise, Karma Konseydir ve Dede, Baba, Derviş ve henüz muhiblik aşamasında bulunan (Arnavutluk'ta kullanılan laik⁵⁹tabiriyle) şahıslardan oluşmaktadır. Arnavutluk'taki Bektaşileri ilgilendiren hususlarla alakalı kararları Dedelik Konseyi almaktaydı ve kendileri açısından bu konsey önemli bir yürütme ve yasama organı pozisyonunda olup günümüzde de aynı pozisyonu korumaktadır. Bununla birlikte bazı hallerde Karma Konsey ile beraber ortak toplantılar düzenlenip çeşitli kararların alındığı da olmuştur. Öte yandan, Dedebaba, Dedelik ve Karma Konseyin başkanı olsa da gerekli görüldüğünde, özellikle Dedelik Konseyi, Dedebabanın yetkisinin üzerine çıkma ve onu uyarma vazifesini de icra etmiştir. Örneğin, 30 Mayıs 1937 yılında iki Konseyin yaptıkları bir toplantıda VII nolu kararda Salih Niyazi Dedebaba 'ya bir uyarı notu verilmekte ve şu hususlara dikkat çekilmektedir:

“Bugüne kadar yönetmeliğe uymayarak yaptığı bazı davranışlarından dolayı, Dedebaba'ya özel bir yazıyla uyarı notu verilmiştir. Bundan sonra hiçbir şekilde Yönetmeliğe aykırı davranışta bulunmaması için kendisine ricada bulunulmuştur. Bugünden itibaren tekkelerde boş olan yerlerde Babaların tayini ve alacağı diğer kararlarıyla ilgili, yürürlükte olan Yönetmeliğe ters düşmemesi gerektiği kendisine iletilmiştir.”⁶⁰

⁵⁹ Arnavutluk'ta laik kelimesi, şahısların dini unvan taşımadıklarını göstermek için kullanılmaktadır.

⁶⁰ A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D.2, FL. 17.

III. Kongreden sonra ilk defa 23 Nisan 1930 yılında toplanan ilk Dedelik Konseyi'nde alınan kararlar ise şunlardır:

1) *Dedebaba Hazretleri, kutsal Bektaşî geleneklerine ve yönetmeliğin hükümlerine bağlı olup Arnavutluk Bektaşîlerinin ve Bektaşî topluluğun en yüksek manevi otoritesi ve yetkili yöneticisidir*

2) *Dedeliklerin başkanlarına Dedebaba Hazretleri huzuruna gelip Arnavutçaya tercüme edilmiş ve Dedebaba Hazretleri tarafından imzalanmış Mukaddes İcazetnamelerini almaları duyurulur.*

3) *Dedeliklerin başkanları geldiklerinde, Dedebabalık Genel Sekreterliği'nin hazırladığı modele göre Dedeliklerine bağlı olan bütün müntesiplerin (Baba, Derviş, Muhip) listesini getirmeleri buyrulur. Listelerin, Muhiplerin evlerinde bulunan nüfus sayısını da içermesi gerekmektedir.*

4) *Köylerde dolaşan postu olmayan babalar ve görevi olmayan dervişler, disipline davet edilip, Dedebaba Hazretleri'nin vereceği görevleri yerine getirmeleri gerektiği kendilerine iletilir. Bu karara boyun eğmeyen babaların ya da dervişlerin, Bektaşî Yönetmeliği ve Ceza Hukuku doğrultusunda, unvanları alınacak ve temiz Bektaşî dini kıyafetlerini üzerlerinde bulundurmaları yasaklanacaktır.*

5) *Müntesiplerin (Babalar ve Dervişlerin) listesi doldurulup tamamlandıktan sonra Adalet Bakanlığı'na sunulacak ve Adalet Bakanlığı'nın vereceği sertifikalar, listelerde bulunan babalar ve dervişlere verilecektir.*

6) *Adalet Bakanlığı'nın vereceği bu sertifikayı taşımayan babaların ya da dervişlerin, unvanları tanınmayacak ve dini kıyafetleri üzerlerinde bulundurmayacaklardır. Aksi takdirde Bektaşî Yönetmeliğinin ve Ceza Hukukunun ön gördüğü cezaya çarptırılacaklardır.*

7) *Arnavut Bektaşîleri'nin yönetmeliğinin üçüncü maddesi⁶¹ gereğince, bu konseyin ayrı bir seansında beş kişilik bir komisyon kurulacaktır. Bu komisyonun görevi Bektaşî tarikatının ritüel ve dualarını, tarikatın resmi dili olan Arnavutça'ya çevirmek olacaktır.*

⁶¹ Madde 3- Bektaşî Cemaatin resmi dili Arnavutçadır. Bkz. A.Q. SH. "Statuti i Komunitetit Bektashian", F. 483, V. 1929, D. 1, Fl.1

8) Müntesiplerimiz (Derviş) için bu yılın eğitim döneminde açılmak kaydıyla, okul meselesini tartışacak ve karara bağlayacak olan Karma Konseyin toplanmasına kadar, bu okulun programını, yönetmeliğini, maddi ihtiyatlarını oluşturmak için üç kişilik bir komisyon kurulacaktır. Komisyon, bu Konseyin özel bir seansında kurulacak ve bu seansta okula katılacak kişi sayısı da belirlenecektir.

9) Mukaddes Dedebabalık Kurulunun yönetsel işlevselliği oluşana kadar, Bakanlar Kurulu'nun hükümleri doğrultusunda, Bektaşî Cemaati'ni ilgilendiren ve hayati önem taşıyan bütün konular Dedebaba Hazretleri yetkisine bağlıdır.⁶²

Toplantının sonunda, krala, başbakana ve ilgili bakanlıklara itaat ve şükran telgrafi⁶³ gönderilmesi için karar alınmıştır. Bu karar metninin sonunda da Konsey Başkanı Salih Niyazi Dedebaba ve üye olan Kamber, Mehmet, Zülfikar Ali ve Mustafa Dedelerin imzaları yer almıştır.⁶⁴

Bir gün sonrasında, yani 24 Nisan 1930 tarihinde, Dedelik Konseyi önceki günün Kararnamesinde yayınlanan 7. Madde gereği başka bir toplantı düzenlemiş ve ibadetlerin Arnavutça yapılması için tercüme faaliyetlerini düzenlemek amacıyla bir komisyonun kurulması kararını almıştır. Bu toplantının Kararnamesi⁶⁵ aşağıdaki gibidir:

Tarih 24.04.1930

No.5

Kararname

Birinci toplantının ikinci seansında, Kutsal Dedelik Konseyi, Bektaşilikte yapılan dua ve ritüellerin tümünü Arnavutçaya tercüme etmek için özel komisyonun kurulmasını öngören 23.04.1930 tarihli ve 3 nolu kararnamenin 7. Maddesini görüşmüştür. Bu amaç doğrultusunda komisyonda yer alacak şahıslar aşağıdaki gibidir:

Mustafa Elbasani Dede Hazretleri, Ali Tomorri Baba, çok değerli Recep Gjirokastra Derviş⁶⁶, Sayın Suleyman Çelo Bey ve Abedin Şkemi.

⁶² A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D.2, Fl. 2, 3, 4

⁶³ Bkz. Ek. 1.8.

⁶⁴ A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D.2, Fl. 4

⁶⁵ A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D.2, Fl. 6

⁶⁶ Adı geçen derviş daha sonra Amerika Dergâhı'nın Postnişini olmuştur.

Adı geçen şahıslar, Dedebaba Hazretleri'nin çağrısıyla, bu görevi yerine getirmek için 25 Temmuz 1930 tarihinde Elbasan'da Cefai Baba Tekkesi'nde toplanacaklardır.

Adı geçen Komisyon bu yüce görevi herhangi bir ücret almadan yerine getirmesine ve görev süresinin 10 günü geçmemesine karar verilmiştir

Adı geçen Komisyon'un tercümeleri Mukaddes Dedelik Konseyi'nin vasıtasıyla bütün tekkelere dağıtılacaktır; bu tercümelerin dağıtımından sonra Arnavutluk tekkelerinde başka dilde dua ve ritüel hiçbir şekilde yapılmayacaktır.

Söz konusu Komisyon tarafından oluşturulan ve Mukaddes Dedelik Konseyi'nin onayını alan tercüme edilmiş duaların ve ritüellerin kullanılma zorunluluğu, Bakanlık Kurulu tarafından onaylanan Bektaşi yönetmeliğin 3. Maddesinden kaynaklanmaktadır.

Üyeler:

Kamber Dede, Mehmet dede, Zylfikar Ali Dede, Mustafa Dede

Dedelik Konseyinin Başkanı:

Salih Niyazi Dedebaba

Bu toplantının akabinde 26 Nisan 1930 yılında bütün dedeliklere, yukarıda zikredilen kararlar ve bazı eklemeler yapılarak, şu genelge⁶⁷ gönderilmiştir:

Genelge

Arnavutluk Dedelik ve Babalık Merkezlerine

Tarih 26.4.1930

No. 3

Ekselansları Sayın Baba.....

Mukaddes Dedelik Konseyi'nin ilk toplantısında, teşkilatlandırma ihtiyacının büyük önemini dikkate alınarak, aşağıdaki kararlar alınmıştır:

1) Dedeliklerin başkanlarının, bu genelgeden haberdar olduktan sonra unvanlarıyla ilgili olan evrakları almak için Dedebaba'nın huzuruna gelmeleri gereklidir.

⁶⁷ Dünya Bektaşi Merkezi Özel Arşivi, Tiran, Arnavutluk 2014.

2) *Dedeliklerin başkanları geldiklerinde, yanlarında bir liste halinde, adları ve soyadlarıyla birlikte, tekkelerinde bulunan dervişlerin sayısı ve dedeliklerinde bulunan din adamlarının sayısı, doğum tarihi ve yeri, hangi tarihte derviş oldukları vs. listelerde muhiplerin adları ve soyadlarıyla birlikte doğum tarihi ve yeri, muhip oldukları tarih, müşitlerin ve rehberlerin adları, muhibbin hanesinde bulunan nüfus sayısını da içermesi gerekmektedir.*

3) *Bu karara boyun eğmeyen babaların ya da dervişlerin, Bektaşî yönetmeliğine göre ve Ceza Hukuku doğrultusunda, unvanları alınacak ve temiz Bektaşî dini kıyafetlerini üzerlerinde bulundurmaları yasaklanacaktır.*

4) *Her Dede ve Baba kendi tekkesinde dedelik ve babalık yerel konseyini oluşturmalı. Arnavutluk Bektaşî Yönetmeliği gereğince Dedelik Konseyi dört üyeden, Babalık konseyi ise iki dürüst üyeden oluşturulmalıdır.*

5) *Her Dede ve Baba bundan sonra kendi tekkesinin idaresini Arnavutluk Bektaşî Yönetmeliğine göre ve Dede Baba Hazretleri'nden alacağı talimatlar doğrultusunda düzenleyecek ve hareket edecektir.*

6) *Ayrıca bütün Bektaşî müntesiplerine, tertemiz bir ahlakla dini vecibelerini yerine getirmeleri, Hacı Bektaş'ın örnek disiplinine boyun eğmeleri, kesinlikle hiçbir şekilde siyasete karışmamaları ehemmiyetle buyrulur.*

7) *Bu genelgeye boyun eğmeyen Bektaşî müntesiplerinin, Bektaşî Yönetmeliği ve Dini Cemaatle ilgili olan Devlet Kanunları doğrultusunda, acınmadan rütbeleri indirilecek ve kendileri aramızdan kovulacaklardır.*

Salih Niyazi Dede

Bu genelge ile birlikte Arnavutluk genelinde olmak üzere şu Beyanname yayınlanmıştır⁶⁸:

Bektaşî Dedelik Konseyi'nin Beyannamesi

Arnavut Milletinin tüm Bektaşî cemaatine

Hak Teâla'nın yardımıyla, bugün Arnavut Bektaşî Dedelik Konseyi ilk toplantısını gerçekleştirmektedir.

⁶⁸ A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D.3, Fl. 1. Bkz. Ek 1.8

Bu Konsey, bugünün bütün Arnavutluk Bektaşileri ve Bektaşiliğin iyiliğini isteyen tüm Arnavut kardeşlerimiz için tarihi ve unutulmaz bir gün olarak kalacağını, alınacak güzel ve müterakki kararların ise gerçekleştirileceğini hatırlatıyor.

Değerli beyefendiler, bilindiği gibi Bektaşilik Muhammed Ali'nin en saf inancıdır. Bu inanç her zaman Tanrı'nın doğru yolunu takip etmiş adalet, sevgi, irfan, özgürlük ve itaat prensiplerin çerçevesinde öğütlemiştir.

Bektaşilik, kendi dürüst ve tertemiz yolunda müterakki bir ivme ile bundan sonra, bizleri onurlandıran bu milletin vücudunda yer alan ve dert getiren bütün ahlaki veya manevi yaraları iyileştirmeye çabalayacaktır.

Bugünden itibaren Dedelik Konseyi tarafından yönetilen ve müntesipleriyle faaliyet gösteren Bektaşilik, kendi inanç camiasını organize etmeye başladığından dolayı, aşağıdaki gibi beyan vermeye ihtiyaç duymaktadır:

A) *Bektaşi Müntesipleri, Dedebaba Hazretleri'nin çağrısına boyun eğip, müntesip listesine kaydedilecek, Bektaşi Yönetmeliği ve Krallığın kuralları doğrultusunda din adamı olarak tanınması için gerekli belgeleri teslim alacaktır.*

B) *Az sayıda olan ve bugüne kadar Bektaşi Yönetmeliğine boyun eğmeyen bazı din adamları, bir ay içerisinde Dedebaba Hazretleri huzuruna çıkıp yaptıkları itaatsizliklerinden dolayı özür dilemeli ve biat edip Dedebaba Hazretleri elinden, din adamlığını kanıtlayan belgelerini teslim almaları gerekmektedir.*

C) *Bundan sonra Dedelik Konseyinin ve Dedebaba Hazretleri huzuruna çıkmayıp gerekli belgeleri teslim almayan din adamlarının unvanları tanınmayacak ve itaat edene kadar Ceza Kanununun ilgili maddesine göre cezalandırılacaklardır.*

Geçmiş zamanların açtığı yaralardan etkilenen kendi din adamlarımız, örnek teşkil eden geleneksel disipline davet edilmektedir. Bugün özgür Arnavutluk, Yüce Majesteleri Arnavutların Kralı yönetiminde ilerliyor, gelişiyor ve Dedelik Konseyimiz milletimizin kurtarıcısının⁶⁹ liderliğinde organize olunuyor. Bakanlar Kurulunun 20.02.1930 tarihinde onayını alan Arnavut Bektaşilerin Yönetmeliğinin ışığında ilerleyerek, Bektaşi Camiasını organize etmek gibi ağır yüklü bir görevi üstelleyen Arnavutluk Bektaşilerin Dedelik Konseyi belirtiyor ki çalışma programının amacı Bektaşiliğin gelişmesiyle, bütün Arnavut milletinin kardeşliğini, Arnavutluk Krallığın ve Milletinin zaferini esas alan ahlaki

⁶⁹ Burada Kral Zog kastedilmektedir.

görevini geliştirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca Dedelik Konseyi bütün Bektaşi müntesiplerini işbirliğine davet etmekte, Arnavut milletinin içinde bulunan bütün entelektüellere ve Bektaşi gönüldaşlarına yardım ve destek çağrısında bulunmaktadır.

Dedelik Konseyin Temsilcisi

Salih Niyazi Dedebaba

Arnavut Bektaşilerin Dedebabası

Bektaşi Merkezinin Mührü

Bu çalışmada daha önce de belirtildiği gibi Balkanlar'da ve özellikle Arnavutların yaşadıkları bölgelerde Bektaşi cemaati ve tekkeleri 1826 yılında tarikatın faaliyetlerinin yasaklanmasıyla birlikte genel itibariyle bağımsız hareket etmeye karar verdiler. Böylece Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı ile Baba ve Dede icazetnameleri almaktan başka kurumsal anlamda herhangi bir bağı bulunmuyordu. Böylece bu tekkelerin idareleri tüm anlamıyla orada bulunan babaların elinde idi. Ayrıca belli bir otoriteye bağlı olmadıkları için tekkesi olmayan ve köy köy gezen gezgin Bektaşi dervişlerinin de sayısı artmıştı. Salih Niyazi Dedebaba'nın Arnavutluk'a gelmesi ve siyasi otorite tarafından tanınmasıyla birlikte Arnavutluk'taki Bektaşilerin uzun bir aradan sonra otoriteye bağlanmaları sağlanmıştır. Bu yüzden de yukarıdaki belgelerden anlaşılacağı üzere belli yönetmelikler ve uyarılar yapıma gereği duyulmuştur. Devletin desteğini alan Salih Niyazi Dedebaba kısa bir zamanda Arnavutluk'ta bütün Bektaşileri aynı çatı altında toplamış ve yeniden organize etmeyi başarmıştır. Genel itibariyle otoritesine karşı çıkan herhangi bir derviş ya da babaya rastlanılmamış ve yaptığı çalışmalarda destek gördüğü anlaşılmaktadır. İzleyen bölümlerde görüleceği üzere Salih Niyazi Dedebaba'nın direktiflerine uymadığı için Katrom Tekkesinin babası Kazım Baba disiplin cezası almıştır. Kendisi de zaten fazla zaman geçmeden özür beyan ettikten sonra affedilmiştir.

İbadet ve duaların dilini neden Arnavutçaya çevrilme gereği duyulduğu ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. O dönemdeki Arnavutluk'un hâlâ başlangıcında olduğu milli kimliğini tamamlama çalışmaları yoğun bir şekilde yürütüldüğü için böyle bir karar alınmış olabilir. Kesin olan şey ise söz konusu çalışma Salih Niyazi Dedebaba tarafından desteklenmiştir.

Yukarıdaki belgelerden hareketle Salih Niyazi Dedebaba'nın bu kararlar üzerindeki rolünün büyük olduğu anlaşılmaktadır. Zira her belgenin sonunda onun imzası bulunmaktadır. Arnavutluk'ta Bektaşiliği yeniden organize etmek için çıkartılan kararların takipçisi olarak, yoğun çaba sarf etmiş ve bu yoğunlukta bazen Dedelik Konseyini aşarak tek başına yeni kararlar almıştır. Bu davranıştan dolayı da Dedelik Konseyi'nin uyarısına maruz kalmıştır.⁷⁰

Arnavutluk'ta Dedelik Konseyi Salih Niyazi Dedebaba'dan önce de vardı fakat aldığı kararların uygulamasında başarılı olamamıştır. Salih Niyazi Dedebaba'nın gelmesiyle yeniden düzenlenen yönetmenlikler ve yapılan projelerin uygulamasında izleyen bölümlerde de görüleceği gibi başarıya ulaşmıştır.

10. Dünya Bektaşi Merkezinin Taşınma Süreci

1930 yılının temmuz ayında Dedelik Konseyi yeniden toplanmış ve 13.07.1930 tarihli ve 9 no'lu bir kararname⁷¹ ile Dedebabalık Merkezi'ni Korça Turan Tekkesi'nden, Gjirokaster (Ergiri) Melçan Tekkesi'ne taşıma kararı almıştır. Bu karara, o dönemde Melçan Tekkesinde baba olan Kazım Baba⁷² itiraz etmiş, çünkü o Melçan Tekkesine nüfuz etmiş ve ayrılmak istememiştir. Yine de Melçan Tekkesi'nden uzaklaştırılıp Katrom Tekkesine⁷³ gönderilmiştir. Katrom Tekkesi'nde bulunan Ramadan Baba ise Salih Niyazi Dedebaba'nın yanına getirilmiştir. O, bu karara uzun süre itiraz etmiş ve gereğini yerine getirmemek için direnmiştir. Fakat Salih Niyazi Dedebaba'nın arkasına Dedelik Konseyini ve devletin yasama organlarını aldığı görüldükten sonra aynı zamanda da Melçan Tekkesi'ne dönebilmek için, pişmanlığını dile getirmiş ve affedilmek istemiştir. Salih Niyazi Dedebaba bu isteği değerlendirdikten sonra, Kazım Baba'nın pişmanlığına kanaat getirmiş ve 6 Haziran 1931 tarihli 11'nolu Kararname⁷⁴ ile affetmiştir. Toplantıda bulunan Zülfikar Dede, Kazım Baba'nın aslında pişman olmadığını, Melçan Tekkesi'ne geri dönebilmek için böyle bir yola başvurduğunu gerekçe göstererek, alınan karara itiraz

⁷⁰ A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D.2, Fl. 17.

⁷¹ A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D. 2, Fl. 10.

⁷² Arnavutça'da Qazim Baba olarak geçmektedir.

⁷³ Arnavutça'da Qatrom Tekkesi olarak geçmektedir.

⁷⁴ A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D. 2, Fl. 14.

etmiştir. Gerçekten de o, daha sonra yine sorun çıkarmaya başlamış ve Bektaşî yönetmeliğine uymamıştır. Bu yüzden de 1937 yılında Dedeabalık Merkezini Tiran'a taşımayı öngören kararnamede⁷⁵ aynı zamanda Kazım Baba'nın disiplinsizlik yaptığı gerekçe gösterilerek Melçan Tekkesi üzerinde olan bütün idari hakları elinden alınmıştır.

Dedelik Konseyi Salih Niyazi Dedeabanın katılımıyla toplantıları uzun bir süre boyunca Melçan Tekkesi'nde gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte Salih Niyazi Dedeaba Melçan Tekkesi'nde fazla kalmamış ve tahminen 1932 yılında Tiran'da Varri Bami mahallesinde, bir muhibbin verdiği iki katlı bir eve yerleşmiştir. Kendisi bilahare Dedelik Konseyi'nin onayını alarak Dedeabalık Merkezi'ni taşımak için 1930 yılında Tiran'da Bab-Ruh mahallesinde 130 dönümlük bir arazi almıştır. Fakat Tiran'a yerleştikten sonra Salih Niyazi Dedeaba Bab-Ruh mahallesinden vazgeçip, günümüzdeki adı Ali Demi olan mahallede Brahim Halluli isimli bir şahıstan bir çiftlik satın almış ve Dedeabalık Merkezi'ni oraya taşımaya karar vermiştir.⁷⁶ Baba Selim Kaliçani'ye göre Salih Niyazi Dedeaba Arnavutluk'a gelip Kral Zogu ile görüştüğünde kendisinden Dedeabalık Merkezi'ni Tiran'a taşıma teklifi almış, hatta Kral Zogu tekkeye özel bir fon ayırmayı da teklif etmiştir. Salih Niyazi Dedeaba merkezin Tiran'a taşınmasını kabul etmiş, fakat fon ile ilgili Kral Zog'a şöyle cevap vermiştir: *"Hacı Bektaş'ta ben ve benden öncekiler devletten tekkemize ayrı bir fon kabul etmedik. Bunu kabul etmek Hacı Bektaş'ın rızasından çıkmak demektir, zira kurallarımıza göre bir dervişin elinden yedi köylünün karnının doyurulması gerekiyor. Biz kurallarımız gereği çalışıyoruz ve yaşıyoruz, böylece dervişler de tembelleşmiyorlar"*.⁷⁷

Kral Zog'dan gelen yardımın miktarı meçhul olmakla birlikte kraliçenin tekkeye 100 Napolyon altın yardımda bulunduğu bilinmektedir. Bu şekilde Dedeabalık Merkezi'nin Tiran'a taşınması için gerekli adımlar atılmış ve ardından Dedeabalık Merkezi'nin resmi olarak taşınması 1937 yılında gerçekleşmiştir. Aradaki süre zarfında Merkez Melçan Tekkesi'nde bulunmasına rağmen Tiran'daki tekke gayri resmi bir Merkez olarak kabul görmüştür. 31 Mayıs 1937 yılında Dedelik Konseyi ve Karma Konseyin toplanmasıyla Dedeabalık Merkezi'nin resmi olarak Tiran'a taşınması kararı alınmıştır.⁷⁸ Kararnameyi imzalayan şahıslar unvanlarıyla birlikte şöyledir:

⁷⁵ A.Q.SH, F. 483, V. 1937, D. 3, Fl. 1.

⁷⁶ Kaliçani, a.g.e., s.213

⁷⁷ Kaliçani, a.g.e., s.212

⁷⁸ A.Q.SH, F. 483, V. 1937, D. 1, Fl. 1

Karma Konsey: Seit Dede, Ali Riza Elbasani Derviş, Ali Tomorri Baba, Veis Xhindi, Kasem Radovicka, Sabri Panariti.

Dedelik Konseyi: Murat Dede, Mustafa Haqi Dede, Zylfo Dede, Kamber Prishta Dede.

Dedebaba (başkan sıfatıyla): Salih Niyazi Dedebaba⁷⁹

11. Salih Niyazi Dedebaba Tarafından Verilen İcazetnameler

Salih Niyazi Dedebaba bir yandan Arnavutluk'ta Bektaşiliği organize etmeye çalışırken, diğer yandan da Babalık ve Halife Babalık icazetnameleri takdim etmektedir. O dönemlerde Arnavutluk'ta bulunan ya da yurt dışından gelen ve icazetnamelerini Salih Niyazi Dedebaba'nın elinden alan babaların arasında Katerina'dan Tahir Katerina Derviş, Durbalı Sultan tekkesinden Sulejman Greshica, Merdivenköy tekkesinden Selman Cemâlî Baba, Sivas'tan Bektaş Sivasi Baba, Kahire'den Sırrı Mısri Baba⁸⁰ gibi isimler bulunmaktadır⁸¹. Bu dönemlerde Babalık icazeti ve Halife Babalık icazeti alan dervişlerin ve babaların bilgileri iki liste halinde aşağıda verilmiştir:

Dünya Bektaşi Lideri Salih Niyazi Dedebaba tarafından Babalık İcazeti Alan Şahıslar							
No.	Adı ve soyadı	Hangi tekkenin dervîşi	Hangi tekkeye baba olarak tayin edilmektedir	Hangi dedelik teklif etmektedir	İcazetnamenin tarihi	Hangi Baba'nın yerini alıyor	Açıklamalar
1.	Derviş Murat Frasheri	Frasher	Frasher'e	Frasheri Dedeliği	21.04.1930	Baba Mustafa	Vefat etmiştir
2.	Derviş Ali Prishta	Prishte	Tomorr'a	Prishte Dedeliği	21.04.1930	Derviş İlyaz	Vefat etmiştir
3.	Dede Haxhi Kiçoku	Hazreti Pir	Kiçok'a	Yüksek Konsey	04.05.1930	Baba İslam	Vefat etmiştir
4.	Baba Ali Therepeli	Therepel	Therepel'e	Prishte Dedeliği	04.05.1930	Baba Beluli	Vefat etmiştir
5.	Baba Shahi	Gumen	Gumen'e	Prishte Dedeliği	04.05.1930	Baba Hysen	

⁷⁹ A.Q.SH, F. 483, V. 1937, D. 1, Fl. 1.

⁸⁰ Ahmed Sırrı Dede ö.1963

⁸¹ Ahmataj, a.g.e, s.28

	Panariti						
6.	Derviş Mehmet Lavdari	Lavdar	Lavdar'a	Prishte Dedeliği	04.05.1930	Baba Alushi	Vefat etmiştir
7.	Derviş Hysen Ali Postivani	Ali Postivani	Ali Postivan'a	Prishte Dedeliği	07.05.1930		
8.	Derviş Tahir Katerina	Katerin	Katerin'a	Thesali Dedeliği	13.05.1930	Baba Xhaferi	Vefat etmiştir
9.	Derviş Xhafer Permeti	Zall Tekkesi	Permet'e	Prishte Dedeliği	15.05.1930	Xhemali Baba	Vefat etmiştir
10.	Baba Tahir Kuçi Tomorric	Kuç Tomorric	Kuç Tomorric'a	Prishte Dedeliği	16.05.1930	Baba İslam	Vefat etmiştir
11.	Baba Muharrem Mazreku	Mazrek	Mazrek'e	Korça Dedeliği	16.05.1930		
12.	Baba Ramadan Qatromi	Melçan	Qatrom'a	Korça Dedeliği	17.05.1930	Baba Qazim	Vefat etmiştir
13.	Baba Seit Leskoviku	Zall tekkesi	Leskovik'e	Korça Dedeliği	18.05.1930	Baba Abedin	Vefat etmiştir
14.	Derviş Xhafer Prongjia	Shtuf Tekkesi	Martanesh'e	Elbasan Dedeliği	18.05.1930	Baba Hajdari	
15.	Derviş Sejdiu Dukaj	Turan Tepelen	Bllac Diber'a	Elbasan Dedeliği	18.05.1930	Baba İsufl	
16.	Derviş Riza Kruja	Martanesh	Elbasan Hamidiye Dylgen Hysen'e	Elbasan Dedeliği	18.05.1930	Baba Hamid	
17.	Dede Bektash Veli	Hazreti Pir	Kreshov'a	Yüksek Konsey	22.05.1930	Baba Selim	
18.	Baba Xhafer Gjerbesi	Gjerbes Tomorric	Gjerbes'e	Prishte Dedeliği	24.05.1930	Baba Hasan Horasani	
19.	Baba Rexhep Dushku	Dushk Elbasan	Elbasan Dushk'a	Elbasan Dedeliği	24.05.1930	Baba Nebi	
20.	Baba Hasan Krahsi	Krahs Tepelen	Krahs'a	Gjirokaster Dedeliği	13.06.1930		
21.	Baba Fetah Çorrushi	Çorrush	Çorrush'a	Prishte Dedeliği	13.06.1930	Baba Ali	

22.	Baba Refat Kuta	Krahas Tepelen	Prishte Kut'a	Prishte Dedeliği	13.06.1930	Fejzi Baba	
23.	Baba Shefqet Gllava	Thesali tekkesi	Gllava'ya	Gjirokaster Dedeliği	15.06.1930	Murat Baba	
24.	Baba Abas Rabija	Rabija Tekkesi	Rabija Tekkesine	Gjirokaster Dedeliği	15.06.1930	Baba Asllan	
25.	Baba Sulejman Greshica	Thesali Durballi Sulltan	Mallakaster Greshica'ya	Prishte Dedeliği	15.06.1930	Baba Dino	
26.	Baba Kasem Koshtani	Koshtan	Koshtan'a	Gjirokaster Dedeliği	16.06.1930	Baba Ahmet	
27.	Baba Fetah Labukci	Labukc	Labukc'a	Prishte Dedeliği	18.06.1930	Baba Nuro	
28.	Baba Veli Maricani	Marican	Marican'a	Gjirokaster Dedeliği	18.06.1930	Baba Kapo	
29.	Selman Xhemali Baba	Merdivenköy	Elbasan'a	Yüksek Konsey	19.06.1930	Baba Ali Horosani	
30.	Baba Hasan Memaliaj	Memaliaj	Memaliaj'a	Gjirokaster Dedeliği	24.06.1930	Baba Mustafa	
31.	Baba Barjam Bença	Turan	Benç'e	Gjirokaster Dedeliği	24.06.1930		
32.	Baba Rakip Drizari	Drizar	Drizar'a	Prishte Dedeliği	25.06.1930		
33.	Baba Ahmet Osmenzeza	Qatrom Korça	Osmenzeza'ya	Prishte Dedeliği	25.06.1930		
34.	Baba Bajram Plashniku	Plashnik	Plashnik'e	Prishte Dedeliği	26.06.1930	Baba Muharrem	
35.	Baba Arif Barmashi	Barmash	Barmash'a	Frasher Dedeliği	26.06.1930	Baba Sulo	
36.	Baba Veli Kapani	Kapan	Kapaj'a	Prishte Dedeliği	28.06.1930		
37.	Baba Hysni Turani	Turan	Tepelen Turan'a	Gjirokaster Dedeliği	05.07.1930	Baba Ahmet	
38.	Baba Hajdar Erseka	Konica Yunanistan	Kolonje Ersek'a	Korça Dedeliği	09.07.1930	Konica'nın Baba Hyso	
39.	Baba Murat Frasheri	Frasher	Frasher'e	Frasher Dedeliği	05.04.1931	Baba Mustafa	
40.	Baba	Sivas	Sivas'a	Dedebaba	20.07.1931		

	Bektash Sivasi	Türkiye					
41.	Baba Barjam Vendresha	Shemberllenj	Tepelen Krahas'a	Gjirokaster Dedeliği	15.02.1932	Baba Hasan	
42.	Baba Ahmet Fehimi	İzmir Türkiye	Tepelen Marican'a	Gjirokaster Dedeliği	15.02.1932		
43.	Baba Hysejn İlmü	Merdivenköy	Shemberllenj'e	Elbasan Dedeliği	29.10.1932	Baba Meleq	
44.	Baba Qazim Velabishti	Qatrom Korça	Berat Velabisht'e	Prishte Dedeliği	06.04.1933	Baba Kamber	
45.	Baba Xhelo Komari	Komar	Komar	Prishte Dedeliği	06.04.1933	Baba İslam	
46.	Baba Nazif Alipostivan	Alipostivan	Alipostivan'a	Prishte Dedeliği	28.04.1933		
47.	Baba Muharrem Gllava	Gllav	Gllav'a	Prishte Dedeliği	15.12.1933		
48.	Baba Zenel Çepani	Frasher	Diber Bllac'a	Kruje Dedeliği	05.01.1934	Baba İsufl	
49.	Derviş Nevruzi		Bilisht Emin Baba Kapshtic'e	Korça Dedeliği	28.01.1934	Baba Emin	
50.	Baba Mustafa Luzi	Xhefai Baba tekkesi	Martanesh	Elbasan Dedeliği	07.05.1934	Baba Xhafer	
51.	Baba Hajdar Osmanzeza	Koshtan	Ozmanzeza'ya	Prishte Dedeliği	08.11.1934		
52.	Baba Ali Myrtezai	Fushe-Kruje	Kruje Shemimi Baba Tekkesine	Kruje Dedeliği	12.02.1935	Baba Mehmet	
53.	Baba Haxhi Barmashi	Kaygusuz Sultan Mısır	Kolonje Barmash'a	Korça Dedeliği	12.07.1935	Baba Sulejman	
54.	Baba İsmail Maricani	Marican	Marican'a	Gjirokaster Dedeliği	25.07.1935	Baba Feimi	
55.	Baba Bektash Galimbasi	Galimbasi	Galimbasi'a	Gjirokaster Dedeliği	05.10.1935	Baba Shuaip	
56.	Baba Muharrem Kerçova	Hider Baba tekkesi	Yugoslavya Kerçova Hider Baba tekkesine	Kerçova Bektaşileri tarafından	28.08.1936	Hider Baba	

57.	Baba Xhafer Sadiku	Kuç Devoll	Kolonje Starje'ye	Korça Dedeliği	31.11.1936		
58.	Baba Bedri Tomorica	Gjerbes	Skrapar Brerime're	Prishte Dedeliği	31.11.1936	Baba Xhafer	
59.	Baba Mustafa Manastiri	Prilep Yugoslavya	Yugoslavya Prilep'e	Manastır ve Prilep Bektaşileri tarafından	31.11.1936		
60.	Baba Beyazit Tomorica	Hazreti Piri	Tomoric Çerric'e	Prishte Dedeliği	23.11.1937		
61.	Baba Shefqet Gllava	Thesali Yunanistan	Koshtan'a	Gjirokaster Dedeliği	12.08.1939	Baba Kasem	
62.	Baba Abdul Turani	Turan	Turan'a	Gjirokaster Dedeliği	19.09.1939	Baba İsmi	
63.	Baba Qazim Melçani	Melçan	Bilisht Devoll'a	Korça Dedeliği	11.10.1939	Baba Ahmet	
64.	Baba İlyaz	Memaliaj	Memaliaj'a	Gjirokaster Dedeliği	1.11.1939	Baba Hasan	
65.	Baba Qamil Kapinova	Thesali Yunanistan	Tepelen Gllav'a	Gjirokaster Dedeliği	02.02.1940	Baba Shefqet	
66.	Baba Rexhep Salarija	Turan Tepelen	Fier Kraps'a	Prishte Dedeliği	08.05.1940		
67.	Baba Fejzo Therepeli	Therepel	Tepelen Krahas'a	Gjirokaster Dedeliği	05.06.1940	Baba Bajram	
68.	Baba Zenel Leskovikun	Konica Yunanistan	Qatrom'a	Korça Dedeliği	15.08. 1941	Baba Qazim	82

⁸² A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D.4, Fl. 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Dünya Bektaşî Lideri Salih Niyazi Dede Baba tarafından Halife-Babalık icazeti alan şahıslar

<i>No.</i>	<i>Adı ve soyadı</i>	<i>Hangi tekeden</i>	<i>Hangi tekkeye tayin edilmektedir</i>	<i>Tarih</i>	<i>İcazeten amenin verildiği yer</i>	<i>Mürşidi</i>	<i>Rehberi</i>
1	Baba Mustafa Frasheri	Frasher	Frasher	1924	Hacı Bektaş Ankara	Sali Niyazi Dede	Dede Zenel Gjakova
2	Baba Kamber Prishta	Prishte	Prishte	1924	“	“	“
3	Baba Bektash K. Kolonja	Yedikule	Yedikule	1924	“	“	“
4	Baba Haxhi Muhamedi	Shtepie e shenjte	Shtepie e shenjte	1924	“	“	“
5	Baba Hysejn Dimizliu	İzmir Vilayeti	Dimizli İzmir	1925	“	“	“
6	Baba Xhafer Permeti	Permet	Permet	1933	Tiran	“	Dede Bektash Kolonja
7	Baba Muhamet Kruja	Kruje	Shememi Baba Kruje	1933	“	“	“
8	Baba Murat Frasheri	Frasher	Frasher	1933	“	“	“
9	Baba Seit Leskoviku	Leskovik	Leskovik	1933	“	“	“
10	Baba Zylfo Melçani	Melçan	Melçan	1933	“	“	“
11	Baba Hasan Memaliaj	Memaliaj	Memaliaj	26.11.1934	“	“	“
12	Baba Siri Misiri ⁸³	Kaygusuz Mısır	Mısır	12.11.1936	“	“	“
13	Baba Tahir Çepani	Katerina Yunanistan	Katerina Yunanistan	12.11.1936	“	“	“ ⁸⁴

⁸³ Türkiye’de bu zat Ahmed Sırrı Dede Baba adıyla bilinmektedir.

⁸⁴ A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D.4, Fl. 5.

12. Salih Niyazi Dedebaba'nın Okul Açma Girişimleri

Salih Niyazi Dedebaba için, Arnavutluk'ta hem Bektaşiliğin ayrı bir camia olarak devlet tarafından tanınması hem de hemen hemen her konuda devletin desteğini alması, büyük bir fırsat olmuştur. Bu fırsatı değerlendiren Salih Niyazi Dedebaba çok önceden beri dervişler için arzuladığı bir okul açmayı amaçlamış ve bu konuda karşısına herhangi bir engel çıkmamıştır. Daha önce de belirtildiği üzere Hacı Bektaş'ta kendi imkânlarıyla bir okul yaptırmıştır. Bu sefer Arnavutluk'ta bulunan bütün tekkelerin imkânlarından da istifade ederek okulu açma imkânını bulmuştur. Bu amaç doğrultusunda 25.04.1930 yılında I. Dedelik Konseyinin III. celsesinde şöyle bir karar alınmıştır:

Kararname

Mukaddes Dedelik Konseyi I. Toplantının III. celsesinde 23.04.1930 tarihli 3. Nolu Kararnamenin 9. Maddesini görüşecektir. Gelecekte Bektaşi din adamlarını yetiştirecek olan ilk Temel Okulun programını oluşturmak için özel bir komisyon kurulacak. Komisyonda bu görevi yerine getirmek için Baba Cemal (Xhemal) Elbasani Hazretleri, İbrahim Seyfullah (Sejfullah) Bey ve Abidin Şkemi (Abedin Shkemi) Beyler seçilmiştir. Komisyonun ilk toplantısı, Dedebaba Hazretlerinin çağrısında, 20 Ağustos 1930 olarak belirlenmiştir. Eğitim Programı bu Komisyon tarafından oluşturulduktan sonra, program Dedelik Konseyi'ne sunulacak ve eğitimde uzman olan bilirkişiyle kontrol edilmesinin ardından, onaylanmak üzere Eğitim Bakanlığı'na verilecektir.

*Üyeler: Kamber Dede, Mehmet Dede, Zülfikar (Zylfikar) Ali Dede, Mustafa Dede
Dedelik Konseyin Başkanı: Salih Niyazi Dedebaba⁸⁵*

Okulun açılış tarihi ile ilgili kesin bir bilgi yoktur, fakat Salih Niyazi Dedebaba'nın Hersek Tekkesi'ne gönderdiği bir mektuptan hareketle, ilk açılan okulun Gjirokastra (Ergiri) bölgesinde bulunan Melçan Tekkesi'nde 1934 yılında kurulduğu tahmin edilmektedir. Hersek Tekkesi'ne gönderilen 18 Kasım 1934 tarihli mektupta şu ifadeler yer verilmektedir:

*Arnavutluk Krallığı
Bektaşi Dedebabalık Merkezi*

⁸⁵ A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D.2, Fl. 7.

No. 1

Herseke Tekkesi'ne

Mukaddes Dedebabalık Merkezi'miz, imkânları dâhilinde Bektaşiliğin geleceği ve onuru için her zaman yeni girişimlerin peşindedir. Bu sene de büyük fedakârlıklarla dervişlerin okuyabileceği bir okul inşa etmiştir.

Bildiğiniz gibi bu okul tarikatın geleceği için bir nur kaynağıdır. Bugünlerde dünya ilim peşindedir ve bizim tarikatımızın temelleri ilme dayandığı için bu zamana ayak uydurması gerekmektedir.

Mukaddes Dedelik Konseyimiz ve Karma Konseyimiz, bu ihtiyacı göz önünde bulundurarak ve ekonomik krizi de hesaba katarak, gelecek yıl için yapılan toplantısında her tekkenin kendi imkânları dâhilinde merkezimize yardımda bulunması gerektiği kararını almıştır. Ayrıca okul için bir bütçe listesi oluşturulmuş ve bu listeye göre Siz Baba Hazretlerinin 30 frank altın yardımında bulunmanız gerekmektedir.

Tarikatımızın onuru adına rica ediyoruz ki, zor şartlarınıza rağmen, ne yapın edin, zikrettiğim meblağı bağlı olduğunuz Dedeliğe teslim ediniz, zira onlar bize ulaştırırlar. Unutmayın ki hayatlarınız fi sebillillah'tır.

Erenlerin Dualarında olun

Bektaşilerin Dedebabası

Salih Niyazi Dedebaba

İmza

Tiran 18 Kasım 1934⁸⁶

Fakat Dedebabalık Merkezi Tiran'a yerleştikten sonra okul projesine ara verilmiş ve yeni merkezde bir okul açılması için çalışmalara yeniden başlanmıştır. Okul projesiyle sadece Salih Niyazi Dedebaba değil bütün Bektaşiler ilgilenmiş ve bu meseleyi yakından takip etmiştir. Her biri kendi imkânları ölçüsünde katkıda bulunmaya çalışmıştır. Dervişlerin iyi bir okulda okutulması için bir başka teklif de Kahire'deki Kaygusuz Sultan Tekkesi'nde bulunan Arnavut asıllı ve Salih Niyazi Dedebaba'nın halifesi olan Ahmed Sırrı Dede'den gelmiştir. Ahmed Sırrı Dede'nin Arnavutluk'taki gelişmeleri takip ettiği ve Melçan'da açılan okulun kapatıldığını öğrendiği tahmin edilmektedir. 02.07.1938 tarihinde Ahmed Sırrı Dede Salih Niyazi Dedebaba'ya bir mektup göndermiştir. Okul ile ilgili kendi düşüncelerini paylaşmış ve dervişlerin Kahire'de okutulması için teklifte bulunmuş olması, bu varsayımı güçlendirmektedir. Mektubun içeriği aşağıdaki gibidir:

⁸⁶ A.Q.SH, F. 483, V. 1934, D.2, Fl. 1.

Mısır Arnavutluk Camiası

Kahire Merkezi

Kahire 02. 07. 1938.

Bektaşilerin Dede babası, muhterem Salih Niyazi Dede'ye

Tiran

Bendeniz iyiyim, sizlerin de iyi olmanızı Allah'tan temenni ederim. Bu zamanın ihtiyaçları ve asrımızda ilim ve hür düşüncelerin en üst seviyeye ulaşmış olması, bizi dinimizin ve özellikle Tarikat-ı Bektaşiyemizin geleceği hakkında düşünmeye sevk ediyor ve bu mektup aracılığıyla muhterem zat-ı alinize bu durumu ifade etme şerefine nail oluyorum.

Hem dini hem de fen ilimlerini bilen bir derviş, tarikatımızın gelişimi için büyük bir önem arz etmektedir.

Dolayısıyla, Nazar'dan ve Arnavutluk'un bütün babalarından inisiyatif alınarak, her tekkeden genç yaşlarda bir derviş seçilmesinin ve dinin merkezi olan Mısır'da dini eğitimi görmesi için gönderilmesinin uygun olacağını düşünüyorum.

Seçilen kişilerin ahlaklı ve erdemli olması ve gönderilen öğrencilerin masraflarının oradaki tekkeler tarafından karşılanması uygun olacaktır, zira oradaki tekkeler zengindirler ve böyle bir fedakârlıkta bulunabilirler.

Bendeniz ise, görevim icabı, buradaki Kaygusuz Sultan Tekkesi'nde, dinin temellerinin yanı sıra, diğer ilimleri ve tarikat-ı bektaşiyemizi, Türkçe, Farsça, Arapça ve Fransızca dillerini de öğrenebilecekleri özel bir mektep açabilirim.

Böylece, en az 12 kişi gönderilsin ve her birine aylık 3 lira verilsin. Nitekim Nazarın inisiyatifiyle, Krallığımızın ve Diyanet İşleri Başkanlığın anlaşmasıyla, umarım bu konu Nazardan özel ve ehemmiyetli bir gözle bakılır, zira bu konu Bektaşiliğin çıkarınadır ki bu tarikatın iyiliği için hayatlarımızı feda etmek görevimizdir.

Bu dervişler Fakir'in kontrolünde olacaklar, ola ki onlardan biri Bektaşi Tarikatımızın dışına çıkarsa, gerekli tedbirler alınıp derhal Arnavutluk'a gönderilecektir.

Bu şahıslar gerekli ilimleri öğrendikten sonra, diplomalarıyla Arnavutluk'a dönecekler ve orada layık oldukları tekkelerin başına geçecekler.

Bu yüzden Nazar'dan niyazım bu konuyu konuştuğuktan sonra, düzenleme yapılması için bir komisyon kurulması ve lütuf edip gerekli cevabın tarafıma iletilmesidir.

Bu mektubu size getiren, buradaki Arnavutların genel sekreterliğini yapmış ve Bektaşiliği seven birisi olan Vechi S. Demiraj beydir. Onunla da bu konuyu görüşüp gerekli bilgileri alabilirsiniz.

Erenlerim, gönlümün derinlerinden teşekkürlerimi kabul etmesini diler ve geleneğe göre Aşk-u niyaz ederim.

Dede Sirri Glina

İmza

Adres: Gj. S. Glina,

Tekieh Al Mugawri

Gebel el Gouyoushi,

Caire (Egypte)⁸⁷

Salih Niyazi Dede'nin bu mektuba verdiği cevapla ilgili ya da böyle bir projenin gerçekleştirildiğine dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Söz konusu mektubu burada yer verilmesinin nedeni, konunun önemini ve ortaya konulan gayretin niteliğini göstermek amacıyla.

Yeni Merkezde okulun ne zaman açıldığına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. O dönemdeki okulun programıyla ilgili olarak da elde mevcut herhangi bir belgeye rastlanmamıştır. Fakat Salih Niyazi Dede'nin ölümünden sonra 1946 yılında Abaz Hilmi Dede (ö. 1947) zamanında okulun bir not defterinden iki sayfa⁸⁸ ile öğrencilere verilen birkaç tane karne ya da sertifika⁸⁹ bulunmaktadır. Okulun öğrencileri genellikle dervişlerden oluşmakla birlikte nadir de olsa Babaların da derslere katıldığı görülmüştür. Abaz Hilmi Dede zamanında öğrenciler kurs denilen programlara tabi

⁸⁷ A.Q.SH, F. 483, V. 1938, D.2, Fl. 1, 2.

⁸⁸ A.Q.SH, F. 483, V. 1946, D. 3, Fl. 1, 2. Bkz. Ek. 1.9.

⁸⁹ A.Q.SH, F. 483, V. 1946, D. 3, Fl. 4, 5, 6. Bkz. Ek. 1.1.1.

tutulmuştur. Talebeler birinci kursu ya da diğer adıyla hazırlık programını tamamladıktan sonra ikinci kursa geçmişlerdir. Bu kurslar 6 aylık dönemlerden oluşmaktadır.⁹⁰ O dönemde okulun müfredatında Kur'an Esasları, Ahlak dersi ve Bektaşilik Terbiyesi, Matematik, Dilbilgisi ve Kaligrafi, Coğrafya, Okuma, Tekke İdareciliği, Hijyen ve Sağlık, Tarih, Yazım ve Kompozisyon dersleri yer almıştır.⁹¹ 1946 yılında bu okula katılan öğrencilerin sayısı on yedisi (17) derviş, biri de Baba olmak üzere on sekiz (18) kişiye ulaşmıştır. Arnavutluk'a komünizmin yerleşmesiyle tekkeler kapatılmış ve beraberinde dervişlerin okuluna da son verilmiştir. 1990 yıllarında ise demokrasiye geçilmesi ve Dünya Bektaşi Merkezi'nin yeniden açılmasıyla birlikte öncekine benzer şekilde Bektaşiler için bir okul açılması fikri gündeme getirilmiş olsa da, henüz bu yönde ciddi ve sabit adımlar atılmış değildir. Bu meyanda bazen, Kur'an kursları açmaya gayret edilmiş olsa da gerekli duyurular yapılmadığından yeterli öğrenci sağlanamamış ya da kurslarda ders veren hocalar uzun süre kalmayıp ayrıldıkları için bu Kur'an kurslarının ömrü uzun olmamıştır.

13. Bektaşi Vakfı'nın Kuruluşu

1930-1939 yıllarının Arnavutluk'taki Bektaşiler için altın yıllar olduğu söylenebilir. Bu dönemde Salih Niyazi Dede Baba'nın çabalarıyla öncelikle tekkelere belli bir düzen verilmiştir. Bektaşiliğin kurumsal bir yapı olarak devlet tarafından tanınması bu noktada önem arz etmiştir. Zira bu durum Bektaşilerin herhangi bir sıkıntıyla karşılaşmadan her türlü işlerini yürütme imkânını elde etmelerine imkân tanımıştır. Ayrıca Bektaşiler özellikle başta Sünni Müslümanlar olmak üzere diğer dini gruplarla da müsamahaya dayalı bir ilişki sürdürmüşlerdir.

Böyle bir ortamda Salih Niyazi Dede Baba her cuma namaz kılmak üzere yanına dervişlerini alarak camiye gidip diğer Müslümanlarla Cuma namazını kılmıştır.⁹² Bu bilgi önemlidir; zira genelde Bektaşilerin, şeriatın gerekli kıldığı dini vecibeleri yerine getirme noktasında ihmalkâr, hatta umursamaz oldukları şeklinde bir kanaat yaygındır. Bununla birlikte Bektaşilik tarihi ve kültürü üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan araştırmacı J.K. Birge'in (ö.1952) şahitlik ettiği bir olay, söz konusu yargının yanlış bir genellemenin sonucu olduğunu ortaya koyar niteliktedir. Buna göre kendisi, Salih Niyazi Dede Baba'yla

⁹⁰ A.Q.SH, F. 483, V. 1946, D. 3, Fl. 4.

⁹¹ A.Q.SH, F. 483, V. 1946, D. 3, Fl. 1, 2.

⁹² Kaliçani, a.g.e., s.215

Tiran'daki tekkede otururken, bir dervişin dışarı çıkıp akşam ezanını okuduğunu duyunca şaşkınlığını gizleyememiş ve bunun sebebini Salih Niyazi Dede Baba'ya sormuştur. Dede Baba bu soruya kısaca şöyle mukabele etmiştir: "İşte bu Şeriat kısmıdır."⁹³

Arnavutluk'taki tekkelerde genel durum iyi olmakla birlikte, ülke dışında, özellikle Balkanlarda faal olan Bektaşî tekkeleri farklı bir görünüm arz etmektedir. Osmanlıların çekilmesi ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin bu topraklarda bulunan ve Osmanlı kültürünü yaşatmaya devam eden bu kurumlarla ilgilenememesi sebebiyle yeni sıkıntılar baş göstermiştir. Elimizde bulunan belgelere göre, Bektaşî tekkeleri özellikle Yunanistan ve Bulgaristan'da kendi varlıklarını korumak için, tekkelerin ve tekkelerde bulunan Babaların Arnavut asıllı ve Arnavutluk'ta bulunan Bektaşî Merkezi'ne bağlı olduklarını gösterme gereği duymuşlardır. Yunanistan'da Devlet Bankası 1935-1942 yıllarında tekkeleri Türklerin geri bıraktıkları ganimetler olarak değerlendirip, bu ganimetleri devletleştirmek adına tekkelere haciz tebligatları göndermeye başlamıştır.⁹⁴ Bulgaristan'da bulunan tekkeler ise bu kadar şanslı olmamışlar, herhangi bir tebligat söz konusu olmadan kapatılmış ve varlıkları da kamusallaştırılmıştır.

Yunanistan'da bulunan tekkeler için oradaki Arnavutlar, özellikle Katerina Tekkesi'ni kurtarmak amacıyla Tiran merkezinde bulunan Salih Niyazi Dede Baba ile yaklaşık 4 sene boyunca yoğun bir yazışma içinde bulunmuşlardır. Salih Niyazi Dede Baba hayattayken Yunanistan'da bulunan tekkeler belli bir süreliğine kamusallaştırılmadan kurtarılmıştır. Bu tekkeleri kurtarmak için orada bulunan Arnavutlar şöyle bir yol izlemişlerdir: Kesin bir şekilde bu tekkelerin Türklerle herhangi bir bağının bulunmadığını göstermek için Salih Niyazi Dede Baba ile irtibata geçip, onun Arnavut olduğuna dair belgeler istemişlerdir. Yunanistan'da bulunan tekkelerin babaları için Arnavutluk hükümetinden, bu babaların Arnavut olduklarına dair belgeler ve tekkelerin de Tiran'da bulunan Dünya Bektaşî Merkezi'ne bağlı olduğuna dair belge istemişlerdir. Salih Niyazi Dede Baba, ilgili tekkelerin görüşünü de alarak bazı sivil şahısları temsilci olarak seçmiş ve kendilerine Arnavut sertifikaları vermiştir. Bu şahıslar tekkelerin bütün mal varlıklarını kendi üzerlerine almışlar ve daha sonra bu varlıkları bağış yoluyla Salih Niyazi Dede Baba üzerine geçirmeyi planlamışlardır. Ne var ki, Yunanistan Devleti bağış yoluyla yabancı bir şahsa verilen mal varlıklarına %25 civarına el koyma şartı getirmiştir. Bunu engellemek

⁹³ Birge, a.g.e., s. 107

⁹⁴ A.Q.SH, F. 483, V. 1933, D. 2, Fl. 3.

amacıyla böyle bir plan belli bir süreliğine askıya alınmıştır. Salih Niyazi Dedebara'nın vefatıyla da bu plan hayata geçirilmemiş ve Arnavutluk'ta kargaşa içinde olan Dünya Bektaşî Merkezi daha fazla ilgilenemeyince Yunanistan Devleti Tekkelerin mal varlıklarını kamusallaştırmıştır.⁹⁵

Arnavutluk dışındaki tekkelerin durumları böyleyken, 1939 yılında İtalyanlar Arnavutluk'u işgal etmişlerdir. Yabancı işgalcilerin ülkede bulunması Bektaşiler için büyük sıkıntı yaratmıştır. Zira onların en büyük müttelikleri olan Kral Zogu ülkeyi terk edip kaçmıştır. Kral Zogu zamanında kendi doktrinlerini herhangi bir müdahale olmadan yaşayabilen ve yayabilen Bektaşilerin düzenleri İtalyanların gelmesiyle alt üst olmuştur. Salih Niyazi Dedebara Kral Zogu zamanında devletle sürekli irtibat ve işbirliği içinde olmuştur. Fakat ne devlet Bektaşilerin ne de Bektaşiler devletin işlerine karışmıştır. Kral Zogu zamanında Bektaşî tekkelerinin devlet politikasının propagandasını yaptıklarına dair herhangi bir bilgi de yoktur. Buna rağmen İtalyanlar gelince işler değişmiştir. Zira İtalyanlar dini grupları kullanarak faşist ideolojilerini pekiştirme ve yayma peşinde olmuşlardır. Bunu gerçekleştirmek amacıyla Bektaşiler haricindeki Arnavutluk'ta bulunan bütün din temsilcilerini bir şekilde kullanmayı başarmışlardır.

Böyle bir ortamda Salih Niyazi Dedebara ilk Bektaşî Vakfını kurmuştur. Kendisi Arnavutluk'ta hayata geçirmeyi planladığı vakıfla ilgili düşüncelerini ve bu doğrultudaki projesini diğer dedelere sunmuştur. Dedelik Konseyi, Salih Niyazi Dedebara'nın girişimini takdirle karşılamış ve kendisinin katılmadığı 30 Mayıs 1937 yılındaki Dedelik Konseyi ve Karma Konseyin toplantısında bir kararnameyle vakfın kurulması için izin vermiştir.⁹⁶ Konseylerin onayını aldıktan sonra Salih Niyazi Dedebara söz konusu vakfı kurmak için işe koyulmuştur. İtalyanlar ülkeyi işgal edince fazla vakit kaybetmeden 18 Ekim 1939 tarihinde Noter Mumtez Kokalari huzurunda devlet konseyinde üye olan Javer Hurshiti,

⁹⁵ A.Q.SH, F. 483, V. 1933, D. 2, Fl. 3;
A.Q.SH, F. 483, V. 1937, D. 3, Fl. 1;
A.Q.SH, F. 483, V. 1938, D. 1, Fl. 1;
A.Q.SH, F. 483, V. 1938, D. 1, Fl. 2;
A.Q.SH, F. 483, V. 1937, D. 3, Fl. 3;
A.Q.SH, F. 483, V. 1937, D. 3, Fl. 2;
A.Q.SH, F. 483, V. 1940, D. 4, Fl. 1;
A.Q.SH, F. 483, V. 1940, D. 4, Fl. 2, 3;
A.Q.SH, F. 483, V. 1933, D. 2, Fl. 1;
A.Q.SH, F. 483, V. 1933, D. 2, Fl. 2;
A.Q.SH, F. 483, V. 1936, D. 3, Fl. 1.

⁹⁶ A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D. 2, Fl. 16

Arnavutluk Posta-telgraf ve Telekom'un genel müfettişi Sadik Tirana, avukat Elmas Kokona ve işadamı Abdullah Huta ile birlikte Salih Niyazi Dede Baba Bektaşî Vakfını kurmuştur.⁹⁷ Vakıf sadece Tiran'daki tekkeyi ve Salih Niyazi Dede Baba'nın sahip olduğu tarlalar, mülkiyetler ve özel eşyalarını kapsamaktadır. Tahmini bir sonuca varmak gerekirse Salih Niyazi Dede Baba'nın vakfı kurmaktaki amacı, Arnavutluk'ta ve diğer ülkelerde bulunan bütün tekkelerin mal varlığını bu vakfın bünyesinde tek çatı altında toplamaktır. Ancak Salih Niyazi Dede Baba'nın ölümü böyle bir projenin gerçekleştirilmesini engellemiştir. Onun vefatının ardından Arnavutluk'ta durumlar daha da karışmış ve Bektaşîlik bir defa daha yasaklanmıştır. Seneler geçtikçe işgalci İtalyan güçleri din özgürlüğünü daha da kısıtlamışlardır. İtalyanlar bu dönemde dini grupları kendi amaçları doğrultusunda büyük oranda kullanmayı başaramışlar, fakat Bektaşîler buna karşı direnmişlerdir. Buna rağmen tekkeler olduğu gibi faaliyetlerine devam etmiştir.

İtalyan işgali döneminde Arnavutluk'ta bulunan ve Salih Niyazi Dede Baba imzasını taşıyan dedeliklerin ve tekkelerin listesi⁹⁸ aşağıda yer almaktadır:

BEKTAŞİ TEKKELERİN LİSTESİ

(*Elenco delle teqe Bektashi*⁹⁹)

Dünya Bektaşî Merkezi (1) Dedelikler (2) ve Tekkeler (3)	Dedeliğin ya da Tekkenin adı	Şehir ya da köy	İl ya da ilçe	Görevlinin adı
Bektaşîlerin Dünya Merkezi	Dede	Tiranë	Tiranë	Salih Niyazi Dede, Dünya Bektaşîlerin Dede Babası
Fushë Krujë Dedeliği	Shemimi Baba	Krujë	Krujë	Baba Myrteza
Tekke	Baba Zenel	Krujë	Krujë	Baba Myrteza Peza

⁹⁷ A.Q.SH, F. 483, V. 1939, D. 1, Fl. 1, 2

⁹⁸ A.Q.SH, F. 261, V. 1939, D.301, Fl. 11, 12, 13

⁹⁹ Liste, İtalyan makamlarına verildiği için hem Arnavutça hem de İtalyanca hazırlanmıştır.

Elbasan Dedeliği	Xhefail Baba	Elbasan	Elbasan	Baba Mustafa
Tekke	Baba Hamit	Elbasan	Elbasan	Baba Riza
“ ”	Baba Xhemal	Elbasan	Elbasan	Baba Xhemal
“ ”	Martanesh	Martanesh	Elbasan	Baba Mustafa
“ ”	Bllace	Bllac	Zerzhan İlçesi	Baba Zejnel
“ ”	Dushku	Dushk	Gramsh İlçesi	Baba Regjep
“ ”	Sheberdhenj	Shemberdhenj	Gramsh İlçesi	Baba Hilmi
Melçan Dedeliği	Hysejin Dede	Melçan	Korçë	Dede Zylfekar Ali
Tekke	Turan	Turan	Korçë	(boş)
“ ”	Qatrom	Qatrom	Korçë	Baba Hajdar
“ ”	Kuç	Kuç	Korçë	Baba Hazim
“ ”	Vrapck	Vrapck	Korçë	Baba Feim
“ ”	Mazrek	Mazrek	Korçë	Baba Jonus
Frashër Dedeliği	Nasibivte	Frashër	Përmet İlçesi	Dede Murat
Tekke	Ali Postivan	Ali Postivan	Përmet İlçesi	(boş)
“ ”	Permet	Permet	“ ”	Dede Xhafer
“ ”	Gaduc	Gaduc	“ ”	Derviş Mehmet
“ ”	Kiçok	Kiçok	“ ”	Dede Haxhi
“ ”	Leskovik	Leskovik	Leskovik İlçesi	Dede Sait
“ ”	Baba Blalli	Avoriqan	“ ”	Derviş Musa
“ ”	Ersekë	Ersekë	Kolonjë İlçesi	Derviş Mehdi
“ ”	Kreshovë	Kreshovë	“ ”	Baba Muharem
“ ”	Bramash	Bramash	“ ”	Baba Haxhi
“ ”	Qesarak	Qesarak	“ ”	Derviş Riza
“ ”	Starje	Starje	“ ”	Baba Xhafer
Gjirokastra Dedeliği	Asim Baba	Gjirokastër	Gjirokastër	Baba selim
Tekke	Hajdarije	“ ”	“ ”	Baba İbrahim
“ ”	Melan	Melan	“ ”	Baba Qamil

“ ”	Baba Zenel	Gjirokaster	“ ”	Baba Zenel
“ ”	Turan	Turan	Tepelenë İlçesi	Baba Dule
“ ”	Memalijan	Memalijan	“ ”	Baba İljazi
“ ”	Bençe	Bençe	“ ”	Baba Bajrami
“ ”	Koshtan	Koshtan	“ ”	Baba Shefket
“ ”	Krahës	Krahës	“ ”	Baba Bajram
“ ”	Gllave	Gllave	“ ”	(Boş)
“ ”	Rabije	Rabije	“ ”	Baba Abas
“ ”	Komar	Komar	“ ”	Baba Xhelo
“ ”	Panariti	Panarit	“ ”	Baba Shahin
“ ”	Mariçan	Mariçan	“ ”	Baba İsmail
“ ”	Mato Hasani	Mato Hasan	“ ”	Derviş Xhemal
“ ”	Der. Berami	Proganat	Kurvelesh İlçesi	(boş)
“ ”	Gorishtë	Gorishtë	Vlora	Derviş Jonuz
“ ”	Golimas	Golimas	“ ”	Baba Bektash
Prishtë Dedeliği	Baba Tahir	Prishte	Skrapar İlçesi	Dede Kamber
Tekke	Backë	Backë	“ ”	Baba Mestan
“ ”	Kuc	Kuc	“ ”	Baba Tahir
“ ”	Lavdar	Lavdar	“ ”	Baba Mehmet
“ ”	Tomor	Tomor	“ ”	Baba Ali
“ ”	Therepel	Therepel	“ ”	Baba Halim
“ ”	Gerbës	Gerbës	“ ”	Baba Bedri
“ ”	Çeriç	Çeriç	“ ”	Baba Pajazid
“ ”	Pllashnik	Pllashnik	Ballsh İlçesi	Baba Bajram
“ ”	Osman Zeze	Osman Zeze	“ ”	Baba Hajdar
“ ”	Nakolec	Nakolec	“ ”	Baba Fetah
“ ”	Greshicë	Greshicë	“ ”	Baba Sulejman
“ ”	Kapan	Kapan	“ ”	Derviş Sulejman

‘ ‘	Kutë	Kutë	‘ ‘	Baba Refat
‘ ‘	Gorush	Gorush	‘ ‘	Baba Fetah
‘ ‘	Drizar	Drizar	‘ ‘	Baba Ragip
‘ ‘	Baba Kamber	Velabishte	Berat	Baba Qazim
‘ ‘	Dardhë	Dardhë	‘ ‘	Derviş Muço Panariti

(1) – *Dünya Bektaşi liderin ikametgâhı*

(2) – *Dedelik başkanın ikametgâhı*

(3) – *Manastırlar (tekkeler)*

Tiran 8/XII/1939.XVIII¹⁰⁰

Dünya Bektaşi Merkezi

Salih Niyazi Dede baba

İşgal döneminde Tiran’daki tekkeyi ve aynı zamanda Dünya Bektaşi Merkezi’nin yapımını da İtalyanlar üstlenmiş ve 1941 yılında Salih Niyazi Dede baba’nın vefatından sonra kısa bir zaman zarfında tamamlamışlardır.¹⁰¹

İtalyanların hâkimiyetleri evresinde çekişmeler yaşanmakla birlikte hükümet ile Bektaşiler arasında çok büyük sıkıntıların varlığı hissedilmemiştir. 1941 yılında İtalyanlar kendilerinin desteğini alma adına daha fazla baskı yapmaya başlayıp, ardından da güneyde Rabija (Rabiya) tekkesindeki Baba Abaz’ı yedi dervişleriyle birlikte katledince durum değişmiştir. Bektaşilerin İtalyanlara karşı olan öfkesi 1941 yılında Salih Niyazi Dede baba’nın şüpheli ölümünden sonra daha da fazla büyümüştür.

B. SALİH NİYAZİ DEDEBABA’NIN VEFATI

Salih Niyazi Dede baba 28 Kasım 1941 yılı saat 23.39’da, bir suikasta uğrayarak Hakka yürümüştür.¹⁰² Hayattayken Tiran’daki Tekkede yaptırdığı türbede defnedilmiş, fakat 1967 yılında Arnavutluk’ta komünist partisi dini yasaklanınca, tahrip edileceği korkusuyla naaşları çıkarılmıştır ve Tiran şehrinin Tufin mezarlığında nakledilmiştir. Arnavutluk’ta demokratik rejimin gelmesi ve dergâhın açılmasıyla, restore edilen

¹⁰⁰ XVIII sayısı Faşist takvimin 18. Yılıni temsil etmektedir

¹⁰¹ Kaliçani, a.g.e., s.222

¹⁰² Revista Urtesia, 55. Sayı, 2006, s. 11

türbelerde ondan sonra gelen Ali Rıza Dede, Kamber Ali Dede, Cafer Sadık Dede, Abaz İlmi Dede ve Ahmet Müftar Dede ile birlikte 1991 yılında yeniden dergâhta defnedilmiştir.¹⁰³

Şu ana kadar yapılan çalışmalara dayanarak Salih Niyazi Dedebaba'nın vefatıyla ilgili net bir şey söylemek mümkün değildir, fakat amaç, mevcut olan bütün delilleri ve iddiaları bir araya toplamak, asılsız olan iddiaları çürütmek ve akla ve mantığa uygun olan delilleri tarihi sahnenin ışığında değerlendirip tahmini bir neticeye varabilmektir. Bu amaç doğrultusunda devamında farklı iddialara yer verilmiştir.

1. Salih Niyazi Dedebaba'nın Vefatıyla İlgili Ortaya Atılan İddialar

Salih Niyazi Dedebaba'nın ölüm vakası sır perdesiyle örtülüdür. Zira bu olay çok karışık ve bir o kadar da önemli bir zamana denk gelmiştir. Kendisinin doğal yoldan ölmediği bilinmektedir fakat öldürüldüğü ya da birileri tarafından öldürtüldüğü halen tartışılmaya devam etmektedir. Salih Niyazi Dedebaba'nın ölümüyle ilgili farklı iddialar mevcuttur.

a. Arnavutluk'taki Bektaşilerin İddiaları

İsmete Sokoli¹⁰⁴ isimli Bektaşi bir bayana ve başka birçok Bektaşi'ye göre Salih Niyazi Dedebaba İtalyanlar tarafından öldürtülmüştür. İsmete Sokoli'nin hatıralarında Salih Niyazi Dedebaba'nın ölümü şu şekilde anlatılmaktadır:

“Faşist İtalya 7 Nisan 1939 yılında vatanımızı işgal ettikten sonra, kendi ideolojisini meşrulaştırmak ve yaymak için toplumun bütün tabakalarından faşist partisine insan toplamaya başlamıştı. Bu amaçla gençlerden başlayarak Jovani Fascisti (genç faşistler) birliğini kurmuştu. Aynı zamanda da dini temsilcilere ve gruplara sızmaya başlamıştı ve kendi doktrininin ne kadar hümanist bir dünya görüşü olduğunu bu din temsilcilerinin yardımıyla, göstermeye çalışmıştı. Bunun üzerine zamanın Arnavutluk Diyanet İşleri Başkanı Bexhet Shapati (Becet Şapati)¹⁰⁵ faşist İtalyanların lehine çokça

¹⁰³ Koca, a.g.e., s. 53; Salih Niyazi Dedebaba'nın Türbesi için Bkz. Ek 1.2

¹⁰⁴ İsmete Sokoli, Bektaşi bir ailenin kızıdır. Salih Niyazi Dede zamanında ailesiyle beraber tekkeye sıklıkla giden İsmete Hanım şu anda Kanada'da ikamet etmektedir.

¹⁰⁵ Bexhet Shapati (Becet Şapati) 1929-1942 yıllarında Arnavutluk Diyanet İşleri Başkanlığı görevini yürütmüştür. Faşizmin güçlü savunulardan biridir. Kendi döneminde Arnavutluk Diyanet İşleri Başkanlığı bir nevi faşizm propagandası yürütmüştür. O dönemde yayınlanan Diyanetin ‘‘Kultura

konusulan ve tartişılan bir yazı yazmıştı. Bexhet Bey yazısında Faşizmin Kur'an ayetleri ve hadislerle uyumlu bir teori ve doktrin olduğunu savunuyordu.

1941'de Eğitim Bakanı olan ve Salih Niyazi Dedenin Gjyslyme (Güslüm) adındaki yeğeniyle evli olan Hilmi Leka¹⁰⁶, faşist doktrinini benimsemiş biriydi ve büyük bir ihtimalle Salih Niyazi Dede'yi faşizm lehine bir yazı yazmaya ikna etmek için görevlendirilmişti. Zira Hilmi Leka sürekli tekkeye gelip giden biriydi. Hilmi Leka tekkeye geldiği sıralarda Salih Niyazi Dede'ye faşist rejimini kabul etmesi için teklifler sunarak O'na baskı yapıyordu, fakat Salih Niyazi Dede bu tür teklifleri her defasında reddediyordu. En sonunda da Salih Niyazi Dede açık bir şekilde Hilmi Beye şöyle demişti: 'Biz din adamlarıyız ve siyasetle uğraşmayız, ayrıca bunlar işgalci güçlerdir ve ben bu işgalci güçleri savunarak mukaddes Kur'an-ı Kerim'e aykırı davranmam.' Bu görüşmeden sonra Hilmi Bey bozulmuş ve Tekke'den memnuniyetsiz bir şekilde ayrılmıştı. Muhtemelen faşist teröristler vahim planlarını o gece organize etmişlerdi.

28 Kasım 1941 tarihinde, Arnavutluk'un bağımsızlık günü kutlamaları yapılıyordu. Salih Niyazi Dede, bütün din adamlarının ve kendisinin hükümet davetlisi oldukları bir resepsiyona, şoförü Selim Kaliçani¹⁰⁷ ile beraber gitmişti. Saat 20.00 ile 22.30 arasında kutlamalarda kalmış ve daha sonra izin alarak kutlamalardan ayrılmıştı. Tekkeye varınca uyumak için odasına çıkmıştı. Saat bir civarında faşist teröristler telefon kablolarını kesip, bütün giriş çıkışları da kapatıp Niyazi Dede'nin odasına çıkmış ve işkence ederek odasından aşağıya indirmişlerdi.¹⁰⁸ Başka bir odada olan kasayı da zorla açtırap paraları ve değerli eşyaları aldıktan sonra Niyazi Dede'yi dışarı çıkarmışlardı. Salih Niyazi Dede "Dervış Sulo! Dervış Aziz!" diye bağırıyordu. Dervış Aziz genç biriydi ve ses üzerine

İslame''(İslam Kültürü) isimli resmi dergisinde bu durum açıkça görülebilir. Ayrıca Bexhet Shapati, "İslam e Fascismo" (İslam ve Faşizm) adında, faşizmi ve faşizmin İslam değerleriyle ters dışmediğini savunan bir kitap da yazmıştır. Bkz. Xhelal Gjeçovi, "Kleri Mysliman Dhe Çeřtjta Kombëtare Në Vitet E Luftës Së Dytë Botërore", **Revistë shkencore Kulturore tremujore PERLA**, Nr. 3 (42), Fondacioni Kulturor "Saadi Shirazi", Tiran 2006, pp. 115-126.

Fahrush Rexhepi, "Roli İ Ulemasë Në Rrjedhat Shoqërore Politike Të Periudhës Së Shpalljes Së Pavarësisë", **Zani i Nalte** (<http://zaninalte.al/2013/11/roli-i-ulemase-ne-rrjedhat-shoqerore-politike-te-periudhes-se-shpalljes-se-pavaresise/>) 03 Ekim 2014;

Bexhet Shapati, **İslam e Fascismo**, Tipografia "Luarasi", Tiran 1940 (Yayıncı ise "Direzione Generale per la Stampa, Propaganda e il Turismo" *Basın, Propaganda ve Turizm Genel Müdürlüğü*)

¹⁰⁶ Hilmi Leka, *Tomorri* dergisinin editörlüğünü yapmış ve 1941 yılında Mustafa Kruja'nın kabinesinde Eğitim Bakanlığı görevinde bulunmuştur. 13 Nisan 1945'te ise komünistlerin ilk Olağanüstü Tiran Mahkemesinde ölüm cezasına çarptırılmış ve 14 Nisan 1945'te de idam edilmiştir.

¹⁰⁷ O dönemde muhip olan Selim Kaliçani, Ahmed Dede zamanında ise Baba unvanını almıştır

¹⁰⁸ Niyazi Dede'ye işkence edildiği vücudundaki yaralar ve morluklardan anlaşılıyordu. Bkz. İsmete Sokoli, **Özel Hatıraları**, Dünya Bektaşi Merkezi Özel Arşivi, Tiran, Arnavutluk

hemen çıkmıştı fakat faşistler Niyazi Dede'yi şehit etmişlerdi bile. Tam kapıda bekleyen hain faşistler Derviş Aziz'i de şehit ettikten sonra hızlı bir şekilde uzaklaştılar. Diğer dervişler de bu kargaşadan sonra çıkıp derviş Aziz'in cesedini meydan odasının yanında, Salih Niyazi Dede'nin cansız bedenlerini ise dışarıda bir portakal ağacının altında buldular. Bundan sonra şikâyet ne zaman edildi bilinmiyor fakat olay yerine çok sayıda jandarma ve polis geldi. Yerel basında Salih Niyazi Dede'nin ölümüne çokça yer verildi. Cenaze törenine de çok sayıda devlet adamı ve din görevlisi katılmıştır.”¹⁰⁹

Yukarıdaki iddiayla benzerlik gösteren başka bir görüş ise Selim Kaliçani Baba'nın, *Histori e Bektashizmit si Sekt Mistik İslam (İslam Tarikatı olarak Bektaşiliğin Tarihi)* adlı kitabında nakledilmiştir:

“28 Kasım 1941 akşam saat 6'da arabayı hazırlayıp, Salih Niyazi Dede'yi Ordu Sarayı'na götürdüm. Dede bir subayla beraber merdivenlere çıktı, beni ise bir çavuş diğer şoförlerin bulunduğu bodruma götürdü. Orada beklerken bize yemek verdiler ve diğer şoförlerle bira içtik. Saat 23'te bizi dışarı çağırdılar. Herkes toplanıp arabasına koştu. Dede arabaya bindi ve tekkeye döndük. O önde, biz de arkada odasına gittik. Genellikle tekkeye geç döndüğümüz zaman ben odasındaki beyaz postta yatardım ve Dede sabah saat 4'te beni sığırlara gitmem için kaldırırdı. Fakat o gece bana kendi odama gitmemi söyledi. Ben onun odasında kalmak için yalvardım fakat kabul etmedi. Ben de üzüntülü bir şekilde odama gittim ve sadece ayakkabılarımı çıkartıp öylece yattım.

Saat 1'de, odama Avdi Ymeri (Avdi Ümeri) gelerek beni uyandırdı. Kalktım ve ne istediğini sordum. O da bana ' Tekkeye çık seni çağırıyorlar' dedi. Hemen tekkeye çıktım. Tekkeye varır varmaz, tekkenin avlusunda Dede'nin cansız bedenini gördüm. İçerde ise derviş Aziz Levani'nin cansız bedeni vardı. Herkes şaşakalmıştı ve telaş içindeydiler. O gece jandarmaya haber verdik. Daha sonra dünyanın her yerinde bulunan bütün tekkelere telgrafla haber gönderdik fakat gelebilenler sadece Büyük Arnavutluk'un¹¹⁰ babaları ve dervişleriydi. Ertesi gün Dede'yi ve Derviş'i meydana koydular ve gereken merasimler yapıldı. Kurallara göre ev sahipliği yapanların töreni hazırlamaları gerekirdi ve böylece

¹⁰⁹ İsmete Sokoli, **Özel Hatıraları**, Dünya Bektaşi Merkezi Özel Arşivi, Tiran, Arnavutluk

¹¹⁰ Yazar bu kitabı 90'lı yıllarda yazmıştır fakat anlatmış olduğu olaylar 1940'lı yıllara aittir. Büyük Arnavutluk terimi ile kast edilen bölge bugünkü Arnavutluk'un sınırlarından daha büyük bir bölgeyi kapsamaktadır. Bu sınırlar günümüzde batı Makedonya, Kosova, güney Sırbistan (Sancak), güney-doğu Karadağ ve Kuzey Batı Yunanistan (Çameria) bölgelerini içermektedir. Bkz. Ek 1.1.6. Bkz. "Greater Albania" http://en.wikipedia.org/wiki/Greater_Albania 15.10.2014

Bkz. Ek 1.1.6.

Genel Konsey toplandı. Acı muhakkak büyüktü ama bu tarıkata önderlik yapacak İmam'ın seçilmesi de büyük bir öneme sahipti.

Toplantıyı Rehber olarak Bektaş Baba yönetmiştir. Toplantı başlar başlamaz Halife Babaların arasında tartışmalar başladı, zira böyle bir görevi üstlenmek ve bu kadar ağır bir yükü kaldırmak kolay bir şey değildi. Tartışmalar esnasında, Konsey'de bulunan bazı siviller, Elbasan şehri tekkesinde görevli ve Kruja'dan¹¹¹ olan Riza Baba'nın posta oturmasını önerdiler. Riza Baba toplantıya katılmamıştı, bundan dolayı onu getirmemi istediler. Benimle beraber Zylfo Baba (Baba Zülfo), Hajdar Qesja (Haydar Kesya) ve Javer Ryshidi (Yaver Rüşidi) geldi ve Elbasan'a gittik. Orda Riza Baba'yı aldık ve Tiran'daki tekkeye getirdik. Riza Baba istemese de, Hacı Bektaş'ın postuna oturdu. Herkes de ona biat etti, zira gerçekten de bir veli idi. Fakat bazı yaşlı muhiplerden “ Siyaset Veliliğe karıştı, zira Mustafa Kruja Başbakan şimdi de Riza Kruja Dede Dede Baba oldu” söylediklerini duydum.

Riza Dede, tekkenin imamı ve Baba Bektaş'ıyla beraber, bütün dervişleri ve çalışanları, bir araya toplayarak herkesin görevi ve makamıyla tanıştı. Tekkenin gelirlerini de sorduktan sonra, masraftan kaçınmamamızı ve bütün hazırlıkları yapmamızı söyledi.

Bütün hazırlıklar yapıldıktan sonra 3 Aralık 1941'de Çarşamba günü, saat 10'da cenaze töreni başladı. Gerçekten de bir veliye layık görkemli bir cenaze töreni oldu.’’¹¹²

Selim Kaliçani Baba bu hatırasından sonra Salih Niyazi Dede Baba'nın kimin tarafından öldürüldüğü ya da öldürülme nedenleriyle ilgili kendi kaygılarını şöyle dile getirmektedir:

Dede Baba'yı kim öldürdü? Bu olay hala gizemini koruyor, zira Dede'nin öldürüldüğü gece, Tekke'de 8 İtalyalı inşaat ustası yatıyordu. Birileri onu siyasi nedenler için mi yoksa para için mi öldürdü? Para için öldürdüyse onu yatak odasından alıp dışarıya kadar sürüklemelerine gerek yoktu. Dışarı çıkarttıkları zaman Salih Dede derviş Aziz diye bağıyor. Derviş Aziz de kapıya çıkar çıkmaz öldürülüyor. Derviş Aziz'i öldürdükten sonra Salih Dede'yi de öldürüyorlar ve yanında bulunan altın saatini alıp uzaklaşıyorlar. Yine de Dede'nin kimler tarafından öldürüldüğü meçhul. Allah beni affetsin bu hatıraları dile getirirken.

¹¹¹ Kruja şehri, Osmanlı Devletinde Akçahisar adıyla tanınmaktadır. Bkz. Tahir Sezen, **Osmanlı Yer Adları**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın Nu:21, Ankara, 2006, s. 12.

¹¹² Kaliçani, a.g.e, ss.221-225.

1941'de Ekim ayında, hangi gündü hatırlamıyorum fakat derviş Aziz'in diğer dervişlere anlattığına göre, Franşesko Jakomoni¹¹³ yardımcısıyla ve tercümanları olan Hilmi Leka ile beraber, Dede Baba'ya ziyarete gelmişler. Onlar, Arnavutluk'ta bulunan bütün dini cemiyetlerin liderlerinden, Mussolini¹¹⁴ için biat göstergesi olarak bir sembol istiyorlardı. Bu sembolü nasıl olduğunu hatırlamıyorum fakat onu imzalayanların arasında Diyanet İşleri Başkanı Bexhet Shapati (Becet Şapati)¹¹⁵, Ortodoks kilisesinin başkanı Kristofor Kisi¹¹⁶, Katolik kilisesinin başkanı Vinçens Prenushi¹¹⁷, Sadi, Ticani ve Halveti Tarikatların başkanı Ferit Vokopola¹¹⁸ vardı. Salih Dede'nin de imzalamasını istediler fakat Dede kabul etmemiş ve onlara şöyle demişti: “Ben tek başıma bir karar alamam. Bizim bir Dedelik Konseyimiz var, o konseyi toplayıp beraber istişare ettikten sonra size kesin bir cevap vereceğim”. Hilmi Leka bu cevaptan pek memnun olmayıp, dışarı çıkarken Dede'ye şöyle demişti: “Siz Bektaşiler yediğiniz çanağı tekmeliyorsunuz”. Dede'nin öldürüldüğü günü hatırladığımda, kendime hep şu soruyu soruyorum: “Dede'yi neden yataktan kaldırıp, tekkenin mührünün bulunduğu odaya sürüklediler?”

b. Türkiye'deki Bektaşilerin İddiaları

Diğer taraftan Bedri Noyan Dede “Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik” kitabında Salih Niyazi Dede Baba'nın ölümü ile ilgili olarak, kaynağının doğruluğunu araştırmadan birkaç iddiaya yer vermektedir. İlk olarak bir Halveti şeyhinin iddiasını aktarmaktadır.

Halveti şeyhe göre komünistlerle çalışan Baba Fajko bir arkadaşıyla birlikte komünist bir çete kurmuş ve çetenin adını da “Baba Fajko Tugayı” koymuştur. Şeyhe göre bu çete, 65 Bektaşî babası ve 15 Halveti şeyhinin ölümünden sorumludur. İtalyanlar I. Dünya Savaşını kaybettikten sonra komünist çetenin lideri olan Baba Fajko Tiran'a gidip Salih Niyazi Dede Baba ile görüşmüştür. Görüşmede Baba Fajko, Salih Niyazi

¹¹³ Franşesko Jakomoni 1939-1943 yıllarında Faşist İtalya'nın Arnavutluk'taki Tam Yetkili ve Olağanüstü Bakanıdır.

¹¹⁴ Mussolini 1938-1943 yıllarında Faşist İtalya'nın lideri.

¹¹⁵ Bexhet Shapati (Becet Şapati) ve 1929-1942 yıllarında Arnavutluk Diyanet İşleri Başkanlığı görevini yürütmüştür. 18 Ağustos 1929 senesinde yapılan Müslümanların Kongresinde, Diyanet İşleri Başkanı olarak seçilmiştir. Bu Kongrede Tiran Medresesi hariç diğer bütün medreseler ve ülke genelinde cemaat sayısı az olan camiler de kapatılmış, yeni tüzük hazırlanmış ve bu tüzükte namazlarda Arnavutçanın kullanılmasını öngörülmüştür. Bkz. Redi Halimi, *Il Dibattito Intellettuale E Politico In Albania Tra Le Due Guerre Mondiali*, Mehdi Frashëri Tra 'I Vecchi' E 'I Giovani', Università Ca' Foscari Venezia, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Venezia 2013, s. 136

¹¹⁶ Kristofor Kisi 1881-1948

¹¹⁷ Vinçens Prenushi 1885-1949

¹¹⁸ Ferit Vokopola 1887- 1969

Dedebaba'ya sarıgın önüne komünist yıldızı koymasını söylemiş ve tekke artık devletin malı olacağı için, orayı terk etmesini emretmiştir. Konuyla ilgili tartışma çıkınca Baba Fajko silahı çıkartıp Salih Niyazi Dedebaba'yı vurmuştur. Salih Niyazi Dedebaba anında karşılık verip Baba Fajko'yu ve yanında bulunan arkadaşını öldürmüştü fakat çatışma esnasında aldığı ağır yaradan dolayı kendisi de hayatını kaybetmiştir.¹¹⁹

Bu iddianın doğru olma olasılığı yoktur çünkü Salih Niyazi Dedebaba'nın vefatı 1941 yılındadır. O yılda II. Dünya savaşı yeni başlamıştır ve İtalyanlar oldukça güçlüdür. Ayrıca komünistler 1941 yılında o kadar faal ve güçlü değillerdir. İddia edilen Baba Fajko Arnavutluk'ta Baba Faja Martaneshi¹²⁰ olarak tanınmaktadır. Bu olayda zikredilen şahıslar, Salih Niyazi Dedebaba değil, Abaz Hilmi Dede'yle¹²¹ görüşmüşlerdir. Baba Faja (Baba Faya), Abaz Hilmi Dede'yi komünistlerle işbirliği yapmak için ikna etmeye çalışmış fakat Abaz Hilmi Dede bunu kabul etmemiştir. İzin alıp odasına çekildikten sonra şahsi silahını alıp Baba Faja'yı ve yanındaki arkadaşı Baba Fejzo Dervishi'ni (Baba Feyzo Dervişi) öldürdükten sonra kendini de vurarak intihar etmiştir.¹²²

Diğer iddialarda Bedri Noyan Dede, Yılmaz Çetiner¹²³ ve Gjakova (Yakova) Bektaşi Dergâhı'nın şeyhi Halife Baba Kazım Bakalli'yi zikrederek Salih Niyazi Dedebaba'nın İtalyanlar tarafından şehit edildiğini söylemektedir.¹²⁴

c. Dönemin Devletin Resmi Belgelere Dayalı İddialar

Yukarıdakilere ilave olarak işgalci güçlerin hâkimiyeti döneminde kaleme alınan resmi belgelerde¹²⁵ yer alan ve olayı hırsızlıktan ibaret gösteren başka iddialar da mevcuttur. Bunlara göre hırsızlar tekkede değerli eşya ve paraların olduğunu öğrenmiş ve uygun bir gün bulup baskın yapmışlardır. Salih Niyazi Dedebaba direnince onlar da

¹¹⁹ Noyan, a.g.e., C. I, ss.344-345

¹²⁰ Baba Faja Martaneshi (Baba Faya Martaneşi) ö.1947 asıl adı Mustafa Xhani'dir (Mustafa Cani) Enver Hoca ve diğer direnişçi savaşçılarla birlikte Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin kurucuları arasında yer almaktadır. Temmuz 1943 yılında Arnavut Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun Genelkurmay üyesi olarak seçilmiştir. Mayıs 1944 yılında Anti-Faşist Ulusal Kurtuluş Konseyi Daimi Komitesi Başkan Yardımcılığı'na getirilmiştir. Savaşın sona, Halk Meclisi başkanlığının Genel Başkan Yardımcısı ve Elbasan şehrinin milletvekili görevlerini üstlenmiştir. Bkz. Robert Elsie, **A Biographical Dictionary of Albanian History**, London: I.B. Tauris. 2012. s. 298.

¹²¹ Permet şehrinin Mertinje köyünde doğan Abaz Hilmi Dede (1867-1947) 1946-1947 yıllarında Dünya Bektaşi Merkezi'nde Dedebabalık görevinde yer almıştır.

¹²² Kaliçani, a.g.e, s.268

¹²³ Yılmaz Çetiner, **Bilinmeyen arnavutluk: Bir röportaj dizisi**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1966, s.64

¹²⁴ Noyan, a.g.e., C. I, s. 345

¹²⁵ Arnavutluk, 7 Nisan 1939 – 8 Eylül 1943 yılına kadar Faşist İtalya'nın işgali altında bulunmuştur. Bkz. Robert Bideleux, Ian Jeffries, **The Balkans: A Post-Communist History**, Routledge, Abingdon, Oxon, 2007, p. 31

kendisini dervişleriyle beraber öldürmüş, paraları ve değerli eşyaları alıp kaçmışlardır. Polis de hırsızları bulmak için 30.000 frank ödül vaadinde bulunmuştur. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 29 Kasım 1941 tarih ve 06959 no'lu resmi belgesinde¹²⁶, "acil" başlıklı ihbarnamede şöyle yazmaktadır:

"Bugün sabah saat 8'de Jandarma, polis merkezine ihbarda bulunmuş. Dün saat 24 civarında kimliği belirsiz kişiler Bektaşî tekkesine girip, Dedebabayı öldürmüşler; olay hırsızlığa benzemektedir. Emniyet Şefi ve uzmanlar olay yerinde."

Emniyet Genel Müdürü

ZEF KADARJA

29 Kasım 1941 tarihli, Comanda Superiori Carabinieri Reali dell'Albania (Arnavutluk Kraliyet Jandarma Yüksek Komutanlığı) tarafından hem İtalyanca hem de Arnavutça yazılan 687/2¹²⁷ no'lu belgede ise olay şöyle anlatılmaktadır:

"Dün saat 23.30'da Dünya Bektaşî Merkezi'nde kimliği belirsiz kişiler, Dedebaba Salih Niyazi Dede'den tehditle ve zorla Tekkenin kasasının anahtarını istemişler ve Dede'yi zor kullanarak kasanın yanına götürmüşler. Kasayı açtıktan sonra içerde bulunan paraları aldıktan sonra Dedebaba'yı ve silah seslerini duyarak yardıma koşan Derviş Haziz'i vurmuşlar.

Olay yerinde bulunan mermi kovanları Avusturya menşeli '91' model silaha aittir.

Soruşturma devam etmektedir. Ayrıca Tekke'de çalışan 3 hizmetçi ve 21 çalışan gözaltına alındı"

IL GENERALE DI BRIGADA

COMANDANTE SUPERIORE

GIUSEPPE PAGLIERI

Yaklaşık iki ay sonra 28 Ocak 1942 tarih ve 687/10-1941¹²⁸ no'lu ve "Tiran Bektaşî Tekkesi'nde Çifte Cinayet" başlıklı belgeye göre, soruşturma neticesinde yaklaşık 19 kişi gözaltına alınmış ve haklarında Salih Niyazi Dedebaba ve derviş Aziz'in ölümüyle ilgili ciddi şüpheler olduğu kaydedilmiştir. Zikredilen belgede gözaltına alınan kişilerin

¹²⁶ A.Q.SH F.252 V.1941 D.192 FL.1

¹²⁷ A.Q.SH F.252 V.1941 D.192 FL.2-3

¹²⁸ A.Q.SH F.252 V.1941 D.192 FL.6-8

arasında Feizulla Idrizi isimli şahısla ilgili yanında çeşitli silahların yanı sıra bir tane de 1891 model üzerinde insan kan izleri olan başka bir silah da bulunduğunu, yağmurluğun üzerinde de kan izlerine rastlandığı gibi ifadeler yer almaktadır. Bu da, Feizulla Idrizi'nin ilk belirtilere göre birinci derecede şüpheli olduğunu göstermektedir. Belgenin sonunda ise “Dedebabanın ölümünden sorumlu olanları ve çalınan değerli saatini¹²⁹ bulabilmek için soruşturma devam etmektedir” yazısı yer almaktadır.

İki gün sonra 30 Ocak 1942 tarihinde 687/12-1947 no'lu “Tiran Bektaşi Tekkesi'nde Çifte Cinayet” başlıklı belgede¹³⁰ ise şöyle yazmaktadır: “687/10-1941 no'lu belgesinin akabinde duyurulur: Bektaşi tekkesinde yapılan çifte cinayette, suç ortağı şüphesiyle, Selman Xhana (Cana) adındaki şahıs aranıyor. Selman Xhana (Cana), 7 Mayıs 1940 yılında hırsızlık amacıyla, Manfroni Giuseppe'nin cinayetinin faili olarak suçlu bulunmuştur”

IL GENERALE DI BRIGADA

COMANDANTE SUPERIORE

GIUSEPPE PAGLIERI

7 Mart 1942, “Tiran Bektaşi Tekkesinde Çifte Cinayet” başlıklı 687/21 no'lu son belgede¹³¹: 25 Ocak 1941 687/10 no'lu belgeye bağlantılı olarak duyurulur: *Ujmishti'nin Jandarması geçen ay 25 Şubat'ta, Selman Gjana'yı yakalamıştır. Şüpheli Selman Gjana'nın üzerinde, Bektaşi Tekkesi'nde çifte cinayetiyle ve 7 Mayıs 1940 tarihinde hırsızlık yapmak amacıyla işlenen Giuseppe Manfroni cinayetiyle ilgili ciddi suç bulguları elde edildi.*”

IL GENERALE DI BRIGADA

COMANDANTE SUPERIORE (Emniyet Müdürlüğü'nün Amiri)

GIUSEPPE PAGLIERI

¹²⁹ Bu saat Berlin'de yapılmış ve Salih Niyazi Dede'ye Enver Paşa tarafından hediye edilmiştir. Bkz. Noyan, a.g.e., C. I, s.345. Bedri Noyan'a göre, Enver Paşa, Salih Niyazi Dedebabanın muhiplerindedir.

¹³⁰ A.Q.SH F.252 V.1941 D.192 FL.4-5

¹³¹ A.Q.SH F.252 V.1941 D.192 FL.12

O dönemin devlet arşivlerine ait resmi belgelerde mevcut malumattan da anlaşıldığı üzere cinayetin failinin bulunmuş olduğu iddia edilmiş, fakat Salih Niyazi Dedebaba'nın saati hiçbir zaman bulunamamıştır.

Diğer taraftan, Salih Niyazi Dedebaba'nın ölümüne yerel basında geniş bir şekilde yer verilmiştir. O dönemin Arnavutluk Diyanet Vakfı'nın *Kultura Islame* (İslam Kültürü) isimli resmi dergisinde Salih Niyazi Dedebaba'nın vefat haberi “Küllü nefsin zaikatül mevt” (“Her can ölümü tadacaktır”-ANKEBÛT, 29/57) başlığıyla verilmiş ve bunun Müslüman camiası ve Bektaşî tarikatı için büyük bir kayıp olarak değerlendirilmiştir. Haberin devamında ise Salih Niyazi Dedebaba'nın katil bir çetenin kurbanı olduğu kaydedilmiştir.¹³² Tomorri Gazetesinde ise Salih Niyazi Dedebaba'nın Hakk'a yürüyüşüne sebep olan katilleri bulmaya yardımcı olan herkesin, hükümet tarafından, otuz bin Arnavut Frank ile ödüllendirileceği yazılmıştır.¹³³ Salih Niyazi Dedebaba'nın ölümü sadece Arnavut gazetelerinde konu edilmemiştir. Örneğin, İtalya'da Rivista d'Albania dergisinde Salih Niyazi Dedebaba'nın vahşi bir cinayetin kurbanı olduğu belirtilerek, İtalyan hükümetinin duyduğu derin üzüntü ifade edilmiştir.¹³⁴

Buraya kadar ortaya konulan bütün iddia ve kanıtlar Salih Niyazi Dedebaba'nın kimler tarafından ve neden öldürüldüğü sorusuna, kesin bir cevap vermemektedir. Fakat bazı ipuçlar ışığında en azından, Salih Niyazi Dedebaba'nın neden veya kimler tarafından öldürtülmüş olabileceği hakkında bazı tahminler yürütülebilir. İsmete Sokoli ve Baba Selim Kaliçani'nin hatıralarından anlaşıldığı kadarıyla Salih Niyazi Dedebaba'nın ölümünde büyük oranda Faşist İtalya'nın parmağı vardır.¹³⁵ Zira Faşist İtalyanlar yerli işbirlikçilerini de kullanarak kendi doktrinlerini meşrulaştırmak ve yaymak istemiştir. Diğer dini temsilciler bu doktrine karşı çıkmazken, hatta bazen açıktan desteklerken, Salih Niyazi Dedebaba buna karşı çıkmış ve her defasında başka bir bahane öne sürerek Faşist İtalya'nın planlarına dâhil olmaktan kaçınmıştır.

¹³² Revista Kultura Islame, Tiran, 1941, Sayı 3-4, s. 131

¹³³ Gazeta Tomorri, 1941, Sayı 292

¹³⁴ Rivista d'Albania, Milan, 1941, Sayı 4, s. 418

¹³⁵ Salih Niyazi Dede'nin ölüm nedenini zikreden başka eserler de, onun İtalyanlar tarafından öldürüldüğü iddiasını kabul etmektedirler. Bkz. Salih Çift, **Son Bektâşî Dedebabası Ahmed Sırrı Dedebaba Ahmediyye Risâlesi ve Nefesler**, Revak Kitabevi, İstanbul 2013, s.7; Salih Çift, **Mısır'da Bektaşilik**, Dergâh Yayınları, 2013, s. 137; Afmataj, a.g.t., s. 100; Doja, a.g.m., s. 99

Faşistler için Salih Niyazi Dede Baba'nın desteği neden bu kadar önemli olduğu hakkında şöyle bir görüş dile getirilebilir. O yıllarda Arnavutluk'un nüfusu tahminen 1100000¹³⁶ civarındadır ve bu nüfusun yaklaşık olarak beşte biri Bektaşiliğe mensuptur.¹³⁷ Bektaşi nüfusunun da Salih Niyazi Dede Baba'ya bağlı olduğu düşünülürse, Faşistlerin neden kendisinin desteğine ihtiyaç duydukları kolayca anlaşılmaktadır. Ayrıca sadece Arnavutluk'taki Bektaşiler değil, dünyanın diğer bölgelerindeki Bektaşiler de Salih Niyazi Dede Baba'ya bağlıdır. Faşist İtalya'nın işgali gerçekleştiğinde, Tiran'ın Faşist Lideri Salih Niyazi Dede Baba'yı tekkede ziyaret etmiş ve sohbet esnasında onun gönlünü almak için, dergâhın personel sayısını sorup maaş bağlama teklifinde bulunmuştur. Salih Niyazi Dede Baba ise bunu kibarca şu şekilde geri çevirmiştir: *“Sizlere teşekkürlerimi sunarım, fakat biz daha önce hiçbir hükümetten herhangi bir maaş almadık ve almayız, zira bizi halkımız ve icraatımız ayakta tutuyor, bu da bizim için yeterlidir.”*¹³⁸

Ülkede bulunan faşist lider yine de vazgeçmemiş ve bu kez hem tekkeye kadar olan yolu düzeltmeyi, hem de Bektaşiler için yeni bir Tekke binası yaptırmayı teklif etmiştir. Salih Niyazi Dede Baba bu teklifi geri çevirmemiş ve faşist liderin tercümanlığını yapan Hilmi Leka'ya şöyle söylemiştir: *“Ben hediyeleri geri çevirmem, zira bize herkesten hediye gelir. Halktan birileri bir koyun, diğeri bir koç, İsviçre'de yaşayan bir vatandaş ise bize bir inek getirdi ve ona teşekkür ettim. Sizlere de vermek istediğiniz hediyeleriniz için teşekkür ediyorum. Sevap işlemiş oluyorsunuz.”*¹³⁹ Bu görüşmeden sonra faşist hükümet yolu düzeltmiş ve iki katlı tekkenin inşasını gerçekleştirmiştir.

1940 yılının Eylül ayında Bektaşi Genel Konseyini toplamak amacıyla hazırlıklara başlanmış ve Arnavutluk'taki Bektaşiler için bu konsey büyük bir mutluluk kaynağı olmuştur. Zira bu buluşma aynı zamanda başka ülkelerden gelen Bektaşilerle görüşme fırsatı yaratmıştır. Fakat bu konseye, savaştan dolayı, yurt dışından kimse gelemedi. En kötüsü de konseyin yapılacağı günde, Rabiya Tekkesi'nde bulunan Abaz Baba¹⁴⁰, yedi dervişle birlikte İtalyanlar tarafından katledilmiştir. Salih Niyazi Dede Baba bu yüzden konseyi iptal ederek o günü “Yas Günü” ilan etmiştir. Dervişlere de 24 saat boyunca şehit

¹³⁶ “ Demografia e Shqipërisë”
http://sq.wikipedia.org/wiki/Demografia_e_Shqip%C3%ABris%C3%AB#cite_note-2 3 Ekim 2014;
“Demographics of Albania”, http://www.worldlibrary.org/articles/demographics_of_albania#cite_note-UN_Demographic_Yearbooks-2 3 Ekim 2014

¹³⁷ Birge, a.g.e., p. 15

¹³⁸ Kaliçani, a.g.e., s.217

¹³⁹ Kaliçani, a.g.e., s.217

¹⁴⁰ Abaz Baba v. 1943

düŖen kardeŖleri için dua etmelerini söylemiŖtir. Bu olay büyük bir ihtimalle Salih Niyazi Dedebaba'nın İtalyanların isteklerine karŖı direncini daha da artırmıŖtır. Gelecek yıllarda faŖistler dini otoritelere karŖı baskılarını artırmıŖ ve onlardan daha fazla destek istemiŖlerdir. Nitekim BektaŖiler hariç devletçe tanınan ve resmi iliŖkilerde bulunulan bütün dini otoriterlerden gerekli desteği saęlamıŖlardır. En son görüŖmelerinde Salih Niyazi Dedebaba, Dedelik Konseyini bahane ederek yine istedikleri desteği vermemiŖtir. Bu görüŖme faŖistleri fazlasıyla kızdırmıŖ olmalı ki, çok geçmeden Salih Niyazi Dedebaba'nın ortadan kaldırılması için plan yapılmıŖtır. Olaya hırsızlık süsü verilerek bu planın gerçekleştirilmiŖ olması düŖünülebilir.

Burada "hırsızlık süsü" ifadesi bilinçli olarak kullanılmaktadır, zira Baba Selim Kaliçani'nin haklı olarak sorduğu soru tekrar gündeme gelmektedir: "Olay sadece bir hırsızlıktan ibaret idiyse, Salih Niyazi Dedebaba'ya iŖkence etmeye, odasından alıp tekkenin mührünün bulunduğu odaya sürüklemeye ne gerek vardı? Büyük bir ihtimalle "hırsızların" planı istedikleri gibi iŖlememiŖtir ve Salih Niyazi Dedebaba, derviş Aziz'den yardım istediği zaman "hırsızlar" ikisini de Ŗehit etmiŖlerdir. Arnavutluk'taki BektaŖiler zamanın devlet idarecilerinin resmi iddiasının düzmece olduğunu düŖünmekte ve uydurulduğunu söylemektedirler. Bu yüzden yukarıda zikredilen İsmete Sokoli ile Baba Selim Kaliçani'nin tezlerinin gerçek olduğuna inanmakta ve bunu savunmaktadırlar.

Bu noktada akıldan çıkarılmaması gereken husus Ŗudur: Zamanın hükümeti, Arnavutların gerçek temsilcisi değildir ve Arnavutluk'u yöneten bu iŖgalci güç kendi amacına ulaŖabilmek için her yolu mubah gören anlayıŖa sahiptir. Dolayısıyla emniyet birimleri çok kolay bir Ŗekilde mevcut delilleri çürütüp istedikleri gibi manipüle etmiŖ olabilirler. Nitekim o yıllarda hükümete muhalif olan birçok insanın mahkemesiz, üzerinde oynanmıŖ delillerle idam sehпасına götürüldüğü bilinmektedir. Dahası, yukarıda nakledilen listede gözaltına alındıkları belirtilen Ŗahıslar suçlu kabul etmiŖ ve hepsi de Salih Niyazi Dedebaba'nın vefatıyla iliŖkilendirilmiŖlerdir. Özellikle Feizulla İdrizi isimli Ŗahsın kan izleri ve bu olayda kullanılan silahın da üzerinde bulunması dikkat çekicidir. Fakat ne var ki birkaç ay sonra başka bir belgede Selman Gjana adındaki Ŗahıs Ŗüpheli olarak aranmıŖ ve yakalandığı zamanda üzerinde, olayla ilgili ciddi deliller bulunduğu ima edilmiŖtir. Bu belgeler doğrultusunda ciddi Ŗüpheler oluŖmaya baŖlamıŖtır zira Feizulla İdrizi adında Ŗahsın üzerinde ciddi deliller bulunmuŖken neden birkaç ay sonra birden bire Selman Gjana adındaki Ŗahıs yakalanır ve Salih Niyazi Dedebaba'nın katili olarak lanse edilmiŖtir.

Ayrıca Feizulla İdrizi ile ilgili daha sonraki süreçte herhangi bir işlem yoktur. Ayrıca soruşturmanın ciddiyetsizliği emniyetin belgelerinde de görülmektedir. Söz konusu belgelerin birinde tarihler yanlış yazılmıştır.¹⁴¹ Bütün bunları göz önünde bulundurarak “Salih Niyazi Dedebara'nın asıl katili kimdir?” sorusuna elimizdeki bilgilerle kesin bir cevap vermek zordur.

¹⁴¹ Bkz. A.Q.SH F.252 V.1941 D.192 FL.12. Bu belgenin açıklama metninde yazılan “...25 Ocak 1941 687/10 no'lu belgeye...” tarihine bakılırsa yanlış yazıldığı anlaşılmaktadır zira bu tarihte Salih Niyazi Dedebara hayatta idi.

III. BÖLÜM

SALİH NİYAZİ DEDEBABA'DAN SONRA BEKTAŞİLİK

A. Salih Niyazi Dedebaba'nın Vefatı Sonrasında Bektaşilik

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından 1925'te tarikatların yasaklanmasıyla birlikte bu topraklarda Bektaşilik gizli bir şekilde faaliyetlerini yürütmeye çalışırken Arnavutluk ve Mısır'da özgürce varlığını sürdürebilmiştir. Çeşitli sıkıntıların yaşandığı bu evrede her üç ülkede bulunan Bektaşi büyükleri ve kendilerine bağlı olanlar zaman zaman Bektaşiliğin asıl merkezinin kendi coğrafyaları olduğunu savunmuşlardır.

Bektaşiliğin geleneksel merkezinin Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'nın da bulunduğu Nevşehir iline bağlı Hacıbektaş ilçesinde olduğu bilinmektedir. Bu durum hem Mısır hem Arnavutluk hem de dünyanın çeşitli yerlerinde bulunan diğer Bektaşiler tarafından kabul görmekteydi. Bununla birlikte Türkiye'de tarikatların yasaklanması doğal olarak Bektaşiliğin merkezinin kapısına kilit vurulması anlamını taşımaktaydı. Bu gelişme Bektaşilik tarihinde kurumsal (Arnavutluk'un Tiran şehrinde bulunan Dünya Bektaşi Merkezi)¹ ve manevi merkez (Hacı Bektaş ilçesinde bulunan Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı) ayrımının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu ayrım Arnavutluk'taki Bektaşiler tarafından benimsenmiştir. Onlara göre günümüzde Bektaşiliğin manevi merkezi Hacıbektaş'ta, kurumsal merkezi ise Arnavutluk'tadır. Öte yandan kendileri Türkiye'de tarikatlarla ilgili şartların değişmesi ve dolayısıyla tarikat faaliyetlerine yeniden izin verilmesi halinde, Arnavutluk'taki kurumsal merkezin bu işlevinin sona erip, Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'nın yeniden aslı fonksiyonuna dönebileceğini iddia etmektedirler.²

Türkiye'de tarikatların yasaklandığı yıllarda Bektaşilerin lideri olan Salih Niyazi Dedebaba, zorunlu olarak Arnavutluk'a yerleşince tarikatın kurumsal merkezini de beraberinde taşımış oldu. Salih Niyazi Dedebaba hayattayken Bektaşiliğin kurumsal merkezinin neresi olduğuyla ilgili herhangi bir tartışma söz konusu olmamıştır. Bektaşiliğin kurumsal merkeziyle ilgili olarak ortaya çıkan tartışmalar Salih Niyazi

¹ Bkz. Ek 1.1.5

² Yapılan mülakatlar sonucu bu iddianın Arnavutluk'ta Bektaşi halkı ve bazı dervişlerin iddiaları olduğu saptanmıştır. İlgili iddianın Dünya Bektaşi Merkezinin resmi kanaatlarından olmadığını belirtmekte fayda vardır.

Dedebaba'nın vefatının ardından vuku bulmuştur. Dedebaba'nın vefatından sonra bu üç ülkede ve dünyanın diğer yerlerinde bulunan Bektaşiler esasen siyasi nedenlerden dolayı farklı görüşler benimsemek durumunda kalmışlardır. Bu bağlamda örneğin, Türkiye'de Bektaşilerin Babagan kolunda mücerredlik şartı kaldırılırken, Arnavutluk'ta ve Mısırda mücerredlik şartı devam ettirilmiştir. Neticede çeşitli anlaşmazlıklar ortaya çıkmış ve merkezle ilgili farklı kanaatler seslendirilmiş ve bunun da akabinde Salih Niyazi Dedebaba'dan sonra Arnavutluk, Mısır ve Türkiye'de üç ayrı Dedebabalık müessesesi oluşmuştur.³ Bu yüzden de belli dönemlerde Bektaşi Merkezi'ni sahiplenen bir ülke diğer ülkelerde bulunan Bektaşiler tarafından kabul görmemiştir. Bununla birlikte Bektaşiliğin merkeziyle ilgili ortaya atılan bütün iddialarda Salih Niyazi Dedebaba referans alınmıştır.

B. Salih Niyazi Dedebaba'dan Sonra Arnavutluk'ta Bektaşiliğin Durumu

Arnavutluk'taki Bektaşi tekkeleri Tepedelenli Ali Paşa zamanından itibaren devletle işbirliği içerisindeydi. Bu durum Salih Niyazi Dedebaba'nın Arnavutluk'a gelmesi ve dünya Bektaşilerinin kurumsal merkezi'nin de buraya taşınmasıyla devam etmiştir. Söz konusu iş birliğinin genel mahiyeti şu şekildeydi: Bektaşi tekkeleri devlete karşı çıkmaz, ülke menfaati için devlet politikalarıyla birlikte hareket eder ve devlet karşıtı bir politika gütmemezlerse, devlet de tekkelerin ve Bektaşi tarikatının yürütme organlarının işine karışmaz.

Salih Niyazi Dedebaba'nın vefatına kadar devlete olan yakınlıklarıyla tanınan Bektaşiler bu durumdan çeşitli düzeylerde istifade etmişlerdir. Nitekim diğer dini gruplara kıyasla kendi dini faaliyetlerini bağımsız bir şekilde sürdürebilmede daha az sıkıntı yaşamış olmaları söz konusu iddianın açık kanıtıdır.⁴ Salih Niyazi Dedebaba'nın vefatının akabinde devlet, Bektaşileri kendince yönetmeye çalışmışsa da Bektaşiler bağımsızlıklarını büyük ölçüde koruyabilmişlerdir. Bu durum 1945 yılında Komünist Partisi'nin Arnavutluk'ta hakimiyeti ele geçirene değin devam etmiştir. Bundan sonra Bektaşiler için sıkıntılarla dolu bir dönem başlamıştır.

³ Koca, a.g.e., s. 52

⁴ Shyqyri Hysi, *Muslimanizmi Në Shqipëri në Periudhën 1945-1950*, Mësonjëtorja Yayınevi, Tiran 2006, s. 162.

Salih Niyazi Dede Baba'dan sonra Dede Baba olarak 6 Ocak 1942 yılında Ali Rıza Dede Baba (1882-1944) seçilmiştir⁵. Ali Rıza Dede Baba⁶ 1944 yılına vefat edinceye kadar görevini sürdürmüştür. Dede Babalık görevine seçildiği zaman bu göreve getirilmesi hususunda isteksiz olduğu, fakat kabul etmekten başka bir seçeneğinin olmadığı belirtilmektedir. Ayrıca o dönemde onun bu göreve getirilmesinde zamanın Arnavutluk başbakanı Mustafa Kruja'nın etkisinin olduğu da söylenmektedir. Bu iddianın doğru olma ihtimali yüksektir. Zira Ali Rıza Dede Baba'nın başbakanın akrabasıydı. Bu olay vesilesiyle o dönemde bazı muhipler arasında "siyaset veliliğe karıştı" söyleminin yayıldığı da rivayet edilmektedir.⁷

Ali Rıza Dede Baba uzun bir hastalıktan sonra 1944 yılında Tiran'daki dergâhın meydanında vefat etmiştir. Onun vefat ettiği dönemde Arnavutluk'ta iki ana siyasi grup vardı ve Bektaşiler de bu evrede ikiye ayrılmışlardı. Bunlardan biri Enver Hoca'nın liderliğinde partizan grupların oluşturduğu Komünist Partisi'ni, diğeri de Mehdi Fraşeri önderliğinde olan Milli Cephesi Partisi'ni⁸ desteklemişti. Bu iki siyasi parti o dönemde Arnavutluk'un yönetimini ele geçirmek için büyük çaba sarf etmiştir. 1944 yılına gelindiğinde Milli Cephesi Partisi büyük oranda yönetimi ele geçirmişti.

Ali Rıza Dede Baba'nın vefatının ardından Mehdi Fraşeri'nin desteğiyle, yerine Kamber Ali Dede Baba gelmiştir.⁹ Bektaşilerin Milli Cephesi Partisi'ni desteklenmesinin en büyük nedenlerden biri de bu partinin başında bulunan Mehdi Fraşeri'nin kimliğidir. Zira demokratik yapısıyla öne çıkan ve mühim bir entelektüel olan Mehdi Fraşeri aynı zamanda Bektaşî idi.¹⁰ Bu destekçilerin önde gelenlerinden bir diğeri ise Amerika'da ilk Bektaşî Dergâhını açan Recep Baba'ydı. Bu dönemde komünist bloğun ve özellikle Yugoslavya'nın yardımını alan Partizan grupları Mehdi Fraşeri'yi yönetimden uzaklaştırarak kontrolü ele geçirdiler. Bunun yanı sıra Milli Cephesi Partisi'nin bütün üyelerini ve onlarla işbirliği yapan herkesi vatan haini ilan ettiler. Böyle bir ortamda bulunan Recep Baba İtalya'ya kaçmak için hazırlıklarını yaparak Kamber Ali Dede Baba'yı

⁵ Afmataj, a.g.t., s. 119

⁶ Ali Rıza Dede Baba 18 Ekim 1882'de bugünkü adı Kruja olan Akçahisar'da doğmuştur.

⁷ Kaliçani, a.g.e., s.222

⁸ Arnavutça'da *Balli kombetar* diye adlandırılan, Ali Këlcyra ve Midhat Fraşeri tarafından 1942 yılında kurulan anti-komünist ve anti-monarşist olan Milli Cephe Partisi Milliyetçi bir parti idi. Bkz. Barbara Jelavich, **History of the Balkans, Vol. 2, Twentieth Century**, Cambridge University Press, 1983, p. 274

⁹ Afmataj, a.g.t., s. 76;

Hysi, a.g.e., s. 191;

A.M.R, Fondi i Drejtorise se Dyte, sene 1958, D.62, f.19.

¹⁰ Hysi, a.g.e., s. 191

ikna etmeye çalışmıştır. Fakat Dedebaba: “Sonuçları ne olursa olsun vatanımdan ayrılmayacağım” cevabını vermiştir.¹¹

Yönetimi ele geçirdikleri 13 Şubat 1945 tarihinde Kanber Ali Dedebaba Komünistler tarafından görevinden alınır ve yerine Cafer Sadık Dedebaba getirilir. Kanber Ali Dedebaba Milli Cephe Partisi’ni desteklediği için vatan haini ilan edilir ve tutuklanarak ceza evine gönderilir. Kendisi 1950 yılında 74 yaşında iken Tiran hapisanesinde vefat etmiştir.¹² Onun makamına oturan Cafer Sadık Dedebaba Partizan Grupların saflarında yer almış, bu yüzden de komünistler tarafından desteklenmiştir. Fakat yaşlı ve hasta olduğu için Dedebabalık görevinde bir seneyi tamamlayamadan 1945 yılında vefat etmiştir.

Arnavutluk Bektaşileri arasında ortaya çıkan Komünist ve Milli Cephe ayrımı, komünistlerce çok iyi kullanılmıştır. Zira Komünist Partisi, Bektaşilerin arasında bulunan Komünist Bektaşi din adamlarını destekleyerek, Milli Cephesini destekleyen diğer Bektaşi din adamlarını ortadan kaldırmıştır. Nitekim bunlardan bazıları hapse atılmış, bazıları ise öldürülmüştür. Böylece sadece 1945-1947 yılları arasında 30 kadar entelektüel birikime sahip olan üst düzey Bektaşi babası komünistlerin zulmüne maruz kalmıştır.¹³

Cafer Sadık Dedebaba’nın ölümünden sonra yerine 8 Eylül 1945 tarihinde Abaz Hilmi Dedebaba seçilmiştir¹⁴. Abaz Hilmi Dedebaba bu göreve geldiğinde Bektaşilerin arasında artık Milli Cephe Partisi’ni destekleyenler kalmamıştı. Fakat Bektaşiler yine ikiye ayrılmıştı. Bu seferki bölünmede Bektaşilik’te reform söylemleri söz konusuydu. Bu reform, Bektaşi babalarının evlenmesi, sakallarını tıraş etmeleri, giyim kuşamlarının sivil kıyafetlere dönüştürülmesi ve en önemlisi de Bektaşiliğin artık dini bir müessese yerine sivil bir kurum halini alması gibi konuları kapsamaktaydı. Reformun en büyük destekçilerinden olan ve aynı zamanda önderliğini yapan kişi Komünist hükümetinde yer alan Mustafa Cani ya da diğer adıyla Faya Martaneşi Baba idi.¹⁵ Reformcuları destekleyen Bektaşi sayısı azdı fakat hükümetten gelen destekten dolayı etkileri fazlaydı. Reformcuların karşısında, muhafazakârları temsil eden kişi ise Abaz Hilmi Dedebaba idi. Bu sebeple Abaz Hilmi Dede’nin Dedebaba olarak seçilmesi reformculara karşı bir darbe

¹¹ Kaliçani, a.g.e. s.227

¹² Afmataj, a.g.t., s. 119

¹³ Rexhebi, a.g.e., s. 368.

¹⁴ Hysi, a.g.e., s. 192

¹⁵ Mustafa Cani’nin bahsi geçen reformu gerçekleştirmek istemesinin nedeni kendi gayri resmi evliliğini meşrulaştırmak için bir hamle olarak düşünülmektedir. Bkz. Hysi, a.g.e., s. 196

olarak algılanmıştı. Fakat Reformcular yine vazgeçmemişler ve 5 Ocak 1947 tarihinde Bektaşilik Reformu'nu ele alacak Olağanüstü Genel Bektaşi Kurulu'nu toplamayı başarmışlardı. Genel Kurul'un toplanması ayrıca iki tarafın destekçi sayısını belirleme noktasında önemli bir hadise idi. Kurulda Reformcuları destekleyenlerin sayısı muhafazakârları destekleyenlere kıyasla daha azdı. Bundan dolayı uzun tartışmalara rağmen reform paketini Genel Kurul'a kabul ettiremediler. Azınlık durumuna düşen Reformcular böyle bir yenilgiyi kabul edemediler. Böylece hükümetin gizli desteğiyle organize olmaya başladılar ve Bektaşi camiadan ayrılma kararı aldılar. Bunu gerçekleştirmek için başlattıkları geniş çaplı çalışma muhafazakârları çok kızdırmıştı. Onların önderliğini yapan Abaz Hilmi Dedebara, inandıkları ve savundukları idealler adına 18 Mart 1947 tarihinde Reformcuların önderlerinden olan Faya Martaneşi Baba ve Feyzo Dervişi Baba'yı öldürüp kendi hayatına son vermiştir.¹⁶ Kendi içinde sorunları olan hükümet böyle bir olayın karşısında hazırlıksız yakalanmıştı. Yetkililer birkaç ay boyunca Bektaşilerin yeni liderinin kim olacağı konusunda net bir karara varamamakla birlikte Abaz Hilmi Dedebara'yı vatan haini ilan etmekte vakit kaybetmemişlerdir.¹⁷

Başlangıçta hükümet olayı fırsat olarak değerlendirip Bektaşilerin başına Reformcuları destekleyen birini getirmeyi düşünmüş ve halkın nabzını yoklamak için ajanlar görevlendirmişti. Ajanlar hükümete gönderdikleri raporlarda, halkın Reformcuları desteklemediğini ve Abaz Hilmi Dedebara'nın halk nezdinde kahraman bir veli olarak görüldüğünü açıkça belirtmişlerdi. Raporları dikkate alan hükümet projeden vazgeçmek zorunda kalmıştı.¹⁸

Bu dönemde Arnavutluk hükümetinin diğer bir hamlesi ise Bektaşilerin başına Ortodoks bir papaz getirme çabasıdır. Böylece Llazar Popoviç adında İşkodralı bir Ortodoks papazı hakkında bilgi toplanmaya başlanmış ve hükümet politikalarına uygun olup olmadığına dair araştırmalar yapılmıştı. Araştırmalar neticesinde Ortodoks papaz hükümet karşıtı çıkınca, onu Bektaşilerin lideri yapma arzusundan vazgeçilmişti.¹⁹ Bütün hamleler Bektaşi babalarına güvenilmediği için gerçekleştiriliyordu. Zira teklif götürülen

¹⁶ Hysi, a.g.e., s. 212

¹⁷ Hysi, a.g.e., s. 218

¹⁸ Hysi, a.g.e., s. 221

¹⁹ A.Q.SH, F. 14/AP, V. 1947, D.59, Fl. 24;

Hysi, a.g.e., s. 222

babaların çoğu, Komünistlerin tüm ısrarlarına ve ikna çabalarına rağmen Bektaşilerin başına geçme teklifini geri çevirmişlerdi.²⁰

Uzun bir aradan sonra Bektaşilerin başına Ahmed Müftar Dedebaba getirilmiş ve bu kişi komünistlerin beğenisini kazanmıştı. Zira kendisi partizan grupların saflarında yer almış ve işgalcilere karşı savaşırken ağır yaralanmıştı. Ahmet Müftar Dedebaba aynı zamanda iyi eğitim görmüş bir şahıstı. Farsça, Arapça ve Osmanlıca bilen Ahmet Müftar Dedebaba 70 sayfalık Osmanlıca el yazısıyla kaleme alınmış bir esere de sahiptir. Şiiri seven Dedebaba Yunus Emre'nin dizelerinden çok etkilenmiş ve bunlardan birkaçını tekkelerde okutmak için Arnavutça'ya çevirmiştir.²¹

Arnavutluk'ta Bektaşilik savaşlardan ve en önemlisi de siyasi kargaşalardan dolayı Dünya Bektaşi Merkezi olma vasfını yitirmişti. Çünkü diğer coğrafyalarda ayakta kalmayı başarabilen tekkelerle irtibatını sürdürmemiş ve kendi iç problemlerine yoğunlaşmıştı. Ahmet Müftar Dedebaba posta oturur oturmaz ilk olarak Arnavutluk topraklarında Bektaşiliği içine düştüğü kargaşadan çıkarıp yeniden canlandırmanın yollarını aramaya koyulmuştu. Öte yandan Bektaşiler reformculardan bir hayli rahatsız idiler. Bektaşileri yatıştırmak için Ahmet Müftar Dedebaba Selim Kaliçani Baba ile birlikte 3 ay boyunca bütün tekkeleri ziyaret etmişti. Diğer taraftan Reformcuların yaptıkları propaganda yüzünden Bektaşiler Komünistlerin dine baskı uygulayacağına dair endişeye kapılmışlardı. Ahmet Müftar Dedebaba böyle bir iddianın gerçek olmadığını, zira devletin dini serbest bıraktığını ve dini grupların işlerine karışmadığını söyleyerek halkı ikna etmeye çalışmıştı. Daha inandırıcı olmak amacıyla reformcu babaları buldukları tekkelerinden kovmuş ve resmi dini kıyafetlerini çıkarmalarını emretmişti. Aynı zamanda dini kisvelerini komünist propaganda yüzünden çıkaran eski dervişleri yeniden derviş olarak kabul etmiş ve Bektaşi kıyafetlerini kendilerine tekrar giydirmişti.²² Bu dönemde birçok gencin Bektaşiliğe intisap ettiği bilinmektedir.

Ahmed Müftar Dedebaba Arnavutluk'ta Bektaşiliğin durumunu değiştirmek ve yeniden Dünya Merkezi haline getirmek için başka faaliyetlerde de bulunmuştur. Bu kapsamda 1 Aralık 1949 tarihinde Başbakanlığa bir mektup yazarak Bektaşiliğin Dünya

²⁰ Hysi, a.g.e., ss. 223-224

²¹ Kaliçani, a.g.e., s.229;

Korespondenti Urtesia, "Respekt per Klerikun e Vyer", **Urtësia dergisi**, Tiran, Haziran 2008, no. 65, ss. 11, 13

²² Kaliçani, a.g.e., s.230

Merkezi'ni Tiran'da yeniden canlandırmak için öneride bulunmuştur. Detaylı bir raporla bunu nasıl yapacağını, yeni durumun Bektaşiler ve özellikle Arnavutluk için ne tür getirileri olacağını açıklamış ve Başbakanlığı ikna etmeye çalışmıştır. Bunu yaparken de zamanın şartlarını ve realiteyi göz önünde bulundurarak böylesi bir açılımın Doğu Komünist bloğunda ve Sovyetler Birliği'nde din hürriyetinin ne denli ileri seviyede olduğunu ve gerici Batı dünyasına bunun iyi bir ders olacağını bildiren ifadeler kullanmıştır.²³ Komünist rejimin böyle bir teklif karşısındaki cevabının ne olduğuna dair bilgi bulunmamaktadır. Fakat bu tarz bir projenin hiçbir zaman hayata geçirilemediği bilinmektedir. Zira malum olduğu üzere Komünist Parti'nin asıl niyeti dini ortadan kaldırmak idi.

Ahmed Müftar Dede Baba zamanında, Bektaşilerin etkisini zayıflatmak ve Bektaşileri tekkelerden uzaklaştırmak için komünistlerin izlediği yol öncekilerden farklı idi. Böl ve yönet yönteminin etkili olmayacağı anlaşılınca, Bektaşilerin halk üzerindeki etkilerinin azaltılması yolunu tercih etmişlerdir. Böylece bir yandan ajanlar çeşitli bahaneler ve iftiralar öne sürerek halkı dinden uzaklaştırmaya çalışırken, diğer yandan Dede Baba'yı yanlış yönlendirmeye ve çeşitli vaatler ve teminatlarla dinin anayasanın garantisini altında olduğuna dair kendilerini ikna etmeye çalışmışlardı.²⁴ Ayrıca farklı şehirlerde bulunan önemli babaların halk üzerindeki etkilerini azaltmak için Dede Baba'yı zekice planlarıyla ikna ederek, bu babaların farklı şehirlerin tekkelerine atanmalarını sağlamışlardı. Bu çerçevede örneğin güney Arnavutluk'ta bulunan bazı babaları kuzeye, kuzeydekileri ise güneye göndermişlerdi. Bunun neticesinde örf ve adetleri farklı olan yeni şehirlere atanmış babalar yerli halkla anlaşamadıkları için tekke ziyaretlerinde azalma meydana gelmiştir.

Yukarıda belirtildiği üzere komünistler çeşitli yollarla halka din karşıtı propaganda yapmaya devam ediyorlardı.²⁵ Dede Baba ise, Selim Kaliçani Baba'nın ifadesiyle, komünist "arkadaşların" yardımcı olduklarını düşünüyordu. Aslında zahiren öyle görünüyordu. Bu noktada, Komünist Partisi'nin kuruluş aşaması ile iktidarının ilk yıllarında gerçek yüzünü gizli tuttuğunu hatırlatmak gerekir. Bu itibarla başlangıçta demokratik ve liberal bir görüntü vermeleri birçok insanın kanmasına sebep olmuştu. Kandırılan insanların çoğu

²³ Hysi, a.g.e., ss. 184-186

²⁴ Kaliçani, a.g.e. ss.230-231

²⁵ Kaliçani, a.g.e., ss.234-235

partizan çetelerinde komünistlerle yan yana savaşanlardan oluşmaktaydı. Bunlardan biri de Ahmed Müftar Dede Baba idi. Yalnız komünistler Ahmed Müftar Dede Baba'ya güvenmemeye başlamışlardı. Ahmet Müftar Dede Baba ilk başlarda komünist değerlere inanan bir insan olarak, komünizmin dine herhangi bir zararı olacağına düşünmüyordu. Bu yüzden de komünistlerin hoşuna gitmeyecek derecede Bektaşilik ve din adına çok çalışmıştı. Komünistlerin asıl amacını gördükten sonra bile devletle ters düşmeyecek şekilde çalışma temposunu aynen devam ettirmişti. Kendisinin yoğun çalışma temposu halkta büyük beğeni toplamakta idi ve bu komünistlerin işine gelmiyordu. Bu yüzden onu artık Bektaşilerin Dede Babası olarak görmek istemiyorlardı ve postundan indirmek için kollarını sıvamışlardı. Komünistler nihayet bazı halifebabaları kullanarak Ahmet Müftar Dede Baba'yı postundan indirmeyi başardılar.

1958 yılında Dedelik Konseyi toplandığında, Ali Porodina Baba, Kazım Elbasani Dede, Kruya'dan İlyas Baba ve Korça'dan Sabri Baba, çeşitli gerekçeler öne sürerek Ahmet Müftar Dede Baba'nın Dede Babalık postuna layık olmadığını öne sürerek artık kendisini mürid olarak görmek istemediklerini ve görevden uzaklaştırılması gerektiğini savundular. Böylece Konsey Ahmet Müftar Dede Baba'yı postundan indirerek yerine Komünist meclisinde milletvekili olan İlyas Fehmi Dede Baba'yı getirdi.²⁶ Ahmet Müftar Dede Baba ise o zamanda derviş olan Hacı Reşat Bardhi Dede Baba'yla (ö. 2011) birlikte Malakastır şehrinin Drizar Köyü'ndeki harabeye dönmüş bir tekkeye sürgün edildi.²⁷ Bir söylentiye göre ise Ahmet Müftar Dede Baba Abaz Hilmi Dede Baba'nın naaşını alarak Dünya Bektaşi Merkezi'nin türbelerinden birine defnetmiş ve onun adına bir anma töreni yapmıştır. Bu davranışın onun postundan indirilmesinin asıl sebebi olduğu öne sürülmektedir, zira Ahmet Müftar Dede Baba, hükümetin hain ilan ettiği birinin anısına bir tören düzenlemiş olmaktadır. Doğal olarak hükümet de böyle bir davranışı affetmeyecekti. Büyük bir ihtimalle komünistler, savaş esnasında partizan çetelerinde büyük bir komutan olduğundan dolayı Dede Baba'yı hapse atmak yerine sürgüne göndermişlerdi.²⁸

Öte yandan İlyas Fehmi Dede Baba Arnavutluk Bektaşileri tarafından dede Baba olarak kabul edilmemektedir. Çünkü Bektaşilere göre o görevi boyunca Bektaşiliğe sadece

²⁶ Kaliçani, a.g.e., s.260.

²⁷ Korespondenti Urtesia, a.g.m., s.7;
Kaliçani, a.g.e., ss.265, 276

²⁸ Böyle bir söylenti Bektaşi cemaati arasında meşhurdur, fakat doğru olup olmadığını tespit etme imkânımız olmamıştır. Ancak daha derinlemesine arşive dayalı bir çalışma yapıldığı takdirde bu iddianın doğruluğu veya geçersiz oluşu hakkında kesin bir yargıya varılabilir.

zarar vermiş ve devletin emirleri doğrultusunda çalışmıştır.²⁹ Kendisi 1958 ile 1967 yılları arasında görevini sürdürmüştür. 1967 yılından sonraki hayatıyla ilgili fazla bilgi bulunmamaktadır. Onun görev süresi boyunca Arnavutluk Bektaşilerinin çoğu sürgünde olan Ahmet Müftar Dede'yi “dedebaba” olarak kabul ediyorlardı.

1. Ahmet Müftari Dedebaba Hakkındaki Tartışmalar

Ahmet Müftar Dedebaba'nın (1916-1980)³⁰ şahsiyeti ve yaptığı hizmetler göz önünde bulundurulduğunda bazı kaynaklarda kendisiyle ilgili olarak dile getirilen “komünistlerin kuklası”³¹ şeklindeki tabirin pek de yerinde olmadığını ifade etmek gerekir. Bu hükmün, kendisinin söz konusu göreve komünistler tarafından getirildiği bilgisine dayanılarak verildiği anlaşılmaktadır. Hâlbuki Ahmet Müftar Dedebaba'dan önce seçilen Abaz Hilmi Dedebaba da aynı şekilde seçilmiştir. Durum böyle olunca birini “komünistlerin kuklası” diğerini ise “Bektaşî kahramanı” olarak nitelendirmek konuyla ilgili fazla araştırma yapılmadığının göstergesidir. Zira mevcut belgeler ve Arnavutluk'ta yapılan araştırmalar Ahmet Müftar Dedebaba'nın olumsuz bir nitelemeyi hak etmediğini ortaya koymaktadır. Onun da Abaz Hilmi Dedebaba gibi Komünistlerin yardımıyla seçildiği doğru olmakla birlikte ilerleyen dönemde komünistler için çalışmadığı bilinmektedir. Nitekim kendisinin yine aynı komünistler tarafından görevinden uzaklaştırılmış olması hakikati apaçık bir şekilde ortaya koymaktadır.

1967 yılında Arnavutluk'ta dinler resmi olarak yasadışı ilan edildi³² ve bütün camiler, tekkeler ve kiliseler kamusallaştırılıp çok eski olanlar hariç, hepsi yıkıldı. Böyle bir ortamda komünistlere karşı çıkan birçok din adamı ya hapse atıldı ya da idam edildi. Hayatta kalan din adamları ise, faaliyetlerini ancak gizli bir şekilde devam ettirebildiler. Bu bağlamda Ahmet Müftar Dedebaba Drizar sürgününün ardından Tiran'a yerleşmiş ve gizlice Bektaşî ayinlerini icra etmeye başlamıştı. Bu ayinlere genellikle kendisinin yakın

²⁹ Kaliçani, a.g.e., ss. 260-270.

³⁰ Bkz. Ek 1.1.4.

³¹ Bkz. Salih Çift, **Son Bektâşî Dedebabası Ahmed Sırrı Dedebaba Ahmediyye Risâlesi ve Nefesler**, Revak Kitabevi, İstanbul 2013, s.8; Huseyin Abiva, **Reflections On Baba Rexheb & The Bektashi Presence In North America**, Babagan Books, 2008, p. 30; Frances Trix, **The Sufi Journey of Baba Rexheb**, University of Pennsylvania Yayınevi, ABD 2009, s. 119

³² Bkz. Dinleri yasaklayan kararname Bkz. Ek 1.1.2.

çevresi ile güvendiği şahıslar katılıyordu. Böyle bir ortamda verdiği sözü tutan ve mücerredlik erkânından vazgeçmeyen Reşat Bardhi Derviş, Ahmet Müftar Dede-baba'nın en gözde dervişlerinden biri olarak hep yanında durmuş ve onun terbiyesinden geçmişti. Reşat Bardhi Derviş'in gösterdiği sadakat ve fedakârlık daha sonraları karşılığını bulmuştur. Nitekim Ahmet Müftar Dede-baba, hayatta olan diğer halifebabalarla³³ gizli bir toplantı yaparak, kendisinin hastalığı ile diğer halifebabaların yaşlı oluşlarını gerekçe göstererek Reşat Bardhi Derviş'i, halifebaba ve Dede-baba vekili yapma kararı almıştır. Diğer babalar da böyle bir seçimin isabetli olduğunu söyleyerek ilgili kararı onaylamışlardır. Bunun üzerine Reşat Bardhi Derviş için bir icazetname hazırlanarak kendisine teslim edilmiştir.

Reşat Bardhi Dede-baba³⁴ böylece Ahmet Müftar Dede-baba'nın 1980 yılındaki vefatına kadar gizli bir şekilde dedebaba vekili görevini, 1980 yılından sonra da 2011 yılına kadar dedebaba görevini üstlenmiştir. Arnavutluk'ta komünist rejimin sona ermesi ve demokratik rejimin yerleşmesiyle Reşat Bardhi Dede-baba 1991 yılında Rahibe Teresa'nın yardımıyla Tiran'daki Dünya Bektaşî Merkezi'ni yeniden açmıştır.³⁵ 1993 yılında ise VI. Bektaşî Kongresini düzenlemiştir.³⁶ Bu kongrede Receb Baba dünya Bektaşîlerinin Onursal Başkanı seçilmiştir. Aynı kongrede Reşat Bardhi Dede-baba tekrar dedebaba olarak onaylanmıştır. Hacı Reşat Bardhi'nin "dedebaba" olarak seçilmesi Türkiye'de bulunan Bedri Noyan tarafından iyi karşılanmamıştır. Zira Türkiye'de bazı Bektaşîlere göre Hacı Reşat Bardhi Dede-baba 1992 yılında İzmir'e gelerek, Bedri Noyan'dan halifelik icazeti almıştır. Fakat 1993 yılında yapılan Kongrede Reşat Bardhi'nin dedebaba olarak seçilmesinin ardından Şevki Koca kendisine bir mektup ulaştırıp Bedri Noyan'ın halifesi olarak mevcut Dede-baba'nın sağlığında kendisinin Dede-baba seçilemeyeceği konusunda uyarmıştır.³⁷ Ayrıca Hacı Reşat Bardhi Dede-baba'ya mücerred olması hasebiyle Türkiye'ye yerleşmesi ve Noyan'ın vefatından sonra Dede-baba olması teklifinde bulunulmuştur.³⁸

Yukarıda dile getirilen iddialar Arnavutluk Bektaşîlerince reddedilmektedir. Onlara göre Hacı Reşat Bardhi'nin müteahhil olan bir babadan halifelik icazetnamesi alması söz

³³ Söz konusu olan halife babalar Elbasanlı Şerif Baba ve Bayram Baba'dır.

³⁴ Bkz. Ek 1.1.4

³⁵ Ahmataj, a.g.e., s.87

³⁶ Shyqyri Hysi, **Histori E Komuniteteve Fetare Shqiptare**, Mesonjetorja Yayınevi, Tiran 2006, s. 164

³⁷ Koca, a.g.e., s. 54

³⁸ Koca, a.g.e., s. 54

konusu olamaz. Zaten Hacı Reşat Bardhi'ye mürşidi olan Ahmet Müftar Dede Baba halifelik icazetnamesi vermişti. Öte yandan yukarıda zikredilen mektup Tiran'daki dergâhın arşivlerinde bulunmamaktadır. Son olarak, Arnavutluk'taki mücerred babaların, Türkiye'den gelen ve müteehhil olan babaların iddialarını hiçbir zaman ciddiye almadıklarını belirtmek gerekir.

Hacı Reşat Bardhi Dede Baba 2011 yılına kadar görevini sürdürmüştür. Vefatı dolayısıyla Dede Baba vekili olan Hacı Edmond Brahimaj Baba³⁹ oybirliğiyle 2 Nisan 2011 tarihinde Dede Baba olarak seçilmiştir.⁴⁰ Hacı Edmond Brahimaj Dede Baba günümüzde Dünya Bektaşilerinin Lideri sıfatını korumaktadır. Türkiye'deki Bektaşilerin bir kısmı Hacı Edmond Brahimaj Dede Babalığını kabul etmektedirler.⁴¹ Bunun dışında Amerika'da Detroit Dergâhı ve Balkanlar'da bütün Bektaşi dergâhları Hacı Edmond Brahimaj'ı "Dede Baba" olarak kabul etmektedirler.

C. Türkiye, Mısır ve Dünya'nın Diğer Yerlerinde Bektaşiliğin Durumu

Salih Niyazi Dede Baba'nın vefatından sonra Türkiye ve Mısır'daki Bektaşiler Dede Babalık iddiasında bulunmuştur. Bu kısımda iki tarafın iddiaları ve Arnavut Bektaşilerden gelen tepkiler, ayrıca dünyada Bektaşilerin durumu da ele alınacaktır.

1. Türkiye'de Bektaşiliğin Durumu

Salih Niyazi Dede Baba'nın Türkiye'den ayrılmasından sonra, Türkiye'deki babalar ayinlerini gizlice icra etmeye çalışmışlardı. Bununla birlikte tekkelerin kapatılmasının ardından, daha önce mücerred olan babaların çoğu, mücerredlik yeminlerini bozup evlenmişlerdi. Bu dönemde Salih Niyazi Dede Baba'nın vefatına kadar Türkiye'de Dede Babalık ile ilgili herhangi bir tartışma söz konusu olmamıştı. Çünkü Salih Niyazi Dede Baba geleneksel manadaki Bektaşiliğin son doğal lideri durumundaydı ve bu husus bütün Bektaşilerce müsellemdi. Onun vefatından sonra Bedri Noyan'a (ö. 1997) göre Ali Naci Baykal Baba (ö. 1960) Dede Babalık görevini sürdürmüştür. Böylece Dede Babalık makamı Salih Niyazi Dede Baba'dan sonra tekrar Türkiye'de devam etmiştir. Kendisi bu

³⁹ Bkz. Ek 1.1.4

⁴⁰ Dünya Bektaşi Merkezi'nin eski genel sekreteri Syrja Xhelaj ile yapılan 7 Ekim 2014 tarihli görüşmede bu iddialar değerlendirilmiştir.

⁴¹ Bu iddia Türkiye'de bulunan Ozan Akbay Baba'ya aittir. Ozan Akbay Baba ile 28 Aralık 2014 tarihinde yapılan görüşmede yer almaktadır.

iddiayı kitabında yer verdiği Turgutlu Ali Rıza Dergâhı postnişini Hüseyin Cevre Baba'nın Salih Akdemir'e yazdığı bir mektupla desteklemeye çalışmaktadır. Söz konusu mektubun içeriği şu şekildedir:

‘Muhterem Evladım Derviş Salih Akdemir,

Ruhu şad ve handan olsun, Ali Rıza Baba erenlerimiz zamanında ve ben Fakir zamanında yolumuza karşı yaptığınız hizmetler, bu defa yaptığınız hizmetlerle iki kat yükselmiştir.

Türkiye’imizde Tarikat-ı Muhammed Ali’yi temsil edecek bir makam yok iken sizin gibi kıymetli evlatlarımızın teşebbüs ve himmetleriyle hakiki bir Hilafet makamı kurulmuştur. Bu suretle Ali Naci Dedebaba erenlerimiz Türkiye’mizin hakiki bir Dedebaba vekilidir. Bu cihet zahiren ve batınan böyledir. Çünkü Salih Niyazi Dedebaba erenlerimiz, Türkiye’den ayrılırken, birçok Babagan ve Muhibban huzurunda kendi makamlarını bu zat-ı muhtereme vekâleten bırakmışlardır ki ma’nen ve bu makamın sahibidir. Son defa yapılan intihabat da maddeten bu ciheti kuvvetlendirmiştir ki bugün hakiki bir Dedebaba vekilidir.

Malumunuzdur ki bugün Türkiye’imizde Sadık Baba erenlerimizden başka Mücerred Baba yoktur. Fakir bu cihetler düşünerek ben hayatta iken sizi kendi elimle Mürşidim Ali Rıza Baba erenlerimin postuna Mücerred Baba olarak oturtayım. Bu suretle erenlerimin rızasını almış olayım. Bu ciheti siz evladımın da kabul edeceğinizden eminim. Muvafakatınızı bildirdiğinizde icazetiniz için teşebbüs ederek işe başlayacağım. Zira Sadık Baba göçerse Mücerredlik makaamı kâmilen zayi oluyor. Cümle evlatlarımıza selam ve muhabbetler evladım.

23 Şubat 1957

Hüseyin Cevre Baba

İmza’⁴²

Bu mektupla ilgili dipnotta ise şunlar kayıtlıdır:

‘‘Bu mektupta da Ali Naci Baykal Dedebaba’nın Salih Niyazi Dedebaba tarafından Türkiye’de vekil bıraktığı üstelenmiş oluyor. Ali Naci Baykal Dedebaba bu görevi Salih Niyazi Dedebaba’nın şهادetine kadar vekâleten yapmış, ondan sonra yine seçimler

⁴² Noyan, a.g.e., C. VI, ss.18-19

asaleten Dedebaba olmuşlardır”.⁴³ Kitabın başka bir yerinde ise müellif aynı iddiayı şu cümlelerle dile getirmektedir:

“Ali Naci Baykal Dedebaba 1336 (1920) yılında Ocak ayında Pirevi’nde Salih Niyazi Dedebaba’dan nasib almışlardır. Babalık icazeti Halife Hacı Hüseyin Mazlum Babadan’dır. 1931 yılında Salih Niyazi Dedebaba Tiran’a giderken Ankara’da bir muhabbet yapılmış, birçok baba ve dervişler toplanmışlardı. Orada bulunanların da isteği ve ricası üzerine dedebabalık makamına Ali Naci Baykal Baba Erenlerimizi, Salih Niyazi Dedebaba Vekil olarak tayin etmişlerdir. Zaten kendilerinin halifesi idiler. Salih Niyazi Dedebabanın şهادetlerinden sonra usul ve erkânı vecihle Ali Naci Baykal Dedebaba Erenlerimiz asaleten dedebaba olmuşlardır⁴⁴.

Bununla birlikte yukarıdaki metinde geçen 1931 tarihi yanlıştır, zira Salih Niyazi Dedebaba Arnavutluk’a 1930 yılında gitmiştir. Müellif başka bir ifadesinde ise söz konusu tarihi 1930 olarak vermektedir.⁴⁵ Bu tür yanlış ifadeler konuyla ilgili olarak Noyan’ın sergilediği çelişkilerin göstergelerinden yalnızca biridir. Ayrıca Bedri Noyan kendi kitabında Salih Niyazi Dedebaba’nın mektubu olduğunu belirttiği ve Ali Naci Baykal Dedebaba’ya yazdığını iddia ettiği bir metne daha yer vermektedir. Bu mektupta Salih Niyazi Dedebaba Ali Naci Baykal Dedebaba’ya hitaben şöyle bir ifade kullanmaktadır: “Sizi orada Dedebabalığa bırakarak bu tarafa intikal etmiş idim”. Mektubun tarihi ise 8 Nisan 1931’dir. Bedri Noyan’a göre bu mektup Ali Naci Baykal’ın Salih Niyazi Dedebaba’dan sonra Dedebaba olduğuna dair bütün şüpheleri ortadan kaldırmaktadır.⁴⁶ Aynı iddiayı savunanların arasında Şevki Koca da vardır.⁴⁷ Yukarıdaki metinler okunduğunda anlaşılacağı üzere Ali Naci Baykal Baba’ya Dedebabalık görevi Bedri Noyan’a göre Salih Niyazi Dedebaba tarafından Türkiye’den ayrılmadan önce verilmiştir. Fakat Arnavutluk arşivlerinde bulunan bir mektup bu iddianın asılsızlığını sarahaten ortaya koymaktadır.⁴⁸

⁴³ Bkz. 31. No’lu dipnot, Noyan, a.g.e., C.VI, s. 19

⁴⁴ Noyan, a.g.e., C. VI, s.75

⁴⁵ Noyan, a.g.e., C. VI, s.291

⁴⁶ Bkz. Noyan, a.g.e., C. I, s.343

⁴⁷ Koca, a.g.e., s. 51

⁴⁸ A.Q.SH, F. 883, V. 1930, D.5, Fl. 1-5. Mektubun orijinali için bkz. Ek 1.1.3. Transkripsiyonu aşağıda yer almaktadır:

Hak Hüve

Huzûr-ı mürşîd-i ekremîye. Ma’rûzât-ı fakîrânemizdir. Muhterem Salih Niyazi Dedebaba Efendimizin mukaddes nûran nûr huzur-ı şerîflerinden mahrûmiyet Ankara’da kadın erkek bütün muhibbân için bâis-i

Dipnotta verilen metinden de anlaşılacağı üzere Ali Naci Baykal, Salih Niyazi Dedebaba Arnavutluk'a geldikten sonra Baba unvanını almıştır. Bu da Bedri Noyan'ın iddiasının aksine, Ali Naci Baykal'ın, Salih Niyazi Dedebaba Ankara'da iken değil de Arnavutluk'a döndükten sonra Ankara'da bulunan muhibbanın isteği üzerinde baba unvanını aldığı açık bir göstergesidir. Bedri Noyan'ın yukarıda zikredilen mektubu da şüphe uyandırmaktadır. Zira Salih Niyazi Dedebaba'nın bu mektupta kullandığı “Sizi orada Dedebabalığa bırakarak bu tarafa intikal etmiş idim” ifadesi Türkiye'deki muhibban tarafından Niyazi Dedebaba'ya gönderilen mektupla bağdaşmamaktadır. Bütün bu detaylar Noyan tarafından dile getirilen iddiaların dayanaktan yoksun olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Türkiye'de tartışmalı bir iddianın üzerine bina edilmiş olan Ali Naci Baykal'ın Dedebabalığına en ciddi muhalefet Ahmed Sırrı Dedebaba'nın Türkiye'ye gelmesiyle gerçekleşmiştir. Bunun haricinde başka herhangi bir ciddi itiraz ortaya konulmamıştır. Ali

elem ve futûr olduktan başka zât-ı şerîfleri tâmmе-i ahvâl-i ihvân ile yakından meşgûl olup onların ihtiyâcât.. larını tatbîk ve yolumuzun kat'î icâbından olduğu üzre ara sıra muhabbet ve sohbetler tertîbe kardeşler arasında uhuvvet hislerini ve kendilerinin cenâb-ı pîr-i destdîr-i a'zâma karşı râbitalarını tersîn edecek bir vekîlin bulunmasından nâşî hem aliyе-yi mütevâliyeleriyle birkaç seneden beri vücüt-yâb-ı istikrâr olan mübârek eserlerin yavaş yavaş zâil olmasından bi-hakkın endîşe edilmektedir. Bu çok yerinde endîşenin husûl-i 'avâkibine mâni' olmak için bu fakîr evlâtlarınız ahvâli zâhir ve bâtın herkesçe ma'lûm olan ve bâ-husûs teveccüh ve feyz-i mürşithânelerinde mazharı bulunan Ali Naci bey kardeşimize babalık ünvanının tevcihini zât-ı akdes-i reşâdet-penâhîlerinden istid'âya karar verdik. Ol babda lutf ve kerem .. Allah 'ım ve mürşid-i ekrem efendimizdir.

10 şubat 1930

11 Ramazan 1348*

İmzalayan:

Ankara Mebusu Halid Ferid, Ardahan mebusu Sadreddin İstanbuldadır, Şûrâ-yı devlet tanzimat dairesi reisi Reşat, Şurayı devlet mâliye ve nâfia dairesi reisi Ali Rıza, Doktor Besim, Doktor Rağîb, Maliye Müdürlerinden Tal'at, Mimar Ali Rasim, İnhisâr-ı âsâr memuru Fehmi, Eczacı Mustafa, Devlette demiryolları ressamı Fahri, Kazâ-i Erkân-ı Harbiye Zabıtı Veli, Rusûmât Memurlarından Arslan Bey, Ziraat Bank Anbar Memuru Cemil, İsmail Meccânî, Süleyman Meccânî, Kazım, Mukbiz Emin Efendi, Mukbiz Hasan Efendi, Köprülü Ali Bey, Cevdet, İnşâ-i Ebnâ Kalfalarından Arnavut Rıza Efendi, Kaldırım Ustası Gani Efendi, Kaldırım Ustası Kasım, Kaldırım Ustası Sürya, Aşçı Hüseyin, Aşçı Mustafa, Emin Efendi'nin Ailesi Nazime, Kaldırımçı Şakir, Kaldırımçı Nezir, Aşçı Mehmet, Merhum Âgâh Paşa'nın refîkaları Zehra, Zehra Hanım hemşîreleri Refika, Ali Rasim Beg Teyzesi Derya, Ali Rasim Beg refîkası Makbule, Muallim Kudret, İhvandan Müfettiha, Fehmi Beg refîkası Feride, Fehmi Beg halası Cezabra, Doktor Besim Beg refîkası Hatice, Doktor Besim Beg baldızı Hayriye, Kerimesi Rakha, Hayriye Hanım gelini Aliye, Veli Beg refîkası Peyman, Arslan Beg refîkası Emine, İsmail Efendi refîkası Hayriye, Süleyman Efendi refîkası Tayyibe, İhvandan Zahide, İhvandan Huriye, Köprülü Ali Beg validesi Nadire, İhvandan Refiye, İhvandan Hatice ve gayruhum

* Orijinal metinde hicri tarih 11 Ramazan 1347 olarak yazılmıştır. Bu tarih yanlış yazılmış olabilir, zira yanında verilen 10 Şubat 1930 tarihiyle uymamaktadır. Hesaplama yapıldığı zaman 10 Şubat 1930 tarihi 11 Ramazan 1348 hicri yılına denk gelmektedir. Bu yüzden büyük ihtimalle mektubu yazan kişi 1348 yerine 1347 tarihini yanlışlıkla yazmış olabilir.

Naci Baykal Dedebaba'dan sonra Bedri Noyan Dedebaba olduğunu ileri sürmüştür. Bedri Noyan'ın Dedebabalığı Türkiye'de genel itibariyle, çeşitli Bektaşî kesimlerden gelen ihtilaflara rağmen kabul edilmiştir. 1997 yılında Bedri Noyan'ın vefatından sonra İzmir'de yapılan bir toplantıda Haydar Ercan Dedebaba olarak seçilmiştir. Ne var ki Haydar Ercan'ın Dedebabalığı uzun sürmemiştir. Teoman Güre Halifebaba öncülüğünde bir grup halifebaba Ankara'da toplanarak önceden onay vermelerine rağmen Haydar Ercan'ın Dedebabalığının geçersiz olduğunu belirtmiş, yine onay verenler arasında bulunan Mustafa Eke'yi yeni dedebaba olarak seçmişlerdir. Bunun neticesinde günümüz Türkiye'sinde iki ayrı Dedebaba'nın varlığı söz konusu olmuştur. Diğer taraftan Dedebaba'nın mücerred olması gerektiğine inanan Bektaşîler Arnavutluk'taki Dedebabayı desteklerken, hatırı sayılır diğer bir Bektaşî kitlesi ise Dedebaba'nın yeniden usul ve erkâna göre seçilmesi gerektiğini savunarak Arnavutluk ve Türkiye'de Dedebabalık iddiasında bulunanları yollarının lideri olarak görmemektedirler.⁴⁹

2. Mısır ve Dünyanın Diğer Yerlerinde Bektaşîliğin Durumu

Hacı Bektaş Dergâhı'nın kapatılması ve bilhassa da Salih Niyazi Dedebaba'nın vefatı sonrasında ortaya çıkan çeşitli sebepler ve de Arnavutluk'un komünist rejimle yönetilmeye başlayıp dış dünyayla irtibatının kesmesinin neticesinde Dünya Bektaşî Merkezi işlevselliğini büyük ölçüde kaybetmişti. Bu durumla doğrudan bağlantılı olarak çeşitli coğrafyalarda bulunan birçok Bektaşî tekkesi kendi kaderlerine terk edilmişti. Bazı tekkeler buldukları ülkelerde rejim baskılarından dolayı kapatılırken⁵⁰, diğerlerinin ise

⁴⁹ Ozan Akbay Baba ile yapılan 28 Aralık 2014 tarihli mülakat; Ahmet Dinç, "Bektaşîler Dar'da", 9 Mart 2002, Aksiyon Dergisi, 379. Sayısı http://www.aksiyon.com.tr/kapak/bektasiler-darda_508119 (25 Aralık 2014)

⁵⁰ Bulgaristan, Yunanistan ve Mısır'da bulunan Bektaşî Tekkeleri rejimlerin çeşitli baskılarına dayanamayıp kapatılmıştı. Bu bilgiye, hem yapılan araştırmalar hem de Arnavutluk arşivlerinde bulunan çeşitli belgeler aracılığıyla ulaşmak mümkündür. Bulgaristan ve Yunanistan'daki tekkelerin kapatılma gerekçeleri ve buna karşı koymak için gösterilen çabalar hakkında daha geniş bilgi için bkz.

A.Q.SH, F. 483, V. 1933, D. 2, Fl. 3;
A.Q.SH, F. 483, V. 1937, D. 3, Fl. 1;
A.Q.SH, F. 483, V. 1938, D. 1, Fl. 1;
A.Q.SH, F. 483, V. 1938, D. 1, Fl. 2;
A.Q.SH, F. 483, V. 1937, D. 3, Fl. 3;
A.Q.SH, F. 483, V. 1937, D. 3, Fl. 2;
A.Q.SH, F. 483, V. 1940, D. 4, Fl. 1;
A.Q.SH, F. 483, V. 1940, D. 4, Fl. 2, 3;
A.Q.SH, F. 483, V. 1933, D. 2, Fl. 1;
A.Q.SH, F. 483, V. 1933, D. 2, Fl. 2;
A.Q.SH, F. 483, V. 1936, D. 3, Fl. 1

Mısır'da kapatılan Bektaşî Tekkeleri için Bkz. Salih Çift, **Mısırdaki Betaşîlik**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, ss.208-221

kadro yetersizliğinden kapılarına kilit vurulmak zorunda kalınmıştır. Bu durumda olan tekkelerden biri de Arnavutluk'un dışında bulunan ve Dünya Bektaşî Merkezi'ne belli bir döneme kadar bağlı olan Mısır'daki Kaygusuz Sultan Dergâhı'dır. Bu Dergâhın başında Arnavut asıllı Ahmet Sırrı Dedebaba bulunmaktaydı.⁵¹ Kendisi daha önceleri Arnavutluk'a giderek Salih Niyazi Dedebaba'dan halifebabalık icazetnamesi almıştı.⁵² Salih Niyazi Dedebaba'nın vefatından sonra Ahmed Sırrı Baba 1949 yılına kadar Arnavutluk'taki Dünya Bektaşî Merkezi'ne bağlıydı.

Daha önce de ifade edildiği üzere, 1947 yılında Abaz Hilmi Dedebaba'nın ölümünden sonra 1948 yılında Ahmet Müftar Baba "dedebaba" olarak seçilmişti. Bu yıllarda Arnavutluk dış dünyaya kapalı bir ülke haline geldiğinden doğal olarak Arnavutluk'ta olan bitenlerle ilgili doğru haber almak zorlaşmıştı. Bu durum dünyadaki Bektaşîleri de etkilemişti. Zira artık Dünya Bektaşî Merkezi, dış dünyaya kapalı olan bir ülkede bulunuyordu. Dahası eski partizan ve komünist olan Ahmet Müftar Baba'nın "dedebaba" olarak seçilmesi Bektaşîlerin kafalarını iyice karıştırmıştı. Yanlış ve eksik gelen haberlere göre Arnavutluk'ta bulunan Dünya Bektaşî Merkezi artık komünistlerin propaganda merkezi haline gelmişti. Böylece Ahmet Sırrı Dedebaba, Kahire'de 30 Ocak 1949 tarihinde Arnavutluk dışında bulunan Bektaşî babaları ile halife babalardan oluşan bir toplulukla bir toplantı gerçekleştirmişti. Toplantı süresince Arnavutluk'taki durum ele alınmış, neticede Bektaşîliğin manevi görevini üstlenmek üzere Ahmed Sırrı Baba, Bektaşîlerin Dedebabası seçilmişti. Bu seçimle Kahire'deki Bektaşî tekkesi de bir süreliğine Dünya Bektaşîliğinin Merkezi haline gelmişti.⁵³

Seçimin akabinde Ahmed Sırrı Dedebaba Dünya Bektaşîlerinin Lideri unvanıyla Türkiye'ye gelmiş ve buradaki Bektaşîlerin büyük ilgisini çekmişti. Salih Niyazi Dedebaba'nın Türkiye'den ayrılıp bir süre sonra da vefat edişinin ardından Arnavutluk'taki dedebabaların ülkede yaşanan savaşlar ve siyasi kargaşalardan dolayı Türkiye'de bulunan Bektaşîlerle çok fazla ilgilenememeleri, bu coğrafyada yaşayan Bektaşîlerin kendilerini

⁵¹ Mısır'da Bektaşîlik ve Ahmed Sırrı Dedebaba ile ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. Salih Çift, **Mısırda Betaşîlik**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013;

Salih Çift, **Son Bektâşî Dedebabası Ahmed Sırrı Dedebaba Ahmediyye Risâlesi ve Nefesler**, Revak Kitabevi, İstanbul 2013

Bkz. Ek 1.1.4

⁵² A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D.4, Fl. 5; Kaliçani, a.g.e., s.216;

Rexhebi, a.g.e., s. 226.

İcazetnamesinin transkripsiyonu için bkz. Salih Çift, **Son Bektâşî Dedebabası Ahmed Sırrı Dedebaba Ahmediyye Risâlesi ve Nefesler**, Revak Kitabevi, İstanbul 2013, ss.245-247;

⁵³ Salih Çift, **Mısırda Bektaşîlik**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, ss. 137-139.

adeta boşlukta hissetmelerine yol açmıştı. Uzun aradan sonra aralarında mücerred bir Dedebaba'nın olmasından büyük memnuniyet duyan Türkiye Bektaşilerinin önde gelen isimleri o dönemde Ahmed Sırrı Dedebaba'ya biat etmişlerdi.

Bununla birlikte Ahmed Sırrı Dedebaba Türkiye'de fazla kalamadan 4 Ekim 1952 tarihinde İstanbul'da tutuklanmıştır. Tutuklanmaya, tekke ve tarikatlarla ilgili kanuna muhalefet etmek gerekçe olarak gösterilmiştir. Ahmed Sırrı Dedebaba serbest bırakıldıktan sonra Türkiye'den ayrılarak Mısır'a dönmüştür.⁵⁴ Bu nedenle hedeflediği hususları gerçekleştirme imkânı bulamamıştır. Kendisi Mısır'a döndükten sonra zor bir süreçten geçmiştir, zira Mısır'da devrim gerçekleşmiş ve krallık sistemine son verilmişti. Böylece Bektaşi dergâhı büyük bir müttefiki olan kralın desteğini kaybetmişti. Çeşitli sıkıntılarla boğuşmak zorunda kalan Kahire'deki Bektaşi Dergâhı en büyük darbeyi ise 1957 yılında almıştır. Askeri amaçlarla kullanılmak üzere 8 Mart 1957 tarihinde Kaygusuz Sultan Dergâhı kamulaştırılmış ve Ahmed Sırrı Dedebaba dervişleriyle birlikte hükümetin tahsis ettiği bir binaya taşınmak zorunda kalmıştı.⁵⁵ Bundan sonra Bektaşiliği Mısır topraklarında canlı tutma doğrultusunda Ahmed Sırrı Dedebaba'nın birçok girişim ve çabaları maalesef amacına ulaşamamıştır. Yaşadıklarının tesiri ve yakalandığı şeker hastalığı nedeniyle iyice bitkin düşen Ahmed Sırrı Dedebaba, 1963 yılının Ocak ayı başlarında vefat etmiştir.⁵⁶ Ahmed Sırrı Dedebaba'nın vefatıyla Mısır'da 5 asırlık Bektaşi geleneği de son bulmuştur.

Ahmed Sırrı Dedebaba'nın Dünya Bektaşi Lideri olarak seçilmesi Türkiye'deki bazı Bektaşiler ile Arnavutluk'taki tarikat mensupları tarafından kabul görmemiştir. Bunun sebebi ise Arnavutluk'ta bulunan Dünya Bektaşi Merkezi'nin seçilmiş bir Dedebabası'nın zaten mevcut oluşuydu. Yine de Ahmed Sırrı Dedebaba Arnavutlarca sevilen bir Bektaşi Babası olarak kalmıştır. Bazı Arnavut Bektaşilerine göre Ahmed Sırrı Dedebaba yaptığı yanlışın farkına varmış ve Dedebaba unvanından vazgeçmiştir.⁵⁷

Ahmed Sırrı Dedebaba'nın Bektaşilerin lideri olarak seçilmesinin Bektaşi erkân ve usulüne göre olup olmadığı tartışmasına burada girilmeyecektir. Bununla birlikte, Ahmed Sırrı Dedebaba'nın hayatına yakından bakıldığında kendisinin post ve mevki meraklısı olmadığını anlaşıldığını söylemekte fayda vardır. O dönemde Arnavutluk'ta Dedebaba

⁵⁴ Çift, a.g.e., ss. 143-146

⁵⁵ Çift, a.g.e., ss.152-153. Devrim sonrası Mısır'da Bektaşiliğin durumuyla ilgili daha fazla bilgi için Bkz. Çift, a.g.e., ss. 151-155

⁵⁶ Çift, a.g.e., s. 156

⁵⁷ Kaliçani, a.g.e., s. 232

mevcut olduğu halde kendisinin Dedebaba olarak seçilmesi, yukarıda da belirtildiği gibi Arnavutluk'un dış dünyayla irtibatını kesmesi ve oradan gelen haberlerin kısıtlı ve yanlış olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Arnavutluk dışında bulunan Bektaşî babalarının ve muhiplerin Ahmed Sırrı Dedebaba'ya destek vermelerini ise gayet doğal karşılamak gerekir. Zira Arnavutluk'ta bulunan Dünya Bektaşî Merkezi bir nevi Merkez fonksiyonunu yitirmişti. Dolayısıyla kendisinin mücerred halifebaba olması ve önemli bir tekkenin başında yer alması bu desteğin daha da artmasına sebep olmuştur denebilir.

Salih Niyazi Dedebaba'nın vefatından sonra yaşanan savaşlar ve siyasi kargaşalardan dolayı Bektaşî tekkeleri ve din adamları bu durumdan olumsuz yönde etkilenmişlerdi. Fakat bütün bu olumsuzluklar, dolaylı bir şekilde Bektaşîliğin Batıya yönelmesine ve Amerika Birleşik Devletlerinde ilk Bektaşî Tekkesi'nin açılmasını sağladı. Bu tekkenin kurucusu Recep Baba'dır.⁵⁸ Recep Baba Arnavutluk'tan siyasi sebeplerden dolayı 1944 yılında İtalya'ya kaçmak zorunda kalmıştır.⁵⁹ İtalya'da 4 sene boyunca göçmen kamplarında kalmış ve Arnavutluk'a dönebilme umudunu kaybettikten sonra Ocak 1948 yılında Mısır Kaygusuz Sultan Dergâhı'na gitmiştir.⁶⁰ Burada yaklaşık 4 sene Ahmed Sırrı Dedebaba'nın yanında kalmıştır. Mısır'da yaşanan sıkıntılardan dolayı Recep Baba Amerika'ya gitmeye karar vermiştir. Kaygusuz Sultan Dergâhı'nda iken sadece derviş olan Recep Baba, Amerika'ya gitmeden önce Ahmed Sırrı Dedebaba'dan Babalık icazetnamesi almış, böylece 10 Aralık 1952 tarihinde Amerika'ya varmıştır. Burada ilk olarak kız kardeşinin yanında yerleşen Recep Baba kısa bir süre içinde, 15 Mayıs 1954 tarihinde, Arnavut Bektaşîlerin yardımıyla Michigan eyaletinin Taylor şehrinde Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk Bektaşî Tekkesini açmıştır.⁶¹

1967 yılında Arnavutluk'ta dinin yasaklanmasıyla birlikte tüm Bektaşî tekkeleri kapatılmıştı. Böylece uzun bir süre için dünyada tek faal olan Bektaşî tekkesi Amerika'daki tekke olmuştur. Bununla birlikte Recep Baba da Bektaşîliğin geleneğini özgürce sürdürebilen tek Bektaşî Babası durumunda kalmıştır. Buna rağmen, Selim Kalıçani'nin ifadesiyle, böyle bir durumda elinde açık ve kimsenin reddedemeyeceği bir

⁵⁸ Recep Baba hakkında daha geniş bilgi için bkz. Trix Frances, **The Sufi Journey of Baba Rexheb**, University of Pennsylvania Yayınevi, ABD 2009

⁵⁹ Trix, a.g.e., s. 73

⁶⁰ Trix, a.g.e., s. 95

⁶¹ Trix, a.g.e., s. 135; Abiva, a.g.e, p. 18.

fırsat varken kendisini Bektaşilerin lideri olarak takdim etmemiştir.⁶² Recep Baba, vefatına kadar tekkenin hizmetiyle uğraşmıştır. Kendisi 10 Ağustos 1995 yılında vefat etmiştir. Kabri Amerika'daki tekkenin yanında yapılan bir türbede bulunmaktadır.⁶³ Günümüzde Amerika'daki Bektaşi tekkesi faaliyetlerine devam etmektedir. Günümüzde, Tekkede din adamı olarak Vietnam gazisi Arnavut asıllı 104 yaşında Arşi Bazay Baba ile derviş olarak yeni atanan Eliton Paşay bulunmaktadır. Derviş Eliton Paşay Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde eğitim görmüştür.

Amerika'daki Bektaşi Tekkesi, Arnavutluk'a demokratik rejiminin gelmesiyle birlikte yeniden açılan Tiran merkezli Dünya Bektaşi Merkezi'ne bağlanmıştır.

⁶² Kaliçani, a.g.e., s.232

⁶³ Trix, a.g.e., s. 198-199

SONUÇ

Türkiye'de tarikatların yasaklandığı dönemde Hacı Bektâş-ı Velî Dergâhı'nın başında bulunan Salih Niyazi Dedebaba'nın hayatı ve faaliyetleri çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada nitel bir araştırma yöntemi olan tarihi araştırma benimsenmiştir. Çalışmanın verileri arşiv dokümanı incelemesi, mülakat, popüler tarzda kitaplar, gazete demeçleri ve diğer bilimsel yayınlardan ibarettir. Bütün bu veriler kullanılırken dönemsel olarak ayrılmış, karşılaştırma yöntemi ile yanlış olan bilgiler düzeltilmiş ve yeni iddialar ortaya atılmıştır.

Salih Niyazi Dedebaba'nın Arnavut olması hasebiyle hayatını ve faaliyetlerini anlayabilmek için birinci bölümde Bektaşilik-Arnavut genel hatlarıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Bektaşiliğin kısa bir tanıtımından sonra Balkanlar'a yayılışı ve bu yayılışa sebep olan şahıslara ve olaylara yer verilmiştir. Bu esnada Bektaşiliğin Balkanlar'a yayılmasında öne çıkan isim Sarı Saltuk'tur. Sarı Saltuk Balkanlar'a İslam dinini ve Bektaşilik anlayışını ilk getiren şahıs olarak öne çıkmaktadır. Hakkında kısaca yapılan çalışma sonucunda, Bektaşilerce Sarı Saltuk'un Balkanlar'da Bektaşiliği ilk yayan kişi olduğuna kesin gözüyle bakıldığı tespit edilmiştir. Konuyla ilgili Sarı Saltuk'un Balkanlar'da Bektaşiliğin ayrılmaz unsuru olduğu sonucuna varılmıştır.

Özelde Bektaşiliğin Arnavutlarla olan ilişkisi devamında genel hatlarıyla incelenmiştir. İlk olarak Arnavutların İslam ile tanışmalarının ve İslam'ı din olarak benimsemelerinin hiçbir zaman zorla dayatılarak olmadığı, tamamen kendi rızalarıyla İslam'ı benimsedikleri sonucuna varılmıştır. Bektaşilikle olan ilişkisine bakıldığında ise günümüzde Balkanlar'da Bektaşi geleneğini sürdürmeye en çok devam eden milletin Arnavutlar olduğu görülmektedir. Bunun birçok sebebi vardır ve en önemlisinin Bektaşi dergâhlarının ve özellikle de din adamlarının Arnavutların milli mücadelesine verdikleri destek olduğu kanaatine varılmıştır. Zira günümüzde Arnavutların Milli kahramanlarının birçoğunun Bektaşi dergâhlarında yetiştirilmiş ya da bu dergâhlarla güçlü bağlarının olduğu tespit edilmiştir.

Arnavut Bektaşi ilişkisinin kısa tanımından sonra Salih Niyazi Dedebaba'nın hayatı ele alınmıştır. Bektaşi geleneğinden gelen bir ailenin çocuğu olan Salih Niyazi Dedebaba küçük yaşta ailesiyle birlikte Anadolu'ya İstanbul'a gelmiştir. Anadolu'da Hacı Bektâş-ı

Veli Dergâhı'nda dini eğitimini tamamladıktan sonra sırasıyla Derviş, Baba ve en son Dedebaba makamına yükselmiştir. Anadolu'da yaşadığı dönemde Osmanlı'nın çöküşüne ve Cumhuriyetin kuruluşuna şahit olmuştur. Böylesine zor bir dönemde Salih Niyazi Dedebaba Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'nın postnişini olmuştur. Savaşın getirdiği zorlukların yanı sıra Hacı Bektaş Dergâhı'nda eskiden beri gelen Çelebi-Babagan tartışmasına ve üstelik II. Mahmut zamanında Bektaşî Dergâhlarına yerleştirilen Nakşî Şeyhlerle ilgili sıkıntılara da katlanmak zorunda kalmıştır. Bektaşî tekkelerinden Nakşî Şeyhlerini uzaklaştırmak için çaba göstermiş fakat bu konuda başarısız olmuştur. Çelebilerle olan sıkıntıları ise belli bir seviyeye indirdiği tespit edilmiştir. Her şeye rağmen Salih Niyazi Dedebaba bu sıkıntıları bir kenara bırakarak Hacı Bektaş'ta okul açma girişiminde bulunmuş ve kısa süreliğine bunu başardıysa da dönemin şartlarından dolayı bu projeye devam edememiştir. Bütün bunların üstüne Cumhuriyetin kurulmasından sonra Tekke ve Zaviyeleri yasaklayan kanunun çıkmasıyla Salih Niyazi Dedebaba belli bir müddet itiraz ve bekleyişten sonra Türkiye'den ayrılmak zorunda kalmış ve memleketi olan Arnavutluk'a dönmüştür. Türkiye'den ayrılması ile ilgili yapılan araştırmalar neticesinde bazı kaynaklarda "kaçış" olarak nitelendirilmesinin doğru olmadığı tespit edilmiş ve bunun tamamen yasal çerçevede gerçekleştiği sonucuna varılmıştır.

Arnavutluk'ta bulunan Bektaşî dergâhları II. Mahmut zamanından beri kendi bünyelerinde hiçbir merkeze bağlı olmadan aktivitelerini sürdürmekteydiler. Bu dergâhların Hacı Bektaş Velî Dergâhı ile olan tek bağı Halife Babaların icazetnamelerini buradan almalarıydı. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda Salih Niyazi Dedebaba'nın Arnavut Bektaşîlerin kabul ettiği anlaşılmaktadır. Zira arnavutluk'ta bulunan halife babaların çoğu icazetnamelerini Salih Niyazi Dedebaba'dan almıştır. Onun için Arnavutluk, projelerini hayata geçirme mekânıydı. Böylece Arnavutluk'a varır varmaz Bektaşîlerin Konseyini toplamış ve çeşitli kararlar almıştır. En önemli karar ise Bektaşîliğin diğer sünni olan gruplardan ve Diyanet İşleri Başkanlığından bağımsız bir statüde devlete kabul ettirilmesi idi. Böyle bir hareketin, Osmanlı'da bulunan Şeyhul İslamlık müessesesinin onayı olmadan serbest bir şekilde karar alamama tecrübesinden kaynaklandığının sonucuna varılmıştır. Kendi statülerini Arnavutluk devletine kabul ettiren Salih Niyazi Dedebaba artık daha rahat karar alabilmiş ve Bektaşîliği yeniden organize edebilmiştir. Bektaşîliğin yeniden organize edilme sürecinde onun rolü büyüktür. Bu süreçte merkeze bağlı olmayan babalar ve dervişler merkeze bağlanmış, tekkelerin idari yapısı yeniden yapılandırılmış,

Bektaşî nüfusun sayımı yapılmış, dervişler için okul açılmış, dualar ve ritüeller de Arnavutçaya çevrilmiştir. Dua ve ritüellerin Arnavutçaya çevrilme nedeni belirtilmemiştir. Salih Niyazi Dedebaba'nın bu icraatı gerçekleştirme nedeninin, Türkiye'de bulunduğu dönemde harf devriminden, Arnavutluk'ta ise Türkçe ve Arapça'dan kurtulma hareketinden kaynaklandığı kanaatine varılmıştır. Hacı Bektaş Dergâhının kapatılmasıyla Arnavutluk hariç, diğer ülkelerde bulunan Bektaşî dergâhları zor dönemlerden geçmiştir. Yunanistan ve Bulgaristan başta olmak üzere, Osmanlıdan kalan ganimet olarak değerlendirilip tekkelerin mal varlıkları devlet bankaları aracılığıyla gasp edilmek istenmişlerdir. Bundan kurtulmak için bu ülkelerde bulunan Bektaşî dergâhları Salih Niyazi Dedebaba'nın şahsi mal varlığı olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Böylece Salih Niyazi Dedebaba Bektaşî vakfını kurmuştur ve söz konusu dergâhları bu vakfa bağlamaya çalışmıştır. Fakat II. Dünya savaşının başlamasıyla ve Salih Niyazi Dedebaba'nın öldürülmesiyle bu proje akamete uğramış ve sonunda bu dergâhlar devletin merkez bankası tarafından gasp edilmiştir. Bu şekilde birçok ülkede Bektaşî dergâhları yok olmuştur.

Belli bir döneme kadar başarılı olan Salih Niyazi Dedebaba, II. Dünya savaşının başlaması ve Arnavutluk'un İtalyanlar tarafından işgal edilmesiyle, yeni sıkıntılar yaşamıştır. İtalyanlar kendi sistemlerini kabul ettirmek için Salih Niyazi Dedebaba dahil olmak üzere tüm dini liderlerden destek istemiştir. Diğer liderlerden destek almayı başaran İtalyanlar, Salih Niyazi Dedebaba'nın desteğini alamamıştır. Bu yüzden Bektaşîlerce Salih Niyazi Dedebaba'nın İtalyanlar tarafından öldürüldüğüne inanılmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkanlar da bu ihtimali güçlü kılmaktadır.

Onun ölümünden sonra Bektaşîlik farklı bir yön almış, bununla birlikte Dedebabalık postuyla ilgili çeşitli iddialar ortaya çıkmıştır. Türkiye'deki Bektaşîler Dedebabalık postunun Salih Niyazi Dedebaba'nın vefatından sonra kendilerinde olduğunu savunmaktadırlar. Aynı iddia belli bir dönemde Mısır'da bulunan Bektaşîler tarafından da ortaya atılmıştır. Arnavutluk'ta bulunan Bektaşîler de yine aynı iddiaya sahiptirler. Bu iddiaların gerekçeleri araştırılmış ve Türkiye'deki Bektaşîlerin sunduğu gerekçelerin geçersiz olup Dedebabalık iddialarının da geçersiz olduğu sonucuna varılmıştır. Mısır'da bulunan Bektaşîlerin iddiasına gelince, dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda belli ölçüde bu iddiada haklı oldukları kanaatine varılmıştır. Fakat Salih Niyazi Dedebaba'nın Arnavutluk'a gelmesiyle Dedebabalık postu da Arnavutluk'a intikal ettiği

düşünülmektedir. Bütün bunları göz önünde bulundurarak günümüzde Bektaşî geleneğini sürdürenlerin Arnavutluk'taki Bektaşîler olduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışma ile ilgili hedef Salih Niyazi Dede'baba'nın hem Türkiye'de hem de Arnavutluk'ta hayatını ve faaliyetlerini eksiksiz olarak ortaya koymaktır. Bu hedefe belli ölçüde ulaşılmıştır. Ancak eksiklikler de mevcuttur. Bu eksiklikler çeşitli sebeplerden kaynaklanmaktadır. Eksiklerinden biri Türkiye'deki hayatı ve faaliyetiyle ilgili fazla bilgi ve belgeye ulaşamamasıdır. Salih Niyazi Dede'baba ile ilgili olan bu çalışmanın eksikliklere rağmen ileride yapılacak çalışmalara kılavuzluk edeceği umulmaktadır.

Birinci bölümde yer alan Arnavutlar ve Bektaşîlik ilişkisi, geniş bir konu olduğu için üzerinde fazla durulmamış ve genel hatlarıyla ortaya konulmuştur. Bu konuyla ilgili ileride daha fazla ve daha derin çalışmalara yapılabilir zira günümüzde olan çalışmalara yetersiz kalmaktadır.

Aynı durum üçüncü bölümde yer alan Salih Niyazi Dede'baba'dan sonra Bektaşîliğin durumu için de geçerlidir. Konuyla ilgili daha geniş ve derin bir çalışma yapılması halinde birçok konuyu ve iddiayı aydınlatacağı düşünülmektedir.

EKLER

Ek 1.1 Salih Niyazi Dedebara

* Salih Niyazi Dedebara yıl 1940 (Kujtim Ahmataj arşivi)

† 1940 yılında Salih Niyazi Dedebaba (Kujtim Ahmataj arşivi)

‡ Tiran'da bulunan Dünya Bektaşî Merkezi'nin holünde Salih Niyazi Dedebaba'nın portresi. (İlir Hamzaj arşivi)

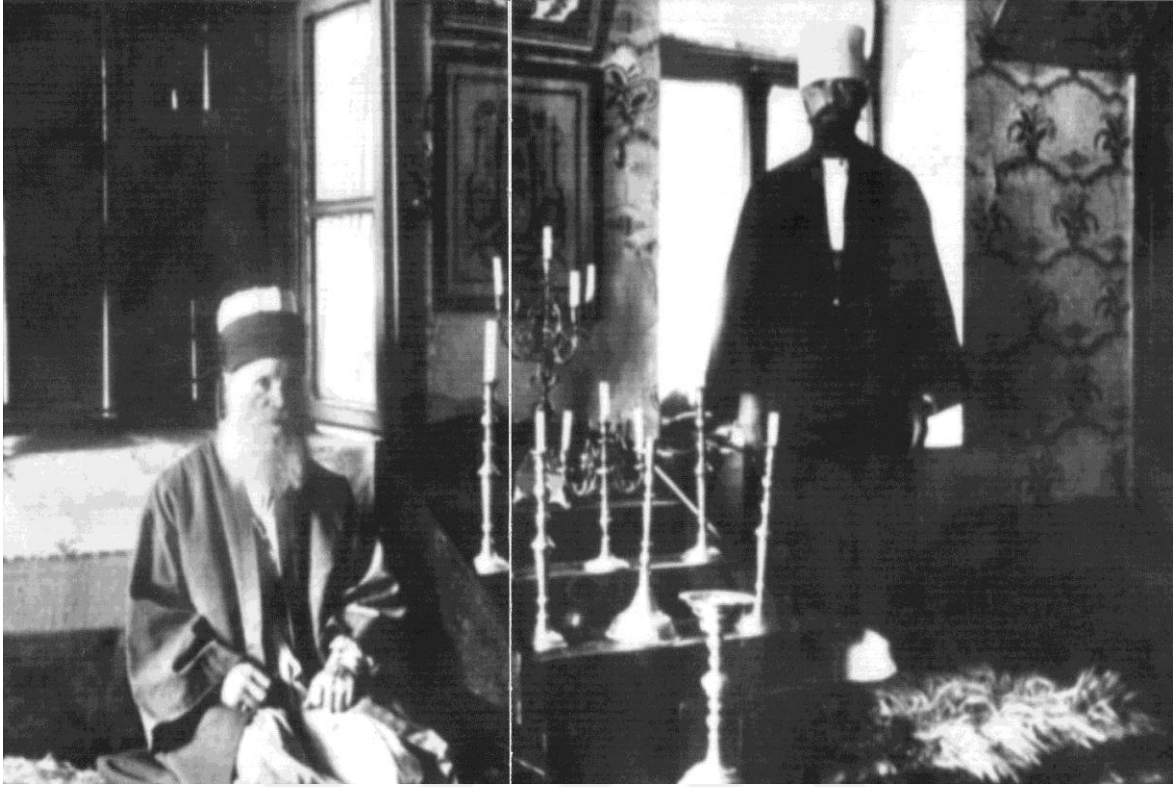
§

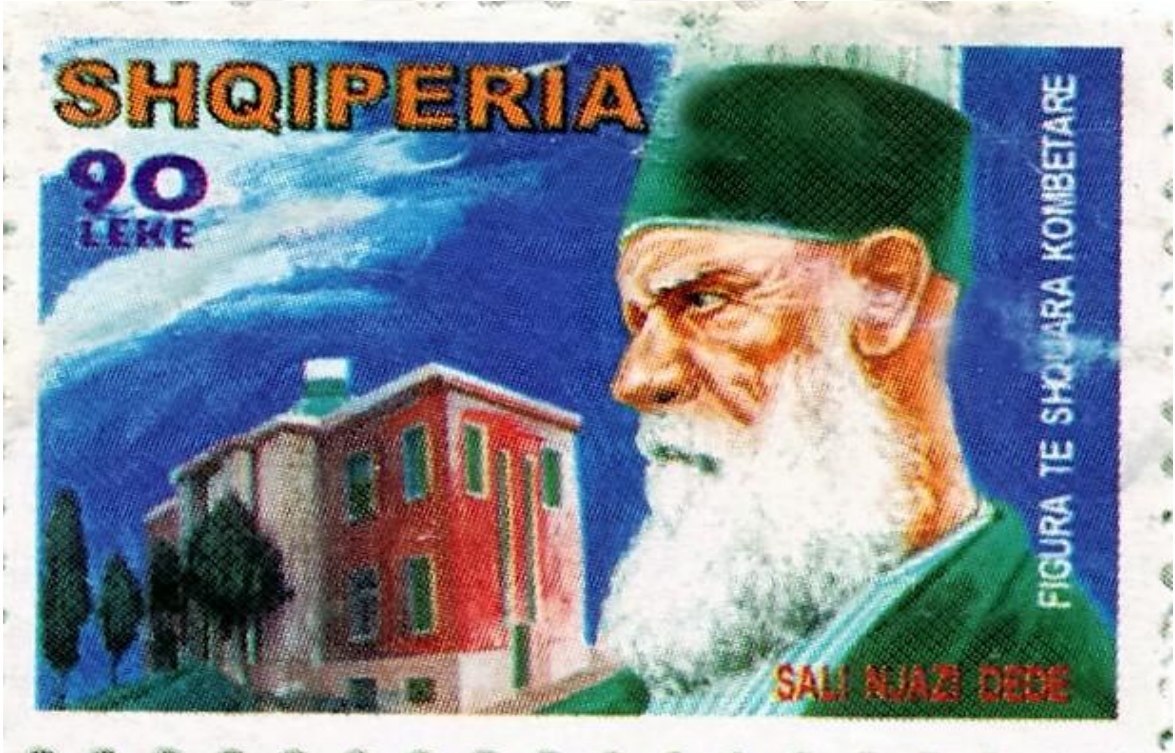
**

§ Salih Niyazi Dede Baba ve Arnavut Bektaşî Babaları (Kujtim Ahmataj Arşivi)

** Yıl 1935. Soldan sağa: Katolik kilisesinin başkanı Vinçens Prenushi, Kral Zog, Diyanet İşleri Başkanı Bexhet Shapati, Bektaşîlerin Dede babası Salih Niyazi Dede Baba, Ortodoks kilisesinin başkanı Kristofor Kisi (Kujtim Ahmataj Arşivi)

††

††

†† Salih Niyazi Dede ve Derviş Aziz. (Kujtim Ahmataj arşivi)

†† Salih Niyazi Dede adına düzenlenen posta pulu

Ek. 1.2. Salih Niyazi Dedebara'nın Türbesi

§§

§§ Salih Niyazi Dedebara'nın türbenin ilk görüntüsü (Kujtim Ahmataj arşivi)

*** Ortadaki Salih Niyazi Dedebara'nın türbesi (İlir Hamzaj arşivi)

†††

††† Türbelerden görüntü (İlir Hamzaj arşivi)

*** Salih Niyazi Dede baba'nın sağında Ahmed Müftari Dede baba'nın mezarı, solunda Hacı Dede Reshat Bardhi Dede baba'nın mezarı (İlir Hamzaj arşivi)

§§§

Ek. 1.3. Tabiiyet Vesikası

Kl.	Taksa	65
I	20.-	
II	15.-	
III	10.-	

N'EMEN TE MBRETNIS SHQIPTARE
ARNAUTLUK KRALLIGI NAMINA
KONSULATA E STAMBOLLIT
ISTANBUL KONSOLOSLUĞU
CERTIFIKATE NENSHTETSISJE
TABIIYET VESİKASI

Né, Konsuli i Mbretnis Shqiptar në Stamboll, Vertetojme se,
Biz, Istanbuldaku Arnautluk konsolosu, tasdik eylerez-ki,
Z. *H. Gjysh bolin Miazzi* efendi,
Lindur në *Starja Kolarje* më *1879* tarihte doğan
Me banim në *shkulli Mesbutiçete Nr 50* ikamet eyleyen
Asht nenshtetas shqiptar dhe si i tille asht i regjistruuem
Arnaut tabiiyetini haiz ve konsolatomızın tebea esas defterinin.
Ne librin E qytetarve nën No. *403/4451* numerosinda mukayyet ve museccedit.

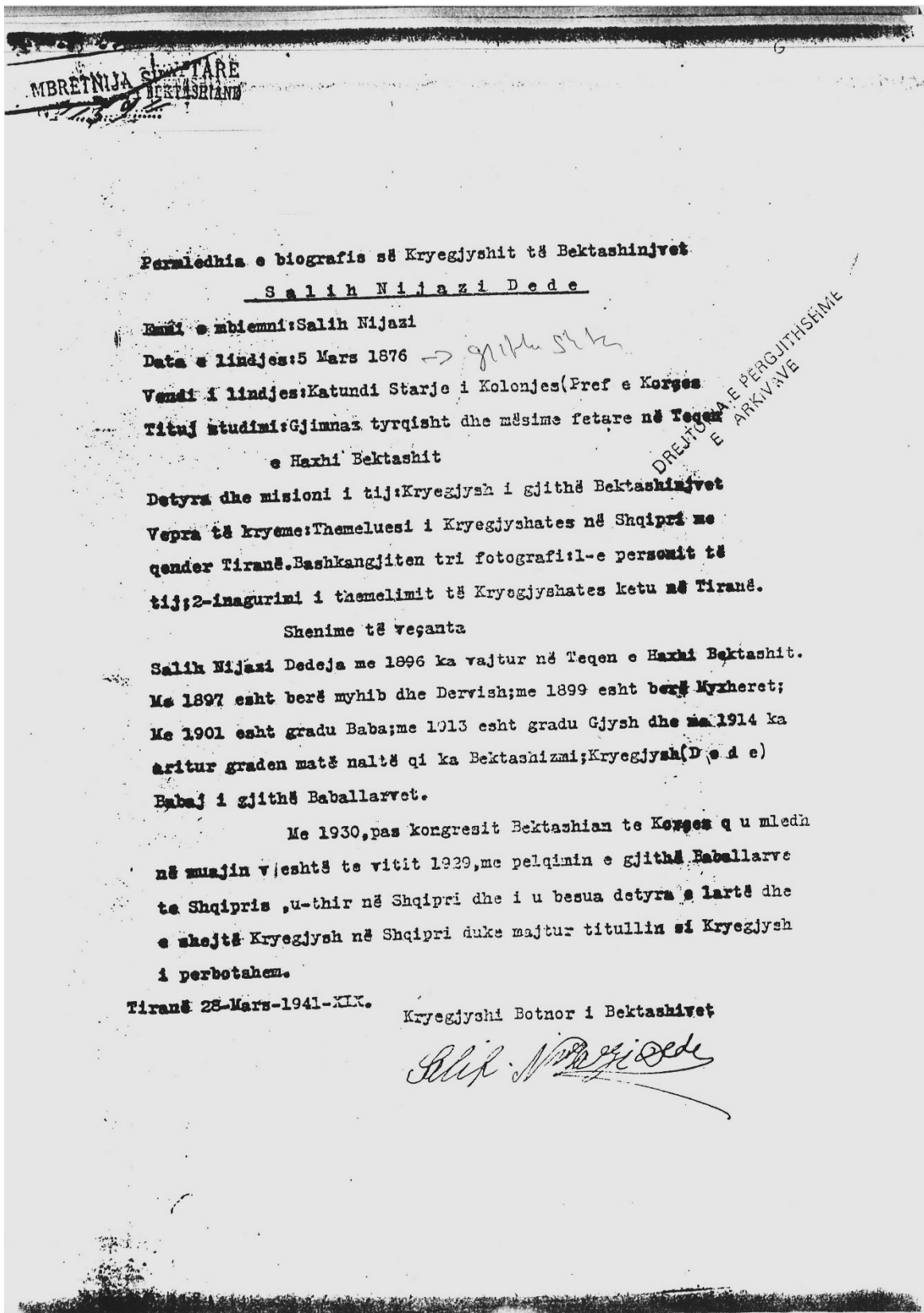
E vlefshme per nje vjet
Bir sene için müteberdir

Stamboll, më *20/7/1930*
KONSULI:
Mehmet Duker

DREJTORIA E REGJISTRIME
E ARNAVANE

Ek 1.4. Salih Niyazi Dede's biographical summary

Ek 1.6. Arnavutluk Vatandaşlığı Sertifikası ve kimliği

MBRETNIA SHQIPTARE
MINISTRIA E P. TË MBRENDSHME
Drejtoria e Korespondencës

Tiranë,

Nr. _____ Çertifikata Shtetsie

Si mbas çertifikatës nënshtetsis të lëshuara nga
LANDA: Konsullata e Mbretnis s'Onë në Stamboll Nr.65 datë 20.I.930
vertetohet se Krye Gjyshti Salih Nijazi i Bindum në Stamboll
të Kolonjes gëzon shtetsinë Shqiptare dhe asht i rregjistruar
si qytetas në librin e asaj Konsulate nën Nr.403/1491.-

Kjo çertifikatë lëshohet mbas kërkesës së tij
lutjen e datës 24.XI.930.

Tiranë më 25.XI.930.

 P. të Mbrendshëm;
DREJTORIA E PËRBRENDSHME
ARKIVAVE

N 525 Perçus fr. or. 5
V. au Ministère des Affaires Étrangères
de la signature de M. M. Yuka
Ministre de l'Intérieur
Tirana, le 26 Mars 1932
Par ordre du Ministre,
Le Secrétaire Général

P. Dujton
D. J. Djeanij

1613

Emri i Shtetit Shqyrtar

Lehtë-njoftimi

Dhënim Z. Sali Karijedës

Tiranë më 18-6-1934

I vjehtëm: Beqir Shumë

Emri i vet: Dervish

Emri i nënës: Shemsue

Data e lindjes: 5.3.1876

Fëja: Mysliman

Vendi i lindjes: Kolonje

Banimi: Kanake Lib. II P. 91

Profesija: Kryeqj. psh

Klasi ushtarak:

Drejtëvolimi:

mbatesh.

Shenime

Shteti: Moem

Mosha: 58 vjet

Balli: Regullite

Sytë: me

Hunda: Regullite

Goja: idem

Flokët: brun

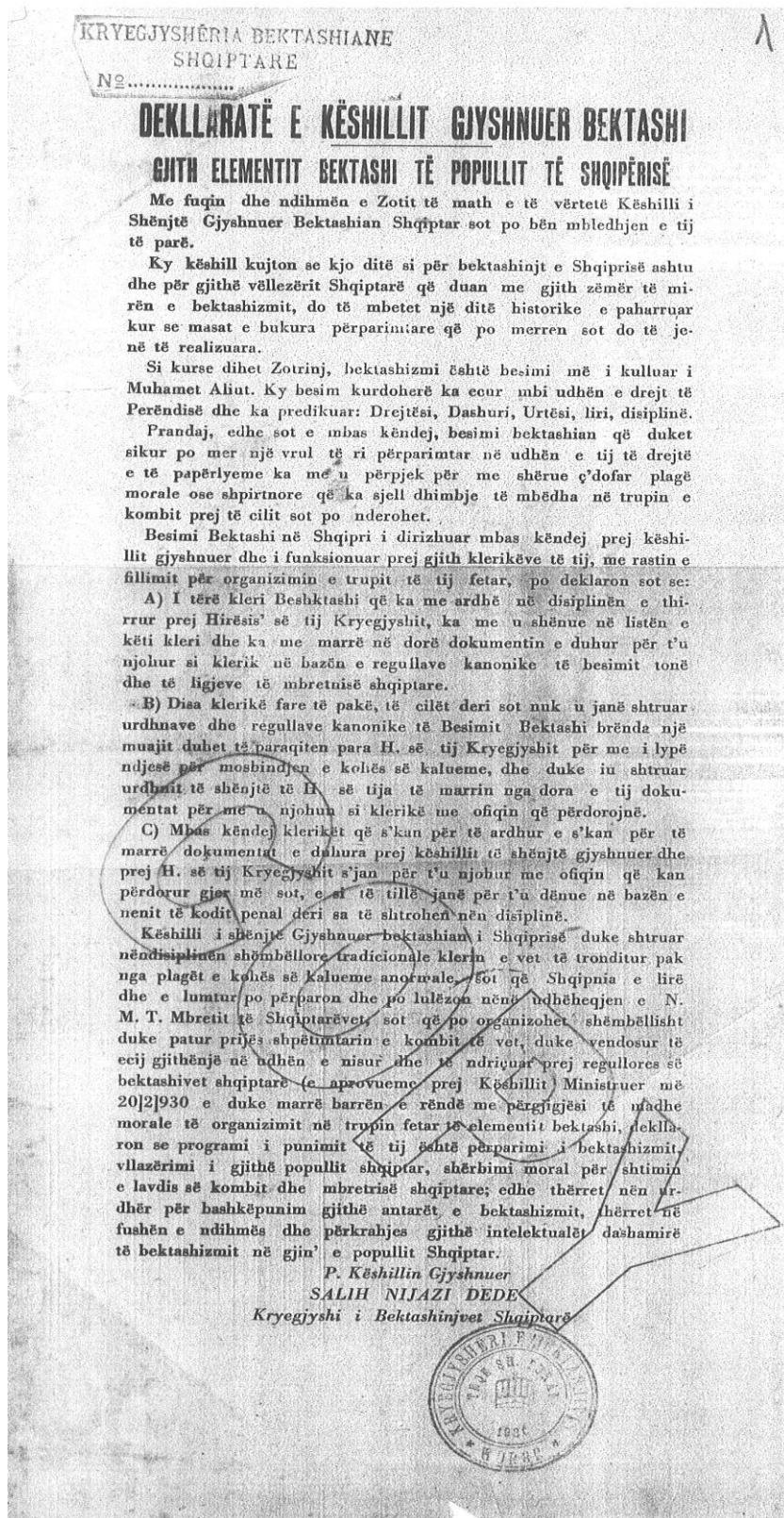
Mjekra: thune

Musketet: thune

Ngjyra: qer

Shenja të veçanta: S'ka

Ek 1.8. Bektaşi Dedelik Konseyi'nin Beyannamesi ve Kral'a şükran telgrafi

SHENJA TË TAKSUESHME TË SHËRBIMEVE TË POSAÇME

Shënje urgjenti	D : Urgjent	PK : I porositur postë.	Vula datore
	PU : Pjesërisht urgjent.	XP : Ekspres i paguem.	
	LC : Diferenc.	MP : Në dazet e veta.	
	RPx : Përgjegje pagueme (fjalë o frang)	TA : Telegraf-restant.	
	TC : Telegram me barazin.	GP : Postë-restant.	
	PC : Lajmim-marje telegrafike.	GPR : Postë-restant i porositun.	
	PCP : Lajmim-marje postate.	TMA : Teleg. me shumë drejtime.	
	ES : Me ndjekje.	CFA : Njëstori gjith drejtimei.	
	EIT : Telegram-letër (regj. Evropian)	DLT : Telegram-letër-dite (ekstraevrop)	
	NLI : Telegram-letër-nate (ekstraevr.)	XLT : Telegram uriml.	

Udhëzime: *28/5* ora *16.10*

prej Zyres: *Cirane*

mbretëria SHQIPTARE

Shteti nuk pranon asnjë përzgjedhje civile të shkaktoem prej shërbimit telegrafik

Marrësi asht i flutur, me nënshkrimin dhe nënshkrimin e njëlun tue shënjeve datën dhe orën, ndryshe mundet të drejtohet e referimit për sa i përket kontës së dorëmit.

Cilësi	Për	Prej	NUMORI		Data	Ora	Shënime të qëllueshme
			Te	Njësive			
<i>P</i>	<i>Cirane</i>	<i>Cirane</i>	<i>9870</i>	<i>51</i>	<i>28/5</i>	<i>16.</i>	

Me rastin e celjes së Këshillit Qendror dhe mikut Beglashian sot në Kryeqendrë në emrin e Klerit tonë jo ju ofrojmë ndjenjat e nderimit për qeverinë Mbretërore dhe lutur lumturime të Atshent dhe të Nalt Mashinis të Mbretit tonë të dashur

MINISTRIA E DREJTËSIES
 MBRETHIJA E SHQIPTARE
 Nr. 1000... IDHJE...

Kryeqyshi i Beglashijvet
Sali Niazi Bede
 Shtypshkroja "Nikaj" Tirane

D. VIII - 388 II. / AQSH, F. 155 N. 1937

Ek 1.9. Notların tutulduğu defterden bir örnek

Resimlere teker teker notlar yazılmamış
ve her defter 100 e tutulmuş, bu yüzden

Esması - Soyadı	Notu	A. K. - N. K.		A. K. - N. K.		G. K. - N. K.		G. K. - N. K.		A. K. - N. K.		Notalar	Zell	Şifre	Akkad. ve farsça kopyaları şimdi de yazılmamış
		Notu	Notu	Notu	Notu	Notu	Notu	Notu	Notu	Notu	Notu				
1- Ser. A. Kadim Komar	10-	9-	10-	10-	10-	10-	10-	10-	10-	10-	10-	10	99-	"	"
2- Mehmed Vahid	10	10	9-	10-	10-	9	9	8	10	10	10	10	96-	"	"
3- Eshraf Kula	10	8	10	9	8	9	9	9	9	9	9	9	89-	"	"
4- Şerif Korkmaz	10	10	9	9	8	8	7	8	8	10	10	9	88	"	"
5- İsmail Malaj	10	8	8	8	7	7	7	8	8	8	8	8	82	"	"
" Abdulla Kurşun	10	8	7	8	8	7	7	8	8	8	8	10	82	"	"
6- Ali Kuram	10	8	7	7	7	7	7	7	10	8	8	8	79	"	"

AOSH.F. 483 v. 1946 D. 3

KOMITETI BECTASHIAN SHQIPTAR

KRYEGJYSHATA BOMORE

- Drejtori e Kursit -

Tirane

V. P. I. P.

Tirane, ne 16 Gershor 1946

Mr. i Regjistrat

Mr. Reader

Jusuf Prishia i Prinderis Bektashiane

Prishia Priske

Dervish

Gjate zhvillimit te mesimeve qe jane dhane ne Kursin e perfeksionimit te Dervishve Bektashian, hapur me Vendimin Nr. 5 date 8 Nentor 1945 te Keshillit te Pergjithshem, prane Selis se Kryegjyshates Botnore ne Tirane, kur juve keni marre pjese si kursist, rezultot t'a keni fitue Kursin e I-te te perfeksionimit per Dervishet Bektashian, nga shifra njiqind e pikave fituese, ne pika . . . Shenojme, se sjate gjashte mesjve te ketij Kursi, juve keni mbajte nji genarin dhe sjelli je te dhe sjithashtu keni tregue ne lamen e mesimeve nji vallnet tiven e punes nji aktivitet

Jeni t'obliguem - si ne baze te nji Vendimi tjetert te Keshillit - marrun me Nr. 13 date 8 Maj 1946 qe ne Sesionin e II-te te Kursit, i cili hapet me daten 1 Korrik 1946 po ne Selin e Kryegjyshates Botnore, te mirrni pjese prap per t'i vijue mesimet dhe perfeksionimin ne nji shkalle me te gjane.

M e s u e s i t :

Drejtort'i Kursit:
(Gjysh Qazim Tetova)

V e r t e t h e t . -

Kryetar'i Komunitetit Bektashian,

KRYEGJYSHI BOMOR I BECTASHIJTET:

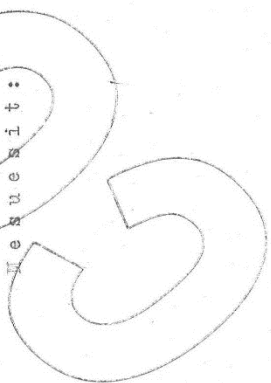
(Abaz Hilmi - Dede)

AQSH F. 483

v. 1946

D 3

3

Ek 1.1.2. Dinleri Yasaklayan Kararname

REPUBLIKA POPULLORE E SHQIPËRISË
PRESIDIUMI I KUVENDIT POPULLOR

D E K R E T

MBI ÇFUQIZIMIN E DISA DEKRETEVE

Në mbështetje të nenit 58, pika 6, të Kushtetutës;
Me propozimin e Qeverisë;

PRESIDIUMI I KUVENDIT POPULLOR
I REPUBLIKËS POPULLORE TË SHQIPËRISË

V E N D O S I

Neni 1

Dekreti Nr.743 datë 26/11/1949 "Mbi komunitetet fetare", siç është ndryshuar me dekretin Nr.3660 datë 10/4/1963; dekreti Nr.1064 datë 4/5/1950 "Mbi aprovimin e statutit të komunitetit myslyman shqiptarë"; dekreti Nr.1065 datë 4/5/1950 "Mbi aprovimin e statutit të kishës autoqefale të Shqipërisë"; dekreti Nr.1066 datë 4/5/1950 "Mbi aprovimin e statutit të komunitetit bektashian shqiptarë"; dekreti Nr. 1322 datë 30/7/1951 "Mbi aprovimin e statutit të kishës katolike të Shqipërisë", çfuqizohen.

Neni 2

Ky dekret hyn në fuqi menjëherë.

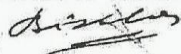
Tiranë, me 13 nendor 1967

Nr.i dekretit : 4337

PËR PRESIDIUMIN E KUVENDIT POPULLOR
TË REPUBLIKËS POPULLORE TË SHQIPËRISË

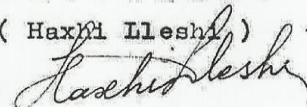
S E K R E T A R I :

(Bilbil Klosi)

K R Y E T A R I :

(Haxhi Lleshi)

Ek. 1.1.4. Hacı Dede Reshat Bardhi, Hacı Dede Edmond Brahimaj, Dede Baba Ahmet Müftari, Ahmed Sırrı Dede Baba

†††

*** Hacı Dede Reshat Bardhi (1935-2011)

††† Hacı Dede Reshat Bardhi ve Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ile birlikte Kocatepe camisinde Cuma namazında 2008

(kaynak:http://www.haberler.com/resim.asp?haber_id=1410513&resim_id=554817)

§§§§

**** Hacı Dede Baba Edmond Brahimaj 2011 yıldan beri Dünya Bektâşi Lideri

§§§§ Hacı Dede Baba Edmond Brahimaj ve Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez sene 2014
(kaynak: <http://www.dunyabulteni.net/genel/292292/bektasi-babasi-mondi-ankarada>)

†††††

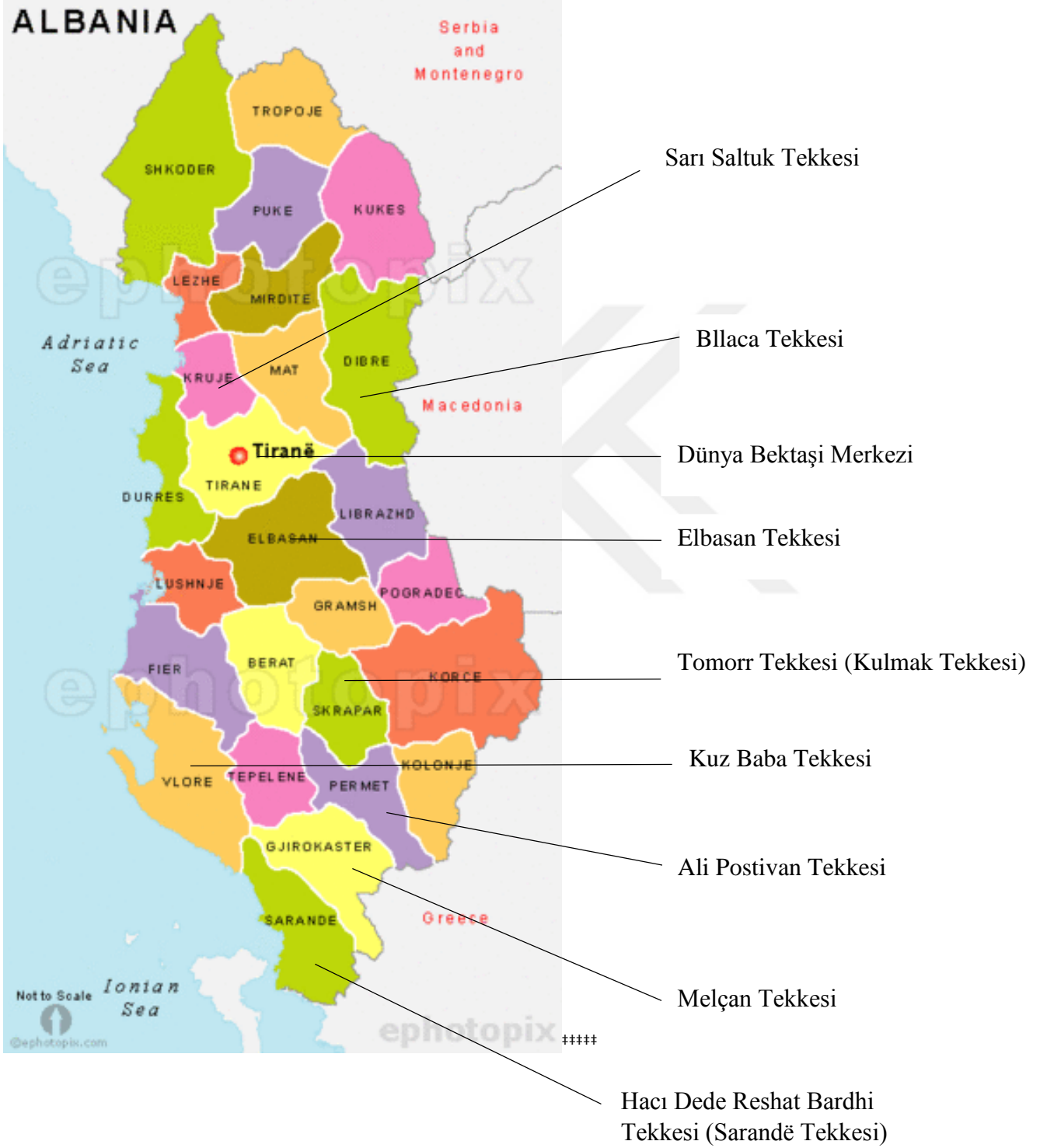
***** Ahmet Müftari Dede Baba(1916-1980) (İlir Hamzaj arşivi)

††††† Ahmed Sırrı Dede Baba (1895-1963) (İlir Hamzaj arşivi)

Ek. 1.1.5. Dünya Bektaşı Merkezi Tiran

Ek 1.1.6. Arnavutluk ve Büyük Arnavutluk Haritası

**** Arnavutluk'ta en önemli Bektaşî Tekke'lerinin konumu. Harita kaynak: <http://www.mapofmapafrica1.tk/map-of-albania/> (5 Mayıs 2015)

§§§§§

§§§§§ Büyük Arnavutluk'un haritası. (kaynak: <http://opinionator.blogs.nytimes.com/2011/11/21/the-way-we-were/> (5 Mayıs 2015))

KAYNAKLAR

Kitaplar

- ABİVA Huseyin, **Reflections On Baba Rexheb & The Bektashi Presence In North America**, Babagan Books, 2008
- AHMATAJ Kujtim, **Loti i Vrarë**, Adelprint Yayınları, Tirane 2011
- BİDELEUX Robert, JEFFRIES Ian, **The Balkans: A Post-Communist History**, Routledge, Abingdon, Oxon, 2007
- BİRGE J. K., **The Bektashi Order of Dervishes**, Luzac Oriental, London 1994
- CLAYER Nathalie, **L'Albanie, pays des derviches: les ordres mystiques musulmans en Albanie de l'époque post-ottomane (1912-1967)**, Berlin: Osteuropa-Institut der Freien Universität 1990
- COŞAN Esat, **Makalat Hacı Bektâş-i Velî**, Sadeleştiren Hüseyin Özbay, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990
- ÇETİNER Yılmaz, **Bilinmeyen arnavutluk: Bir röportaj dizisi**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1966
- ÇİFT Salih, **Mısırdaki Bektaşilik**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013,
- ÇİFT Salih, **Son Bektâşî Dede babası Ahmed Sırrı Dede babası Ahmedîyye Risâlesi ve Nefesler**, Revak Kitabevi, İstanbul 2013
- ELSİE Robert, **A Biographical Dictionary of Albanian History**, London: I.B. Tauris. 2012
- FREMBGEN Jürgen W., **Derwische, Gelebter Sufismus, Wandernde Mystiker Und Asketen Im Islamischen**, Orient, Köln: Du Mont 1993
- HASLUCK Frederick W., **Christianity and Islam under the Sultans**, Clarendon, Oxford, 1929; reprint, Isis, Istanbul, 2000
- HYSİ Shyqyri, **Histori E Komuniteteve Fetare Shqiptare**, Mesonjtorja Yayınevi, Tiran 2006
- HYSİ Shyqyri, **Muslimanizmi Në Shqipëri në Periudhën 1945-1950**, Mësonjëtorja Yayınevi, Tiran 2006
- İZETİ Metin, **Balkanlar'da Tasavvuf**, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2004.

- JELAVIČH Barbara, **History of the Balkans, Vol. 2 Twentieth Century**. Cambridge University Press, 1983
- KALİÇANİ Baba Selim, **Histori e Bektashizmit si Sekt Mistik İslam**, Koha Yayınları, Tiran, 1999
- KARA Mustafa, **Tekkeler ve Zaviyeler**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013
- KOCA Şevki, **Bektaşilik Ve Bektaşi Dergâhları**, Cem Vakfı Yayınları, İstanbul
- KÜÇÜK Hülya, **Kurtuluş Savaşında Bektaşiler**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003
- MADEN Fahri, **Bektaşi Tekkelerinin Kapatılması ve Bektaşiliğin Yasaklı Yılları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013
- MAROCO DELLA ROCA Roberto, **Kombesia dhe feja ne Shqiperi**, Tiran, 1994
- MUHAMMED b. Ali b.es-Serrâc, **Tuffâhu'l-Ervâh ve Miftâhu'l-İrbah - Ruhların Meyvesi ve Kazancın Anahtarı**, *Hazırlayanlar: Nejdet Gürkan, Mehmet Necmettin Bardakçı, Mehmet Saffet Sarıkaya*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2015
- NORRİS H. T., **Islam in the Balkans: Religion and Society between Europe and the Arab World**, University of South Carolina Press, Columbia, 1993
- NOYAN Bedri, **Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik**, Ardıç Yayınları, 2003, C. I, C. VI
- OCAK Ahmet Yaşar, **Sarı Saltık**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2002
- ÖZMEN İsmail, **Alevi - Bektaşi Şiirleri Antolojisi**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1998, C. V
- POPOVIC Aleksandre, **Balkanlarda İslam**, çev. Komisyon, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995
- REXHEBİ Baba, **Mistiçizma İslam dhe Bektashizma**, Urtësia Yayınevi, Tiran 2006
- SEZEN Tahir, **Osmanlı Yer Adları**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın Nu:21, Ankara, 2006
- SHAPATİ Bexhet, **Islam e Fascismo**, Tipografia "Luarasi", Tiran 1940
- TRIX Frances, **The Sufi Journey of Baba Rexheb**, University of Pennsylvania Yayınevi, ABD 2009
- VICKERS Miranda, **The Albanians. A Modern History**, I. B. Tauris, London/New York, 1995

Makaleler

- ANETSHOFER Helga, “Legends of Sarı Saltık in the Seyahatname and the Bektashi Oral Tradition”, **Evliyâ Çelebi Studies and Essays Commemorating the 400th Anniversary of his Birth**, Editors Nuran Tezcan, Semih Tezcan, Robert Dankoff, English Edition, Ministry of Culture and Tourism, The Bank Association of Turkey, İstanbul, 2012
- BALETA Abdi, “**Bashkimi Kombetar, Kusht per Integrimin e Shqiptareve ne Europe**”, “Dituria Islame”, No. 67-68 Prishtina, 1998
- BEYDİLLİ Kemal, “Tepedenli Ali Paşa”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul, 2011, c.XXXX, ss. 476-479.
- BIEBER Florian, “**Muslim Identity In The Balkans Before The Establishment Of Nation States**”, ASN, Nationalities Papers 28, no. 1, March 2000
- ÇUNİ Nuri, Qesja Kastriot Yayına Haz., **Selia e Shejte: Kryegjyshata Boterore e Bektashinjeve Kalendar HenorHixhri**, Urtësia Bektashiane, Tiran, 2014
- DOJA Albert **A Political History of Bektashism in Albania**, Totalitarian Movements and Political Religions, Vol. 7, No. 1, 83–107, University of Limerick, Ireland, March 2006
- GJEÇOVİ Xhelal, “**Kleri Mysliman Dhe Çështja Kombëtare Në Vitet E Luftës Së Dytë Botërore**”, Revistë shkencore Kulturore tremujore PERLA, Nr. 3 (42) fq. 115-126, Fondacioni Kulturor “Saadi Shirazi”, Tiran 2006
- HASLUCK Margaret, “**The Non-Conformist Moslems of Albania**”, published in: The Moslem World Volume 15, Issue 4, October 1925
- İZETİ Metin, **Arnavutlar ve Bektaşilik**, Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu, I sayı, 28-30, Isparta, Ekim 2005, ss. 517-525
- KİEL Machiel, “Sarı Saltuk”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, c.XXXVI,
- KORESPONDENTİ Urtësia, **Respekt për Klerikun e Vyer**, Urtësia dergisi, Tiran, Haziran 2008, no. 65, ss. 11-13
- KRESSING Frank, “**A Preliminary Account on Research regarding the Albanian Bektashis - Myths And Unresolved Questions**” Published in: Kaser, Karl, Kressing, Frank, **Albania – A Country In Transition. Aspects Of Changing Identities In A South-East European Country**, Nomos-Verlag, Baden-Baden, 2002, pp. 65-92

KULTURA Islame Dergisi, Tiran, 1941, Sayı 3-4

LAKSHMAN-LEPAÏN Rajwantee, **Albanian Islam- Development and Disruptions**,
Published in: Kaser, Karl, Kressing, Frank, **Albania – A Country In
Transition. Aspects Of Changing Identities In A South-East European
Country**, Nomos-Verlag, Baden-Baden, 2002

LAKSHMAN-LEPAÏN Rajwantee, **Bektashis of Albania**, Center for Documentation and
Information on Minorities in Europe-Southeast Europe (CEDIME-SE), Athens,
2000

LEÏSER G., “Sarı Saltuk Dede”, **The Encyclopaedia of Islam**, Brill, Leiden, 1997, V. IX,
p. 61

MÉLIKOFF Irène, “**Bektachis et groupes relevant de Hadji Bektach**”, in: *Alexandre
Popovic/Gilles Veinstein (eds.)*, Bektachiyya. Etudes sur l'ordre mystique des
Bektachis et les grou-pes relevant de Hadji Bektach, Istanbul: Editions Isis
1995

MÉLIKOFF Irène, **Bektashi/Kizilbas: Historical Bipartition And Its Consequences**, in:
Tord Olsson/Elisabeth Özdalga/Kathrin Raudvere (eds.), Alevi Identities.
Cultural, Religious and Social Perspectives. Papers read at a Conference held
at the Swedish Research Institute in Istanbul, November 25-27, 1996, in:
Swedish Research Institute Transactions 8 (1998)

MUSAÏ Fatmira, “**Kongreset Bektashiane**”, Urtësia dergisi, Tiran, Nissan 1994, no. 3

OSMANÏ Edlira, **Dios en el Pais de las Aguilas: La Orden Bektashi**, Quaderns de la
Mediterrània Dedicado a: Migracions i Creativitat, IEMed, Barcelona, 2012,
No. 17

Dergiler

RIVISTA d'Albania, Milan, 1941, Sayı 4

TOMORRI Gazeta 1941, Sayı 292

URTËSÏA Revista, 55. Sayı, 2006

Arşiv Belgeleri

A.M.R, Fondi i Drejtorise se Dyte, Viti 1958, D.62, FL.19

A.Q. SH. Statuti i Komunitetit Bektashian, F. 483, V. 1929, D. 1, Fl.1

A.Q.SH F.252 V.1941 D.192 FL. 1

A.Q.SH F.252 V.1941 D.192 FL. 12
A.Q.SH F.252 V.1941 D.192 FL. 2-3
A.Q.SH F.252 V.1941 D.192 FL. 4-5
A.Q.SH F.252 V.1941 D.192 FL. 6-8
A.Q.SH, F. 14/AP, V. 1947, D.59, FL. 24
A.Q.SH, F. 261, V. 1939, D.301, FL. 11, 12, 13
A.Q.SH, F. 483, V. 1927, D.3, FL. 2, 3, 4
A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D. 2, FL. 10
A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D. 2, FL. 14
A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D. 2, FL. 16
A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D.2, FL. 17
A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D.2, FL. 2, 3, 4
A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D.2, FL. 4
A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D.2, FL. 6
A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D.2, FL. 7
A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D.3, FL. 1
A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D.4, FL. 1, 2, 3, 4, 5, 6
A.Q.SH, F. 483, V. 1930, D.5, FL. 3
A.Q.SH, F. 483, V. 1932, D.3, FL. 1
A.Q.SH, F. 483, V. 1933, D. 2, FL. 1
A.Q.SH, F. 483, V. 1933, D. 2, FL. 2
A.Q.SH, F. 483, V. 1933, D. 2, FL. 3
A.Q.SH, F. 483, V. 1934, D.2, FL. 1.
A.Q.SH, F. 483, V. 1936, D. 3, FL. 1
A.Q.SH, F. 483, V. 1937, D. 1, FL. 1
A.Q.SH, F. 483, V. 1937, D. 3, FL. 1

A.Q.SH, F. 483, V. 1937, D. 3, FL. 2
A.Q.SH, F. 483, V. 1937, D. 3, FL. 3
A.Q.SH, F. 483, V. 1938, D. 1, FL. 1
A.Q.SH, F. 483, V. 1938, D. 1, FL. 2
A.Q.SH, F. 483, V. 1939, D. 1, FL. 1, 2
A.Q.SH, F. 483, V. 1940, D. 4, FL. 1
A.Q.SH, F. 483, V. 1940, D. 4, FL. 2, 3
A.Q.SH, F. 483, V. 1946, D. 3, FL. 1, 2
A.Q.SH, F. 483, V. 1946, D. 3, FL. 4, 5, 6
A.Q.SH, F. 883, V. 1930, D.5, FL. 1-5
A.Q.SH, F.483, V. 1936, D.2, FL. 1
BOA, Tobra 75, Numero 305, Sene 1918; BOA, İstid'a 178, Numero 39, Sene 1918
BOA, Müzekkire 190, 423, Sene 1918
BOA, Meclis-i Vükela'ya 6/9, 19, Sene 1918.

Tezler

AFMATAJ Luan, Arnavutluk Bektaşiliği, Başlangıcı, Gelişmesi ve Günümüzdeki Durumu, MÜSBE (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009
AYDİNÇE Nehri, Ohrili Şeyh Zekerriyya Efendi Ve Mecmuât-ı İlâhiyât'ı, UÜSBE (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2011
HALİMİ Redi, Il Dibattito Intellettuale E Politico In Albania Tra Le Due Guerre Mondiali, Mehdi Frashëri Tra 'İ Vecchi' E 'İ Giovani', Università Ca' Foscari Venezia, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Venezia 2013
SEYMAN Adil, Balkanlar'da Alevi Bektaşilik, MÜSBE. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006

Mülakatlar

AKBAY Ozan Baba ile mülakat, 28 Aralık 2014, İstanbul.

AKSOY Hülya ile mülakat, 25 Mart 2014, Hacı Bektaş

SELMANPAKOĞLU Ali Rıza (Hacı Bektaş Belediye başkanı) ile mülakat, 25 Mart 2014, Hacı Bektaş

XHELAJ Syrja ile mülakat 7 Ekim 2014, Tiran.

Diğer Kaynaklar

“Demografia e Shqipërisë”

http://sq.wikipedia.org/wiki/Demografia_e_Shqip%C3%ABris%C3%AB#cite_note-2 (3 Ekim 2014)

“Demographics of Albania”,

http://www.worldlibrary.org/articles/demographics_of_albania#cite_note-UN_Demographic_Yearbooks-2 (3 Ekim 2014)

“Greater Albania” http://en.wikipedia.org/wiki/Greater_Albania (15.10.2014)

“Tekke ve Zâviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedârlıklar ile Birtakım Unvanların Men ve İlğâsına Dâir Kanûn” (K.n. 677.; K.t. 30 Teşrîn-i sâni 1341 (Kasım 1925); R.G., T. 13 Kanûn-ı evvel 1341 (Aralık 1925), S. 243.; Düstur, 3. Tertip, C. VII., s. 113)

AYDIN Ayhan, “Edmond Brahimaj (Hacı Baba, Mücerret Baba Mondî) İle Söyleşi”, 28 Mart – 1 Nisan 2006, <http://www.cemvakfi.org.tr/balkanlarda-alevilik-bektasilik/edmond-brahimaj-haci-baba-mucerret-baba-mondi-ile-soylesi/> (15.10.2014)

DİNÇ Ahmet, “Bektaşiler Dar’da”, 9 Mart 2002, Aksiyon Dergisi, 379. Sayısı http://www.aksiyon.com.tr/kapak/bektasiler-darda_508119 (25 Aralık 2014). .

REXHEPI Fahrush, “Roli İ Ulemasë Në Rrjedhat Shoqërore Politike Të Periudhës Së Shpalljes Së Pavarësisë”, Zani i Nalte, <http://zaninalte.al/2013/11/roli-i-ulemase-ne-rrjedhat-shoqerore-politike-te-periudhes-se-shpalljes-se-pavaresise/> (03 Ekim 2014)

SOKOLİ İsmete, “Özel Hatıraları”, Dünya Bektaşi Merkezi Özel Arşivi, Tiran, Arnavutluk 2014

http://www.haberler.com/resim.asp?haber_id=1410513&resim_id=554817 (5 Mayıs 2015)

<http://www.dunyabulteni.net/genel/292292/bektasi-babasi-mondi-ankarada> (5 Mayıs 2015)

<http://www.mapofmapafrica1.tk/map-of-albania/> (5 Mayıs 2015)

<http://opinionator.blogs.nytimes.com/2011/11/21/the-way-we-were/> (5 Mayıs 2015)

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	İlir HAMZAJ		
Doğum Yeri ve Yılı	Bulqize/Diber, Arnavutluk		12.05.1987
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İngilizce, İtalyanca, İspanyolca İleri seviyede		Fransızca, Arapça, Portekizce, Orta seviyede
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2001	2005	A. Z. Çajupi Lisesi
Lisans	2008	2013	Uludağ Üniversitesi
Yüksek Lisans	2013	2015	Uludağ Üniversitesi
Doktora			
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.			
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayımlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	ilirhamzaj5@gmail.com		
	Tarih	28.08.2015	
	İmza		
	Adı Soyadı	İlir Hamzaj	